

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Kätlin Kukk

KURITEO MATKIMINE KAHTLUSTATAVA POOLT LÄBI KOHTUPRAKTIKA

Magistritöö

Juhendaja: Taavi Pern, *baccalaureus artium*

Kaasjuhendaja: Kristi Joamets, PhD

Tallinn 2017

Sisukord

Lühendid	3
Sissejuhatus	4
1.Mõisted: „kuriteo matkimine“, „kahtlustatav“ ja „tunnistaja“ ning mõistete olemused ...7	
1.1. Kuriteo matkimise mõiste	7
1.1.1. Kuriteo matkimise mõiste areng kriminaalõiguses	9
1.2. Kuriteo matkimist võimaldavad lubatud kuriteoliigid.....	10
1.3. Kes võib kuritegu matkida?.....	12
1.3.1. Mõisted <i>agent provocateur</i> ja <i>entrampment</i>	14
1.3.2. Politseiagent	15
1.3.3. Variisik	17
1.3.4. Salajasele koostööle kaasatud isik.....	17
1.4. Kuriteo matkimise statistika Eesti Vabariigis.....	19
1.5. Kuriteo matkimise kasutamise võimalus teiste riikide regulatsioonides	23
1.6. Kahtlustatava mõiste	25
1.6.1. Kahtlustatava staatuse teke.....	26
1.7. Tunnistaja mõiste kriminaalõiguses.....	28
2. Kuriteo matkimine läbi kohtupraktika	33
2.1. Riigikohtu käsitus kuriteo matkimisest	33
2.2. Euroopa Inimõiguste Kohtu käsitus kuriteo matkimisest	43
3. Kahtlustatava kasutamise probleemid kuriteo matkimisel, lähtuvalt kehtivast kriminaalmenetluse seadustikust	53
3.1. Kuriteo matkimise läbiviimise üldised aspektid ja probleemkohad	53
3.2. Kahtlustatava matkijana kasutamine ja põhiõigused.....	57
3.3. Kahtlustatava kasutamise problemaatika kuriteo matkijana	61
Kokkuvõte	68
Резюме.....	73
Kasutatud allikate loetelu	78

Lühendid

EIK – Euroopa Inimõiguste kohus

EIÕK – Euroopa inimõiguste konventsioon

ELPH – Euroopa Liidu põhiõiguste harta

EV – Eesti Vabariik

HMK – Harju Maakohus

JTS - jällitustegevuse seadus

KarS – karistusseadustik

KrK - kriminaalkodeks

KrMS – kriminaalmenetluse seadustik

KrMSRS – kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seadus

PPVS – politsei ja piirivalveseadus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RKKK – Riigikohtu kriminaalkolleegium

RSVS – riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus

StGB – Strafgesetzbuch

TlnRnK – Tallinna Ringkonnakohus

n-ö - nii-öelda

Sissejuhatus

Kaasaegne ühiskond on väga kiiresti muutuv ning üha olulisemaks on muutunud ka teabe kogumine ja selle töötlemine. Ühiskonna areng on toonud väljakutseid võitluses kuritegevusega. Nüüdsel ajal on kurjategijatel tekkinud suuremad võimalused oma tegusid korda saata rohkem salaja, kuna infotehnoloogia on maailmas tegemas kiiret arengut, samuti on Euroopa muutunud vabaks piirikontrollidest. See kõik on pannud ka tegutsema kuritegevuse vastu võitlevaid organeid aina rohkem ja rohkem salajasi taktikaid kasutades. Jälitustoimingud on läbi aegade olnud oluline osa kuritegevuse vastu võitlemisest ja jääb seda ka tulevikus. Tõenäoliselt on lisandumas aina uusi jälitustoiminguid, et kurjategijatega nõ sammu pidada. Kasutatakse jälitustööks erinevaid võtteid, inimressurssi kui ka tehnilisi vahendeid - informaatoreid ja salaagente, varjatud jälgimist, pealtkuulamist jne. Erialakirjandus ütleb, et paljuski kasutatakse salajasel jälitustööl pettuslikke taktikaid, mis võib tähendada, et isik, keda jälitatakse, pole enda jälitamisest teadlik. See omakorda toob kaasa isiku põhiõiguste riive. Jälitustoimingute riive on seadusega lubatud, kuigi igat jälitustoimingut tuleb põhjendada ning see peab olema proportsionaalne, mõõdukas ja vajalik. Kuna jälitusametkondadele on antud küllaltki suured volitused ei saa märkimata jätta, kui oluline on ka selged jälitustegevust reguleerivad normid ning läbipaistev ja objektiivne jälitustoimingute kontroll.¹

Iga aastaga on jälitustoimingute lubade arv kasvamas, sh ka kuriteo matkimiste lubade arv. Autori arvates võib paralleelse tõmmata jälituslubade arvu ja viimaste aastate jooksul muljet avaldavate jälitusasutuste töötulemuste vahel, millest suure osa moodustavad organiseeritud kuritegevuse avastamiste juhtumid. Peamised tõendid saadakse just nimelt kasutades jälitusliku töötaktikat.

Käesoleva töö teema kujunes välja autori igapäeva tööst. Olles puutunud kokku kahtlustatava kasutamise ja kuritegude matkimisel, on ilmnunud olulisi seadusandlike puudujääke antud jälitustoimingu läbiviimisel. Kehtiv seadusandlus annab väga üldise ja laialdase arusaama kuriteo matkimise toimingust, veelgi vähem kuriteo matkimisest, kus kasutatakse kahtlustatavat. Kahtlustatava staatuses isiku kasutamisel kuriteo matkijana tuleb antud hetkel lähtuda seaduse tõlgendusest ja olemasolevatest kohtulahenditest. Vastavas valdkonnas aga napib kohtulahendeid ning kuriteo matkimise termini sisustamine on jäänud küllaltki kitsapiiriliseks. Päevakorda kerkisid autori poolt jälitustoimingu tegemisel järgnevad problemaatilised küsimused:

---

¹ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 105.

- Miks ei võimalda KrMS otseselt kasutada matkimiseks igat kodaniku? Seaduse tõlgendus lähtuvalt kohtupraktikast võimaldab kasutada kuriteo matkimisel näiteks kahtlustatavalt. Seadus küll otsesõnu seda ei sätesta, kuid ei ole ka piiranguid.
- Kas matkimine on võrreldes teiste JT-ga kõige enam põhiõigusi riivavam jälitustoiming?
- Kas KrMS peaks/võiks olla jälitustoimingute sh matkimise kohalt rohkem sisustatud?
- Kas kuriteo matkimine kahtlustatava jaoks ikka on n-ö vabatahtlik?
- Kas peaksime/võiksime üldse kahtlustatavat kasutada matkijana?

Antud teema on aktuaalne, kuna järjest enam näitab tõusutrendi kuritegude matkimise kasutamine jälitustoiminguna. Matkijaks võib olla politseiagent, ametnik, menetlusosalisena ka kahtlustatav jne. Paljude kuritegude matkimiste puhul kasutatakse kahtlustatava staatusega isikuid. Need on isikuid, keda saab lahterda isikute alla, kes on uurimisasutuste poolt koostööle kaasatud ja mida kohtupraktikast otseselt välja ei öelda, kuid on siiski tuletatav. Jälitustoimingud ning kõik sellega kaasnev on siiski täiustamise järgus, seadusedki muutuvad aina täiuslikumaks.

Kahtlustatava kasutamise kohta kuriteo matkimisel ei ole autorile teadaolevalt kirjutatud ühtegi teadustööd ning üleüldse on antud teemal vähe erialakirjandust ja uuringuid.

Töö eesmärgiks on tuua välja antud jälitustoimingu juriidilised probleemid ja anda probleemidele parim võimalik lahendus. Lõputöö kirjutamisel on kasutatud nii eesti- kui ka võõrkeelset erialakirjandust, nagu Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaanded ning erialased publikatsioonid. Erialakirjandusest on läbi töötatud Juridicas alates 1995. aastast avaldatud kriminaalmenetluse ja jälitustegevuse temaatikat käsitlevad artiklid. Õigusaktidest on lisaks kriminaalmenetluse seadustikule asjakohased põhiseadus ja riigivastasuse ja salastatud teabe seadus. Samuti on kasutatud karistusseadustikku, kriminaalkoodeksit ning politsei ja piirivalve seadust. Kohtupraktikast on lõputöös kasutatud kõiki Riigikohtu asjakohaseid lahendeid ja läbi töötatud ka Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika. Kuna töö teema on välja kujunenud praktilisest igapäevatööst, siis lõputöö probleemi lahenduses näeb autor kooskõla praktikaga, et tööst väljakujunenud lahendust oleks võimalik praktilises töös kasutada.

Töö hüpoteesiks on - **kehtiv seadusandlus ei reguleeri otsesõnu kahtlustatava kasutamist kuriteo matkimisel.**

Töös kasutab autor andmete kogumise ja tulemuste hindamise meetodeid. Töö puhul on tegemist empiirilise uuringuga ja kvalitatiivse uurimistööga.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis on toob autor välja tööga seotud põhimõisted ja nende olemuse. Pikemalt peab autor vajalikuks peatuda mõistel *kuriteo matkimine*, samuti on käsitletavat mõistet *kahtlustatav* ja *tunnistaja*, lähtudes kuriteo matkimise aspektist. Kahtlustatava staatusega isik on üheks töö uurimisobjektiks ehk matkijaks ning tunnistajana annab kahtlustatav/matkija hiljem kriminaalmenetluses ütlusi.

Töö teiseks peatükiks toob autor välja olulisemad Riigikohtu lahendid kui ka Euroopa Inimõiguste kohtu lahendid, kus on antud kohtu poolt uus tõlgendus kuriteo matkimise terminile. Samuti annab autor kohtulahenditele omapoolse hinnangu.

Töö kolmandas peatükis autor analüüsib, annab hinnangu ja võimaliku lahendi eelnevas peatükis tekkinud küsimustele. Probleemkohad on välja toodud alapeatükkides, täpsemalt peatub autos järgnevatel probleemkohtadel: kuriteo matkimise läbiviimise üldised aspektid ja probleemkohad, kahtlustatava kasutamine matkijana ja matkimisega seotus põhiõiguslik riive ning kahtlustatava kasutamise probleematika kuriteo matkijana.

1.Mõisted: „kuriteo matkimine“, „kahtlustatav“ ja „tunnistaja“ ning mõistete olemused

Käesoleva töö esimeses peatükis käsitleb autor uurimistöös nimetatud kolme põhilist mõistet, milleks on kuriteo matkimine, kahtlustatav ja tunnistaja.

Pikemalt peatub autor oma töös mõistel kuriteo matkimine ja eelnimetatud mõiste olemusel. Lisaks ka kuriteo matkimise ajaloolisel kujunemisel kriminaalõiguses. Samuti toob autor välja oma töös, kes saavad kuritegu matkida ning milliseid kuritegusid saab matkida. Töös on autor koondanud 2007. – 2014. aasta andmed kohtu ja prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingute lubade kohta, andes statistilise ülevaate ja võrdluse kuriteo matkimise kohta võrreldes teiste jälitustoimingute teostamiseks väljastatud lubadega. Autor käsitleb ka kuriteo matkimise võimalust teistes riikides. Eelnimetatu eesmärgiks on anda ülevaade kuriteo matkimise mõistest ja olemusest, kui ühest Eesti Vabariigis olevast jälitustoimingust.

Kahtlustatava mõiste selgitust peab autor vajalikuks, kuna töö objektiks on kahtlustatava staatuses isik, kes kuritegu matkib. Kahtlustatava mõiste selgituses lähtub töö autor kuriteo matkimise toimingust. Autor toob välja, millal lähtuvalt kehtivast kriminaalmenetluse seadustikust isik kahtlustatava staatuse saab ning kahtlustatava õigused ja kohustused.

Tunnistaja mõiste selgitamine on antud töös vajalik, kuna kahtlustatava staatuses isik, kes kuritegu matkib, annab kriminaalmenetluses ütlusi tunnistajana. Autor toob välja, kes on kehtiva kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt tunnistaja ning tunnistaja õigused ja kohustused.

1.1. Kuriteo matkimise mõiste

Eesti Vabariigi kriminaalmenetlus seadustiku § 126⁸ sisaldab terminit matkimine, täpsemalt kuriteo matkimine. Kuriteo matkimine on politsei salajaste töömeetodite hulka kuuluv toiming ja seaduse mõistes jälitustoiming, milleks annab loa kohus, et panna toime kuriteotunnustega tegu. „Antud teo toimepanemise eesmärgiks on avastada kuritegu, selgitada välja kuriteo toimepanija või toimepanija kinni pidada. Matkimine tähendab sisuliselt süüteo jäljendamist, kus matkija (*agent provocateur*) tegevus on materiaalõiguslikult üldjuhul vaadeldav kihutamisena. Kuriteo matkimine on lubatud jälitustoiming juba alustatud kriminaalmenetluses, mistõttu peavad menetlejal olemasolevas teabes esinema kuriteotunnused.² Antud jälitustoiming viiakse läbi

---

² Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik kommenteeritud väljaanne. Juura 2012, lk 324.

kooskõlastatult uurimisasutusega ja samuti uurimisasutuse kontrolli all. Väga oluliseks peab autor aspekti, et kuriteo matkimine peab olema matkija jaoks vabatahtlik ning ühekordne toiming.

Erialane kirjandus on kuriteo matkimise toimingut iseloomustatud veel järgnevalt. „Kuriteo matkimisel on eesmärgiks paljastada süüdlane/kurjategija ning ta kohtu ette tuua. Jälitusasutustel on võimalus kasutada nõu hõlbustatavat meetodit kuritegude avastamisel ja ennetemisel, milleks on näiteks kuriteo matkimine. Antud toiming on üldjuhul oluliselt vähem ressursi nõudvam kui näiteks varjatud jälgimine ning ka teinekord kiireim viis jõuda kurjategija tabamiseni. Just selline meetod nagu matkimine on aga lubatud ja lubamatu tegevuse tasakaalu vaatekohast kõige problemaatilisem.“³

Ka Riigikohus on andnud oma arvamuse seoses matkija kontrolliga ametiasutuse poolt on järgnev, „nimelt kui matkijal puuduks tegelikkuses side matkimist teostava ametkonnaga, olekski tema käitumine vaadeldav süüteo toimepanemisenä, peamiselt just osavõtu (kihutaja) vormis, pole aga välistatud, et ka täideviija vormis.“⁴

Riigikohus on öelnud, et matkimise korral peab seadust rikkuval isikul tahe kuritegu toime panna juba enne olemas olema, matkija vaid julgustab isikut tegu toime panema ja seda vaid teatud kindlas episoodis.

Riigikohtu seisukoht: „On mõistetav, et matkija tegevus ei saa nn "kihutamisel" olla piiramatu ja õiguslike kitsendusteta. Lubamatu on nt teotsuse esilekutsumine isikul, kel puudus see eelnevalt vähemalgi määral ning kelle suhtes uurimisorganil puudus eelnev informatsioon tema võimaliku kuritegeliku käitumise kohta. Arvesse tuleb samuti võtta provotseeritud isiku enda teovalmidus ja tema isiklikul initsiatiivil ette võetud käitumisaktid ehk teisisõnu, tema individuaalse osalemise ulatus (peab täitma teatud ülesandeid ilma *agent provocateur* i juhtimise ja initsieerimiseta jne).“⁵

---

³ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 105-106.

⁴ RKKKo 3-1-1-15-01.

⁵ RKKKo 3-1-1-110-04, p 11.3.

1.1.1. Kuriteo matkimise mõiste areng kriminaalõiguses

Kuriteo matkimise termin tuli taasiseseisvumise järgsesse kriminaalõigusse kriminaalkoodeksist (KrK).

Vastavalt KrK §-le 13² oli kuriteo matkimine tegevus, millel oli küll koodeksis ettenähtud teo tunnused, kuid mis oli suunatud kurjategija isiku või kuriteo väljaselgitamisele ning toime pandud isiku poolt, kellel oli kompetentse riigiorгани volitus kuritegu matkida. Antud tegu ei olnud kuritegu.⁶ Kehtinud seadusandlus, ei reguleerinud ära ka õigusi, kes võib kuriteo matkimiseks vastava loa anda, ning samuti puudusid samuti piiratlused ametiasutuste vahel, kes võisid eelnimetatud toimingut läbi viia. Samuti peeti matkimist kriminaalvastutust välistavaks asjaoluks, nagu see on ka antud kehtivas kriminaalmenetluse seadustikus (KrMS).

22.02.1994.a vastu võetud jälitustegevuse seaduse⁷ (JTS) § 12 tõi välja jälituse eri- ja erandtoimingud, kuid ei sisaldanud kuriteo matkimist. Seadusega lubatud toiminguteks olid andmete varjatud kogumine jälitustegevuses osalevate ja sellesse kaasatud isikute poolt, võrdlusmaterjali varjatud kogumine ning dokumentide ja esemete varjatud vaatlus ning esmauuringud, varjatud jälgimine ja isiku samasuse varjatud tuvastamine. Seaduses olid välja toodud ka erandtoimingud, mida said teostada vaid Kaitsepolitsei amet ja Politsei amet ning seda vaid kohtu loal. Lubatud toiminguteks olid sisenemine varjatult eluruumidesse, muudesse hoonetesse ja rajatistesse ning muudesse valdustesse, andmepankadesse, töökohtadesse, samuti transpordivahenditesse teabe kogumise ja salvestamise eesmärgil ning selleks vajalike tehniliste abivahendite paigaldamiseks, postisaadetiste varjatud läbivaatus, telegraafi, telefoni või muude üldkasutatavate tehniliste sidekanalite kaudu edastatavate sõnumite ja muu teabe salajane pealtkuulamine ning salvestamine.

Eelnimetatud JTS andis võimaluse kaasata alalisele koostööle ka kodanike tingimusel, et isik on täisealine, vabatahtlikult koostööd tegev ning on andnud oma koostööks ametiasutusega ka nõusoleku. Paljuski on see kattuv ka hetkel kehtiva seadusega.

1.07.2004.a jõustus kriminaalmenetluse seadustik⁸ (KrMS), mis käsitles ka kuriteo matkimise osa, täpsemalt kriminaalmenetlusega seonduvat jälitustegevust.

KrMS 8.jagu sätestas tõendite kogumise jälitustoimingutega, nimelt § 119 sätestas, et kuritegu võib matkida kuriteo avastamise või kuriteo toimepanija selgitamise või kinnipidamise

---

⁶ KrK. RT I 1995, 15, 173.

⁷ JTS RT I 1994, 16, 290.

⁸ KrMS RT I 2003, 27, 166.

eesmärgil. Vajaduse korral jäädvustatakse kuriteo matkimine foto, filmi, heli- või videosalvestise vahendusel. KrMS § 120 sätestas politseiagendi kasutamise.

01.01.2012.a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus.⁹ Eelnimetatud seadusega tunnistas kehtetuks jälitustegevuse seadus ning muutus suurel määral jälitustegevust puudutav regulatsioon, sh ka kuriteo matkimise regulatsioon. Muudatuste eesmärgiks oli muuta kogu jälitustegevusega seonduvat regulatsiooni ning koondada jälitustegevuse sätted ühte seadustikku, milleks oli kriminaalmenetluse seadustik. Muudatused olid ka kuriteo matkimise sõnastuses, mis küll peale muudatust muutus pigem laialivalguvaks.

KrMS § 126¹⁰ sätestas, et kuriteo matkimine on kohtu loal kuriteotunnustega teo toimepanemine, arvestades KrMS § 126¹ lõikes 3 ettenähtud jälitustoimingu tegemise üldtingimusi, nagu näiteks jälitustoiminguga ei või ohustada isiku elu ja tervist, põhjendamatult ohustada vara ja keskkonda ega põhjendamatult riivata muid isikuõigusi. Võimaluse korral kuriteo matkimise jäädvustamine foto, filmi, heli- või videosalvestise vahendusel.

Kuriteo matkimiseks andis loa eeluurimiskohtunik kuni kaheks kuuks. Nimetatud tähtaja möödumisel võis eeluurimiskohtunik luba pikendada kuni kahe kuu kaupa. Samuti oli reguleeritud eelnimetatud seaduses detailsemalt §-s 126¹¹ tulenev politseiagendi kasutamine.

Ka peale aastat 2012 on küll kriminaalmenetluse seadustiku muudetud, kuid mis puudutab kuriteo matkimist, on muutunud vaid §-de numeratsioon. Antud hetkel kehtiv KrMS § 126⁸ sätestab kuriteo matkimise ja § 126⁹ sätestab politseiagendi kasutamise.

1.2. Kuriteo matkimist võimaldavad lubatud kuriteoliigid

Jälitustoiminguid võivad teha Eesti Vabariigis järgnevad asutused: Politsei- ja Piirivalveamet, Kaitsepolitsei, Maksu- ja Tolliamet, Sõjaväepolitsei ning Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla. Jälitustoimingute tegemise alusteks saavad olla: vajadus koguda teavet kuriteo ettevalmistamise kohta selle avastamise või tõkestamise eesmärgil, tagaotsitavaks kuulutamise määruse täitmise korral, kui on vajadus koguda teavet konfiskeerimismenetluses ning vajadus koguda kriminaalmenetluses teavet kuriteo kohta.

Vastavalt eelnimetatud alustel võib teha jälitustoiminguid, kui tegemist on karistusseadustiku

---

⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. RT I, 21.03.2011, 2.

(KarS) järgnevate §-des: 89–93¹, 95–97, 99, 100¹, 101–104, 106–108, 110–114, 116, 118 ja 120, § 121 lõikes 2, §-des 133–137, 138¹ ja 141–146, § 151 lõigetes 2 ja 4, § 161 lõikes 2, §-des 162, 163, 172–179, 183–185, 187–190, 199 ja 200, § 201 lõigetes 2 ja 3, § 202 lõigetes 2 ja 3, §-des 204, 206–214, 216¹–217, 217², 222, 227, 231–238, 241, 243, 244, 246, 250, 251, 255 ja 256, § 258 punktis 2, §-des 259, 259¹ ja 263, § 266 lõigetes 2 ja 4, §-des 290¹, 291, 291¹, 294, 296, 298–299, 300, 300¹, 302, 303, 310–313 ja 315–316¹, § 321 lõikes 2, §-des 326–328, 331, 331³, 333–334, 335, 336 ja 347, § 356 lõigetes 1 ja 3, § 357 lõigetes 1 ja 3, § 361 lõigetes 1 ja 3, § 364 lõigetes 2–3, §-des 375–376², 384, 389¹, 391, 393 ja 394, § 398 lõigetes 2 ja 4, § 398¹ lõigetes 2 ja 4, §-des 400, 402³, 402⁴, 403–407, 414–416, 418, 418¹, 421¹, 421², 434, 435 ja 437–439, § 440 lõikes 3 ning §-des 446 ja 449 nimetatud kuritegudega.¹⁰

Ülalnimetatud KarS §-id on seotud järgnevate süütegudega: inimsuse ja rahvusvahelise julgeoleku vastased süüteod, isikuvastased süüteod, poliitiliste ja kodanikuõiguste vastased süüteod, süüteod perekonna ja alaealiste vastu, rahvatervisevastased süüteod, varavastased süüteod, intellektuaalse omandi vastased süüteod, riigi vastased süüteod, avaliku rahu vastased süüteod, ametialased süüteod, õigusemõistmisevastased süüteod, avaliku usalduse vastased süüteod, majandusalased süüteod, keskkonnast vastased süüteod, majandusalased süüteod, üldohtlikud süüteod, kaitseväeteenistusalased süüteod. Loomulikult ei ole lubatud jälitustegevus kõikide KarS §-de süütegude täies ulatuses ning kuriteo matkimise kasutamine eelnimetatud süütegude puhul peab olema valitud lähtuvalt *ultimo ratio* põhimõttest. Peamiselt kasutatakse kuriteo matkimist raskete ja organiseeritud kuritegude avastamisel, nagu näiteks narkokuriteod ja korruptsioonikuriteod.

Jälitustoimingut on lubatud teha järgnevate isikute suhtes: isiku suhtes, kelle puhul on põhjendatult alust arvata, et ta paneb toime eelnimetatud §-des sätestatud kuriteo, isiku suhtes, kes on kuulutatud tagaotsitavaks, isiku suhtes, kellele kuulub konfiskeerimismenetluse objektiks olev vara või kes seda valdab, isiku suhtes, kes on kriminaalmenetluses kahtlustatav või kelle puhul on põhjendatult alust arvata, et ta pani või paneb toime eelnimetatud nimetatud kuriteo. Samuti isiku suhtes, kelle puhul on põhjendatult alust arvata, et ta vastavalt KrMS § 126² lg 3 p 2-4 (tagaotsitav, isik kellele kuulub konfiskeerimismenetluse objektiks olev vara või kes seda valdab ning kriminaalmenetluses olev kahtlustatav või kelle puhul on põhjendatud alus arvata, et ta pani või paneb toimekuriteo) isikuga suhtleb, vahendab talle teavet, osutab talle kaasabi või võimaldab tal kasutada oma sidevahendit, ning kui jälitustoimingu tegemine selle isiku suhtes

---

¹⁰ KrMS RT I, 06.01.2016, 19, § 126².

võib anda jälitustoimingu eesmärgi saavutamiseks vajalikke andmeid.¹¹

Uurimisasutus võib teha jälitustoiminguid tema uurimisalluvuses olevate kuritegude lahendamisega seoses, mis tähendab, et iga uurimisasutus omab jälitustoimingute läbiviimise õigusi. Kui uurimisasutusel puuduvad teatud jälitustoimingu teostamiseks õigused, võib asutus pöörduda teise asutuse poole toimingu läbiviimiseks. Lähtudes KrMS-is sätestatud tingimustest ja korrast saab teine uurimisasutus teha jälitustoimingu oma pädevuse piires teise asutuse taotlusel. Politsei- ja Piirivalveamet ning Kaitsepolitseiamet võivad teha jälitustoiminguid muu uurimisasutuse taotlusel.

Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vanglad võivad teha jälitustoiminguid kinnipidamiskohas ka muu uurimisasutuse taotlusel. Jälitustoimingu aluse äralangemise korral tuleb jälitustoiming viivitamata lõpetada. Jälitustoimingute läbiviimisel piiratakse intensiivselt isikute põhiõigus, mistõttu jälitustoimingu vajaduse äralangemise korral on tarvilik kohene jälitustoimingute lõpetamine.

KrMS sätestamata alusel võib jälitustoiminguid teha üksnes kaitseväge korralduse seaduses, maksukorralduse seaduses, politsei ja piirivalve seaduses, relvaseaduses, strateegilise kauba seaduses, tolliseaduses, tunnistajakaitse seaduses, turvaseaduses, vangistuseseaduses, välismaalaste seaduses ning väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seaduses sätestatud alusel.

KrMS täpselt ei sätesta seda, milliste kuritegude puhul just kuriteo matkimist kasutatakse. Seega lähtutakse KrMS sätestatud ja eelnimetatud jälitustoimingu tegemise üldtingimustest ja jälitustoimingute alustest.

1.3. Kes võib kuritegu matkida?

Kuna kuriteo matkimine on jälitustoiming, mis seisneb kohtu loal näilikus (puudub soov kahjustada kaitstavat õigushüve) kuriteo tunnustega teo toimepanemises eesmärgiga avastada kuritegu ja selgitada välja kuriteo toimepanija või toimepanija kinni pidada. Matkimine tähendab sisuliselt süüteo jäljendamist, kus matkija (*agent provocateur*) tegevus on materiaalsoiguslikult üldjuhul vaadeldav kihutamisenä. P. Randma on järgneval seisukohal, “Alati ei pruugi matkimine seisneda kihutamises, vaid näiteks kaasaaitamises – kuid on ju selleski vaieldamatult

---

¹¹ KrMS RT I, 06.01.2016, 19, § 126².

peidus riigi varjatud toetav käitumine (rääkimata juba siis (kaas) täideviimisest)”.¹² Kui matkijal puuduks tegelikkuses side kriminaalasja kohtueelse uurimise läbiviijatega, oleks tegevus vaadeldav süüteo toimepanemisenä, peamiselt just osavõtu (pole aga välistatud, et ka täideviija) vormis. Matkija võib olla näiteks agendina tegutsev politseiametnik või salajasele koostööle kaasatud isik, samuti kahtlustatav või tunnistaja. Kuriteo matkimise toimingut saavad läbi viia jälitusasutused ja kuriteo matkijana võib osaleda jälitustoimingus igauks, välja arvatud KrMS § 126¹ lg 6 nimetatud isikud.

KrMS § 126¹ lg 5 järgi tehakse jälitustoiminguid vahetult nii KrMS §-is 126² lg 1 nimetatud asutuste (Politsei-ja Piirivalveamet, Kaitsepolitseiamet, Maksu-ja Tolliamet, Sõjaväepolitsei ja Justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla) kui ka nende hallatavate asutuste ja jälitustoimingute tegemiseks volitaud asutuste, allüksuste ja töötajate kaudu, samuti politseiagentide, variisikute ja salajasele koostööle kaasatud isikute kaudu.

Miks aga seadus sätestab konkreetselt lähtuvalt KrMS §-st 126¹ lg5, et jälitustoiminguid saavad teostada uurimisasutuste töötajad, politseiagendid, variisikud ja salajased kaastöötajad? Autorile jääb see antud valik arusaamatuks. Eelnevat isikute ringi valikut ei selgita kahjuks ka seaduste seletuskirjad ega õiguskirjandus. Autori arvamuse kohaselt võiks eelnimetatud isikute ringi nimetada uurimisasutuse kaastöötajateks. On tegu variisiku või salajasele koostööle kaasatud isikuga, autori hinnangul võib nimetada antud paragrahvis sätestatud isikuid ühtse nimetajaga ehk uurimisasutusega lepingulistest suhetes olevateks isikuteks.

KrMS § 126¹ lg 6 kohaselt võib kuriteo matkimise toimingusse kaasata riigikogu ning valla- ja linnavolikogu liikme, kohtuniku, prokuröri, advokaadi ja vaimuliku, Riigikogu valitava ja nimetatava ametiisiku nende nõusolekul ning alaealise isiku tema seadusliku esindaja nõusolekul eeluurimiskohtuniku loal üksnes juhul, kui nad on samas kriminaalasjas menetlusosalised või tunnistajad või kui kuritegu on suunatud nende või nende lähedase vastu.¹³ Eelnimetatud isikute kasutamine kuriteo matkijana on eelkõige erandlik juhtum.

Kehtiv seadus ei sätesta ega sea piirangud kasutamaks ka näiteks kuriteos kahtlustatavat isikut kuriteo matkijana. See leiab praktikas ka laialdast kasutamist, eelkõige narkokuritegude avastamisel, kuid ka näiteks relvade ja lõhkeainete käitlemise kriminaalmenetluste raames. Kuna kuriteo matkimine on üks jälitustoimingutest, mille olemus lähtuvalt KrMS §-st 126¹ lg 1 on

---

¹² Randma,P. Veel kord riigi poolsest teoprovokatsioonist: kas keelatud või siiski lubatud?. Juridica, V/2006, lk 308.

¹³ KrMS RT I, 06.01.2016, 19, § 126¹ lg 5-6.

salastatus ehk andme subjekti eest varjatus, siis saab kaasatud isik olla ainult selle konkreetse toimingu läbiviijaks. Olulist tähtsust omab siinjuures, et koostööle asumine uurimisasutusega oleks vabatahtlik ja ühekordne. Matkija kui ühekordse kaastöötaja staatust toetab ka KrMS § 126¹ lg 6, mis võimaldab näiteks kohtuniku kaasata matkijaks. Lähtudes KrMS §-st 126¹ lg 6 kirjeldatust, saab kuritegu matkida ka menetlusosaline, mis on toodud antud paragrahvi ühe tingimusena. Lähtudes eelnevast, on autor seisukohal, et menetlusosaliseks saab ja võib olla ka kahtlustatava staatuses isik.

Autor peab eelnevat kriminaalmenetluses väga oluliseks võimaluseks ning toob kahtlustatava kaasamise olulisuse kohta matkijana näite. Isik on kahtlustatavana kinni peetud ning ta on nõus matkima kuritegu, mille eesmärgiks on viia kuritegelikku gruppi politseiagent. Ilma kahtlustatava osalemiseta antud olukorras politseiagendi sisseviimine tõenäoliselt ei õnnestuks ja eesmärk kinni pidada narkootilise aine käitlemise kõrgem lüli jääks tõenäoliselt saavutamata.

1.3.1. Mõisted *agent provocateur* ja *entrapment*

Agent provocateur on tulnud meie õiguskeelde Prantsusmaalt, 17. sajandil osana salapolitsei ja informaatorite süsteemist.¹⁴

Agent provocateur termin on tuntud veel paljudes Euroopa riikides, kuid õigusaktides enamasti kasutust ei leia. *Agent provocateur* näol on tegemist isikuga (salaagendiga), kes kallutab teist isikut kuritegu toime panema, kuid tal endal puudub kuriteo toimepanemise huvi. Kallutamine on viisiks, mille abil agent saavutab eesmärgi: kuriteo toime pannud isiku vahistamine ja karistamine.¹⁵

Tegu on isikuga, kes on õiguskaitseorganite poolt palgatud eesmärgiga õhutada isikuid ja/või isikute gruppe sooritama tegusid, mis on kriminaalkorras karistatavad teod. Enamasti kasutatakse *agent provocateur* ´eid organiseeritud kuritegevuse avastamistel. *Agent provocateur* toimib vastavalt õiguskaitseorganite poolt antud juhenditele.

Eesti Vabariigi seadusandlus terminit *agent provocateur* ei sisalda, kuigi Riigikohtu otsus aastal 2004, tõi eelnimetatud termini siiski välja ja põhjendas seda alljärgnevalt:

„Matkimine tähendab sisuliselt süüteo jäljendamist, ühe poole näilikku valmisolekut panna toime süütegu. See pool käitub vaadeldavas situatsioonis kui süüteoga kokkupuudet omav isik, on n.ö

---

¹⁴Vercher, A. Terrorism in Europe. An International Comparative Legal Analysis. Clarendon Press 1994, lk 286.

¹⁵Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 110.

agent provocateur. See tähendab, et kui isikul puuduks tegelikkuses side matkimist teostava ametkonnaga, olekski tema käitumine vaadeldav süüteo toimepanemisena, peamiselt just osavõtu (pole aga välistatud et ka täideviija) vormis. Tavaliselt on selle agendi tegevus materiaaõiguslikult vaadeldav kihutamisena, näiteks juhul, kui matkija soovib osta narkootikume ja ta kutsub enda käitumisega diileris esile konkreetse müümistahtluse. Matkimine ja provokatsioon on oma olemuselt sarnased süüteo initsieerimise vormid.¹⁶

Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) hinnang *agent provocateur*’i tegevusele on kriitiline, kuna antud mõistet eristatakse praktikas läbi lubatud ja lubamatu käitumise. Põhjendades kriitilisust sellega, et *agent provocateur*’i kasutamine võib rikkuda Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis (EIÕK) sätestatud põhiõigusi, muutes eelkõige kohtumenetluse ebaõiglaseks (art. 6)¹⁷. Ka enamik EIK kohtulahendeid seoses kuriteo matkimisega on seotud just provokatsiooni kasutamisega jälitustoimingus.

Termin *entrapment* leiab kasutust Inglise, Ameerika ja Kanada õiguses ning on olemuselt sarnane, mis termini *agent provocateur* tähendus. Entrapment tõlkes tähendab “lõksu püüdmine” või “vahele võtmine”.¹⁸

„Õiguskaitseorganite poolt pettuse või lubamatu veenmise teel isiku õhutamine kuritegu toime panema selleks, et hiljem algatada selle isiku suhtes kriminaalmenetlus. Kuriteo toimepanemine või selle toimepanemisele tõukamine pärineb „kurjategija“ asemel õiguskaitseorganitelt või riigiametitelt.“¹⁹

1.3.2. Politseiagent

01.07.2003.a jõustunud kriminaalmenetluse seadustik defineerib politseiagendi termini järgneval: politseiagent on ametnik, kes kogub ainult kriminaalmenetluses tõendeid muudetud identiteeti kasutades. Identiteedi muutmiseks võib väljastada isikut tõendavaid või muid dokumente.

Politseiagent võib õigussuhtlemises osaleda muudetud identiteediga. Politseiagendil on kõik uurimisasutuse ametniku kohustused niivõrd, kuivõrd see ei too kaasa muudetud identiteedi paljastamist. Politseiagendi peamiselt kasutatakse võitluseks organiseeritud kuritegevusega.

---

¹⁶ RKKKo 3-1-1-110-04, p 11.1.

¹⁷ EIÕK RT II 2010, 14, 54.

¹⁸ Lõhmus (2012), *supra* nota 15, lk 110.

¹⁹ law.com. (29.06.2015).

Politseiagenti on lubatud rakendada Riigiprokuratuuri määruse alusel. Politseiagendi rakendamise luba antakse kuni kuueks kuuks ja seda võib pikendada korraga kuue kuu võrra.

Politseiagendi kogutud teave vormistatakse tunnistaja ülekuulamise protokollis sätestava KrMS § 74 korras. Politseiagendi ütlusi tõendina kasutades järgitakse KrMS sätteid tunnistaja kohta.

Politseiagendi isik jäetakse salastatuks ka pärast jälitustoimingu lõpetamist, kui avalikustamine võib ohustada tema elu ja tervist või tema edasist kasutamist jälitusametnikuna või kui see on vajalik muul põhjusel.²⁰

Politseiagent kogub muudetud identiteeti kasutades teavet (tõendeid), sh ka teiste jälitustoimingutega (nt matkimine). Kriminaalmenetluses saab politseiagendina rakendada üksnes ametnikku. Politseiagendi ütluste kasutamisel tõendina kohaldatakse tunnistaja kohta käivaid sätteid, sh võimalust muuta ametnik turvalisuse tagamiseks anonüümseks (KrMS § 67). Anonüümseks muutmise lubatavusest saab tuletada politseiametnikuna kasutatud ametniku võimaluse anda ütlusi varjatud identiteediga (vale nime all). Politseiagendi isiku võib jätta ka pärast jälitustoimingu lõppu salastatuks, kui seda tingib eelkõige vajadus kaitsta ametniku elu ja tervist või tema edasist kasutamist jälitusametnikuna. Vastavalt riikide vahelistele koostöökokkulepetele on võimalik kasutada ka teiste riikide politseiagente, sh rahvusvahelise koostöö käigus välisriigi politseinike.²¹

09.07.2012.a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse kehtimisega kadus ära seadustikust § 120, nimelt politseiagent. Mis suures plaanis asendus §-ga 126⁹, Politseiagendi kasutamine.

KrMS§ 126⁹ käsitleb terminit politseiagent, kuid suhteliselt üldiselt. Lähtuvalt kehtivast seadusest on politseiagent isik, kes kogub kriminaalmenetluses tõendeid muudetud identiteeti kasutades. Politseiagendi kasutamiseks annab kirjaliku loa prokuratuur, loa pikkus on kuni kuus kuud. Luba on ka võimalik pikendada maksimaalselt kuni kuue kuu võrra. Kui aga kasutatakse politseiagendina jälitusametnikku, on isikul kõik jälitusametnikku kohustused, kuivõrd see ei too kaasa muudetud identiteedi paljastumist. Politseiagendi ütlusi tõendina kasutades, jälgitakse KrMS tunnistaja kohta käivaid sätteid (KrMS § 66 – 74). Politseiagent annab ütlusi vaid tunnistajana.

Mis puudutab aga politseiagendi muudetud identiteeti ja tema salastatust, siis prokuratuuri otsusel võib jätta politseiagendi kasutamise fakti kui ka politseiagendi salastatuks pärast

---

²⁰ KrMS RT I, 06.01.2016, 19.

²¹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 286 SE II-1, lk 14.

jälitustoimingu lõppu, kui avalikustamine võib ohtu seada politseiagendi või tema lähikondalaste elu, tervise, au või hea nime, aga ka vara või tema tegutsemise politseiagendina.

1.3.3. Variisik

Variisiku termin tuleb Politsei ja Piirivalve seadus (PPVS) § 7⁵⁶, mis käsitleb variisiku kasutamise. Vastavalt eelnimetud seaduse §-le, on variisikuks isik, kes aitab tagada jälitustoimingu varjatust. Varjatus on variisiku peamiseks ülesandeks. Variisikul on kõik politseiametniku kohustused niivõrd, kuivõrd see ei too kaasa muudetud identiteedi paljastamist. Variisikut võib kasutada jälitustoimingute tegemiseks, nende tegemise tagamiseks või teabe kogumiseks. Variisiku kasutamiseks annab kirjaliku loa Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor või tema volitatud ametnik. Samuti nagu politseiagendi puhul, variisik jäetakse salastatuks ka pärast jälitustoimingu lõpetamist, kui avalikustamine võib seada ohtu variisiku või tema lähikondsete elu, tervise, au või hea nime või vara või tema edasise tegutsemise variisiku või politseiagendina. Kuigi politseiagent ja variisik oma olemuselt ja tegutsemiselt on väga sarnased on nende kahe puhul eristavaks eesmärk.

Variisiku puhul on oluline teda mitte segamini ajada politseiagendiga. Nende isikute kasutamise eesmärgid on erinevad, seetõttu on erisused ka nende kasutamiseks lubade andmises. Politseiagendi puhul on oluline, et teda saab kasutada üksnes kriminaalmenetluse raames teave ja tõendite kogumise eesmärgil. Variisikute puhul on seevastu kasutamisevõimalused laiemad ning regulatsioon paindlikum. Variisikute kasutamine ei ole jälitustoiming nagu seda on politseiagendi kasutamine. Variisikuid kaasatakse eelkõige selleks, et tagada jälitustoimingute tegemise varjatus andmesubjekti eest kasutades selleks erinevaid konspiratsioonivõtteid, sealhulgas muudetud identiteeti. Variisik ei ole seotud konkreetse kriminaalmenetlusega, teda võib kasutada mitmes kriminaalasjas, samuti võib teda kasutada jälitustoimingutes väljaspool kriminaalmenetlust.²²

1.3.4. Salajasele koostööle kaasatud isik

Salajasele koostööle kaasatud isiku termin on sätestatud Politsei ja piirivalve seaduses (PPVS), § 7⁵¹. Jälitustoimingute tegemise tagamiseks või teabe kogumiseks võib politsei kasutada salajasele koostööle kaasatud isikut. Salajasele koostööle kaasatud isik PPVS tähenduses on isik,

---

²² *Ibid.*

kelle vabatahtlik koostöö politseiga ei ole kolmandatele isikutele teada. „Mitte kõik vabatahtlikule koostööle kaasatud inimesed ei ole jälitustegevuses salajasele koostööle kaasatud isikud. Sellised isikud on vaid inimesed, kelle koostöö jälitusasutusega on mingil moel dokumenteeritud või registreeritud.“²³ Kehtiv õigus ei sea piiranguid salajasele koostööle kaasatud isiku kriminaalse tausta olemasolu suhtes.

Olukorras, kus uurimisasutus kasutab mõnda inimest jälitustegevuses ilma, et isik seda mõistab, pole võimalik kõneleda vabatahtlikkusest ja nõusolekust. Sellises olukorras ei saa kõneleda ka koostööst, kuivõrd koostöö eeldab teatud ühist tegutsemist. Kui isik ei tea, et ta jälitusasutuse jaoks midagi tarvilikku teeb, ei ole tegu ühise tegutsemisega.²⁴

Loa isiku kaasamiseks annab Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor või tema volitatud ametnik. Salajasele koostööle võib kaasata isikuid nende nõusolekul, välja arvatud KrMS § 126¹ lõikes 6 sätestatud juhul ehk seadusliku esindaja nõusolekul eeluurimiskohtuniku loal üksnes juhul, kui nad on samas kriminaalasjas menetlusosalised või tunnistajad või kuritegu on suunatud nende lähedaste vastu.

PPVS § 7⁵¹ lg 8 kohaselt kehtestab siseminister oma määrusega isiku salajasele koostööle kaasamise dokumenteerimise korra. Vastava määruse § 3 lg 1 kohaselt vormistatakse kirjalikult isiku salajasele koostööle kaasamine ning talle salajasele koostööle kaasamisega tekkivate õiguste ja kohustuste tutvustamine.²⁵

Salajasele koostööle kaasatud isikud on kohustatud hoiduma teadvalt väära või laimava teabe edasiandmisest ning hoidma saladuses neile koostöö käigus teatavaks saanud andmed, samuti jälitustoimingute tegemisel kasutatavad vahendid, meetodid ja taktika. Salajasele koostööle kaasatud isikul on õigus keelduda jälitustoimingute tegemisest oma lähedaste isikute suhtes.

Kontrolli salajasele koostööle kaasatud isiku tegevuse üle teostab Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor või tema volitatud ametnik. Isiku kaasamise dokumenteerimise korra on kehtestanud valdkonna eest vastutav minister määrusega. Isiku salajasele koostööle kaasamise dokumenteerimise kord on sätestatud siseministri määrusega, mis jõustus 21.01.2013.²⁶

Mis aga puudutab võimaliku töötasu siis see sõltub vägagi konkreetsest juhtumist. „Vajadusel makstakse tasu toodud info eest. Soodustuste hulka võib kuuluda ka muid hüvesid- lõpetatakse

---

²³ RKKKo 3-1-1-113-13, p 24.

²⁴ RKKKo 3-1-1-113-13, p 23.1.

²⁵ RKKKo 3-1-1-113-13, p 24.1.

²⁶ Isiku salajasele koostööle kaasamise dokumenteerimise kord. RT I, 18.01.2013, 19. Siseministri määrus.

nende suhtes kriminaalmenetlus; kui nad on välismaalased, ei saadeta neid välja (KarS § 54) jne.”²⁷.

1.4. Kuriteo matkimise statistika Eesti Vabariigis

Vastavalt KrMS § 126¹⁵ teostavad järelvalvet jälitustoimingute vastavuse üle prokuratuur ja Riigikogu komisjon. Uurimisasutusel on kohustus esitada vähemal ühel korral kolme kuu jooksul komisjonile asjaomase ministeeriumi kaudu kirjalik aruanne jälitustoimingute tegemise kohta. Justiitsministeerium avaldab kord aastas oma veebilehel uurimisasutuselt, prokuratuurilt ja kohtult saadud andmete alusel aruande, mis sisaldab andmeid eelmise aasta kohta. Andmeteks on alustatud jälitustoimikute arv ja liik, jälitustoimikute lubade arv jälitustoimingute liikide kaupa, isikute arv, keda jälitustoimingute tegevusest teavitati ning isikute arv, kelle puhul on teavitamine vastavalt KrMS 126¹³ lg 4 üle ühe aasta edasi lükatud.

Järgnev statistiline analüüs on tehtud vastavalt Justiitsministeeriumi veebilehe jälitusstatistika aruannete andmete põhjal. Vaatluse alla on võetud kohtu ja prokuratuuri poolt välja antud jälitusload ning täpsemalt kuriteo matkimisega seotud jälitusload. Andmed pärinevad ajavahemikust 2007. - 2014. aasta, kuna antud periood näitab selget jälitustoimingute, sh. kuriteo matkimise tõusutrendi.

Jälituslubade arvu juures tuleb silmas pidada, et see ei näita isikute arvu, kelle suhtes on jälitustoimingud tehtud. Ühe isiku suhtes võib olla välja antud eriliigilisi jälitustoimingu lubasid, samuti saab ühe isiku suhtes tehtava jälitustoimingu luba pikendada. Samas võib ühe jälitustoimingu loaga lubada toiminguid mitme isiku suhtes.²⁸ Seega reaalne lubade arv on väiksem kui antud Justiitsministeeriumi poolt analüüsis välja toodud andmed. Välja antud lubade arv ei näita ka reaalseid jälitustoimingu teostamisi. See tähendab, et kui prokuratuur või kohus annab välja jälitustoimingu loa, ei pruugi antud jälitustoimingu luba reaalselt teostust saada.

Esmalt analüüsib autor kohtu poolt väljastatud jälitustoimingu lubasid. Allolevas joonises 1 on toodud välja kohtu poolt antud lubade arvud, vastavalt jälitustoimingu liigile: posti läbivaatus (§ 126⁶ lg 1), posti asendamine (§ 126⁶ lg 4), telefoni pealtkuulamine (§ 126⁷), muu pealtkuulamine või vaatamine (§ 126⁷) ja kuriteo matkimine (§ 126⁸). Kui vaadelda kõiki kohtu poolt välja antud jälitustoimingu lubasid siis on näha ilmselge arvuline tõus, kuigi väike langus on toimunud aastal

---

²⁷ Randma, P. Veel kord riigi poolsest teoproovokatsioonist: kas keelatud või siiski lubatud?. *Juridica*, V/2006, lk 307.

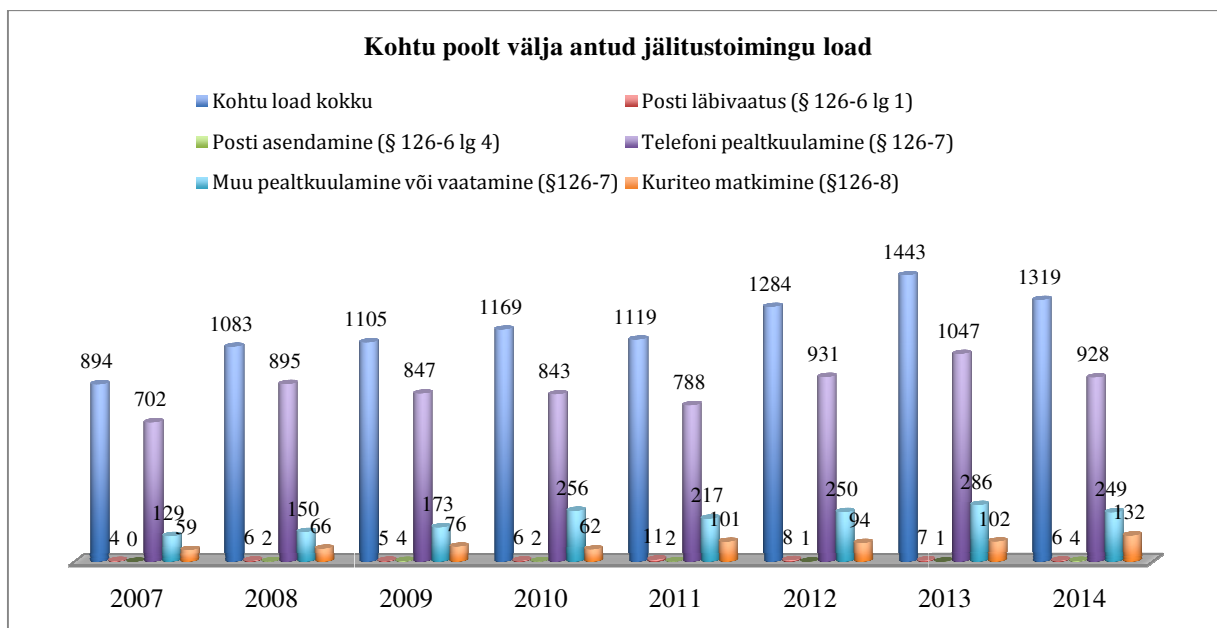
²⁸ Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika analüüs Nr 3/2015, lk 3. (03.04.2017).

2014, kus kohus väljastas 124 jälitustoimingu luba vähem kui eelneval aastal 2013.

Kõige n-ö populaarsem jälitustoiming kohtu loal on telefoni pealtkuulamine, maksimaalselt 1047 kohtu luba aastal 2013 ja kõige vähem kohtu lubasid aastal 2007, kokku 702 kohtu luba. Populaarsuselt teisele kohale kohtu lubade väljastamise arvu poolest on läbi vaadeldava perioodi jäänud muu pealtkuulamine või vaatamine. Kõige rohkem kohtu lubasid muu pealtkuulamise ja vaatamise peale andis kohus välja aastal 2013, kokku 286 kohtu luba ja kõige vähem on andnud kohus lubasid antud toiminguks aastal 2007, kokku 129 kohtu luba. Kuigi nii telefoni pealtkuulamine kui ka muupealtkuulamine ja vaatamine koonduvad KrMS § 126⁷ alla, peetakse antud § toiminguid lubade väljastamisel eraldi arvestusena, vastavalt toimingu täpsematest iseloomudest.

Keskmisele tasemele kohu poolt välja antud jälitustoimingu lubade mahu poolest jäävad kuriteo matkimise load. Nimelt näitab kuriteo matkimiste lubade arv kasvavat trendi alates aastast 2007, kus anti välja 59 kuriteo matkimise luba. Aasta aastalt on arv stabiilselt kasvanud, kuigi antud toimingu lubade arv vähenes aastal 2012, 94-le loale. Mis oli eelmise aastaga (2011) võrreldes vähenenud vaid 7 loa võrra. Aastal 2013 oli juba kohtu poolt kuriteo matkimiseks väljastatud 102 luba, mis on 8 luba rohkem kui aastal 2012. Aastat 2014 ja 2011 võib pidada matkimise lubade kõige hüppelisemate tõusude aastaks. Kuna aastal 2011 suurenes kohtu lubade arv kuriteo matkimiste osas võrreldes eelneva aastaga 39 kohtu loa võrra ja aastal 2014 suurenes kohtu lubade arv kuriteo matkimise osas võrreldes eelneva aastaga 30 kohtu loa võrra. Need kaks aastat on olnud kõige suuremate kohtu poolt kuriteoks matkimise lubade väljastamise aastad. Antud statistika näitab autori arvates kuriteo matkimise suurenenud kasvu, mis viitab omakorda kuriteo matkimise vajalikkusele just peidetud ja organiseeritud/raskete kuritegude avastamisel, nagu näiteks narkokuriteod ja korruptsiooni kuriteod. Tõenäoliselt on tegu jälitustoiminguga, mis annab võimaluse tabada ka n-ö “suuremaid kalasid”, mitte vaid jääda kuriteo avastamisel kinni peetud “jooksupoissidega” ja seeläbi lõhkuda suuri kuritegelikke ühendusi ning aidata kaasa ühiskonnast kuritegevuse vähendamisele.

Läbi vaadeldava perioodi on kõige vähem jälitustoimingutena tehtud posti läbivaatusi ja posti asendamisi. Maksimaalselt 11 posti läbivaatust aastal 2011 ja maksimaalselt 4 posti asendamist aastatel 2009 ja 2014.

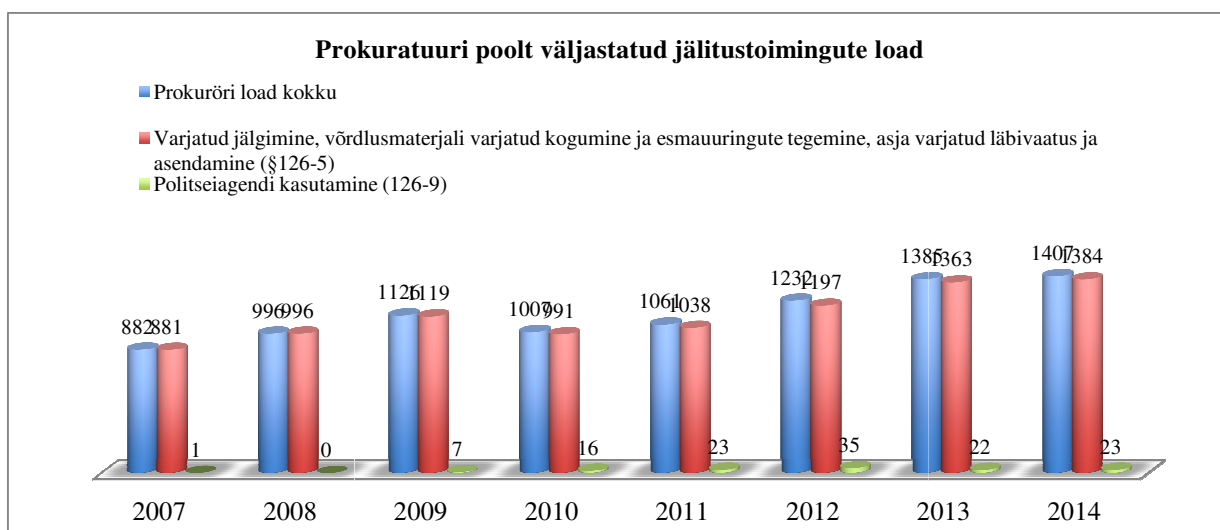
Joonis 1. Kohtu poolt välja antud jälitustoimingu load

Järgnevalt analüüsib autor prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingu lubasid. Allolevas joonises 2 on toodud välja prokuratuuri poolt antud jälitustoimingu lubade arvud, vastavalt jälitustoimingu liigile: varjatud jälgimine, võrdlusmaterjali varjatud kogumine ja esmauringute tegemine, asja varjatud läbivaatus ja asendamine (§ 126⁵) ning politseiagendi kasutamine (§ 126⁹). Kui vaadelda prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingute lubade koondarvu, antud (2007-2014) ajavahemikul on taaskord nagu ka kohtu lubade puhul näha kasvavat suunda. Kui aastal 2007 oli prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingute arv 882 siis aastal 2014 oli arvuks 1407 luba. Kui kohtu lubade puhul oli aastal 2014 väikene langus, siis prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingute lubade puhul on olnud stabiilne tõus, ilma langusteta.

Kuna tõusutrendi on näidanud kokkuvõtvalt prokuratuuri poolt väljastatavad jälitustoimingute load siis loomulikult on jälitustoimingu load liigiti tõusvas trendis. Nimelt varjatud jälgimiseks (KrMs § 126⁵) väljastas prokuratuur aastal 2007 kokku 881 jälitustoimingu luba, mis aastaks 2014 on tõusnud 1384 väljastatava loani. Väikesed langused lubade väljastamises oli aastal 2010, kui võrreldes eelneva aastaga 2009 anti välja 128 antud jälitustoimingu luba vähem (991 luba). Küll aga aastaks 2011 kasvas väljastatud lubade arv 1038 loani, ehk kasvas 47 loa võrra.

Politseiagendi kasutamise (KrMS § 126⁹) lubasid on prokuratuur väljastanud alates 2007 – 2014 aastatega kokku 127 luba. Kui vaadata joonis 2, on silmaga näha kui väikse osa prokuratuuri poolt väljastatud lubadest moodustab politsei agentide kasutamise. Aastal 2007 andis prokuratuur välja ühe politseiagendi kasutamise loa, järgmisel aastal 2008 ei väljastanud

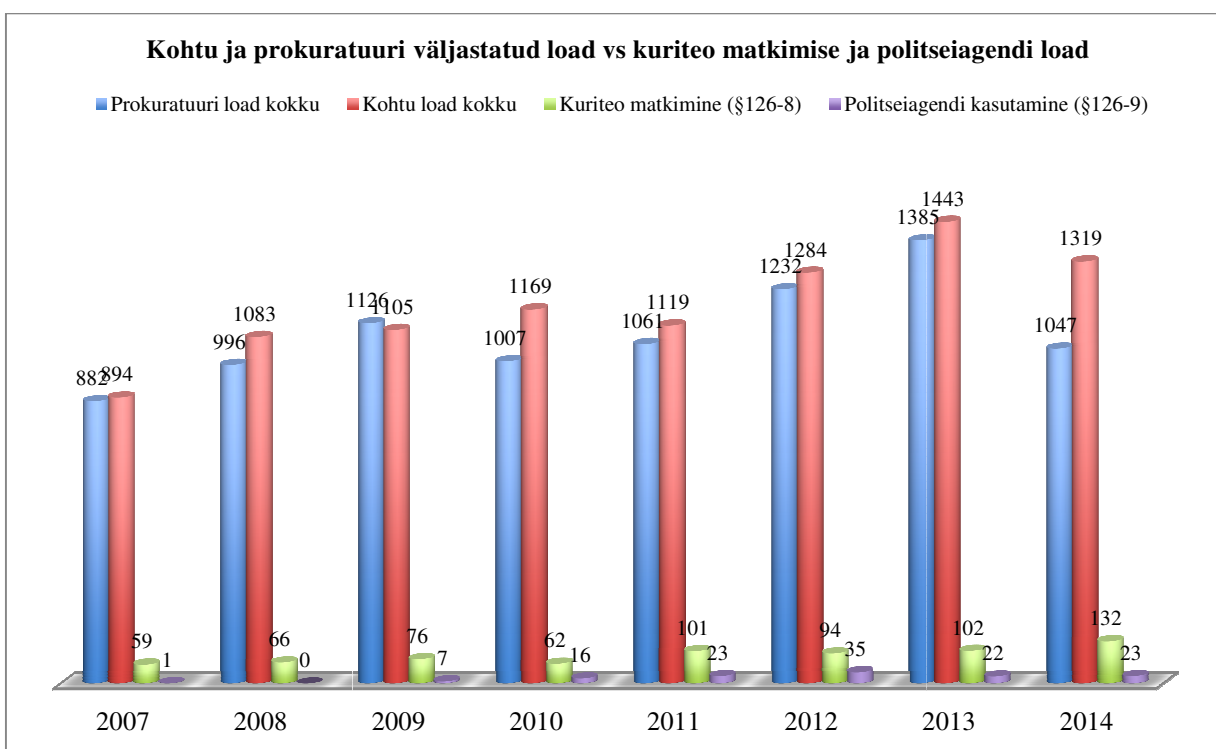
prokuratuur aga ühetegi politseiagendi kasutamise luba. Aastal 2009 algas politseiagendi kasutamise lubade tõusuaeg, nimelt väljastas siis prokuratuur 7 politseiagendi kasutamise luba. Aastal 2012 oli politseiagendi kasutamise lubade väljastamise tippaeg, nimelt väljastas prokuratuur 35 politseiagendi kasutamise luba. Aastast 2013 toimus aga märkimisväärne langus, nimelt välja anti eelmise aastaga võrreldes 13 luba vähem, ehk 22 luba. Aastal 2014 kasvas politseiagendi kasutamise lubade arv ühe loa võrra, ehk väljastatud lubade arv oli 23. Lähtudes eelnevas on autor arvamusel, et politseiagentide kasutamine kuriteo matkimisel on minimaalne.

Joonis 2. Prokuratuuri poolt väljastatud jälitustoimingute load

Kokkuvõtvalt on autor koostanud autor joonise 3, kus on välja toodud statistilise ülevaate saamiseks: prokuratuuri poolt jälitustoimingute lubade koondarvud, kohtu poolt väljastatud jälitustoimingute koondarvud, kuriteo matkimise lubade koondarvud ja politseiagendi kasutamise lubade koondarvud. Eesmärgiga näidata millist osakaalu omavad kuriteo matkimise ja politseiagendi kasutamise load üldiselt nii prokuratuuri kui kohtu poolt väljastatud jälitustoimingute osakaalus. Samuti tuleb autori arvates tähelepanu pöörata, et statistika ei näita seda, keda kuriteo matkijana kasutati. Väga väikese osa jälitustoimingute lubadest moodustab kuriteo matkimise load ja veel väiksema osa politseiagendi kasutamise load. Mistõttus tuleb autori arvates olulist tähelepanu pöörata kuriteo matkimise lubade ja politseiagendi kasutamise lubade võrdlusele. Millest tuleb väga selgelt välja, et valdavas osas kuriteo matkimistest kasutatakse mitte politseiagente. Autori arvamuse kohaselt enamuse kuriteo matkimiste toimingutes kasutatakse näiteks kahtlustatava staatusega isikuid.

Võrreldes näiteks telefoni pealtkuulamistega on kuriteo matkimine ja politseiagendi kasutamine minimaalne. Mis autori arvates on positiivne, kuna antud statistika näitab väga hästi, et ilmselgelt on nii kuriteo matkimiste kui ka politseiagendi lubade väljastamisel olnud piisavalt põhjendatud vajadus ja antud toimingute lubasid ei anta välja kergekäeliselt ega põhjendustesse süvenemata, lubasid taodeltakse ja väljastatakse *ultima ratio* põhimõttel. Kindlasti ei väida autor, et teiste jälitustoimingute puhul ei ole lubade taotlusel piisavalt põhjendatavust. Kuna kuriteo matkimist peetakse enam põhiõigusi piiravaks jälitustoiminguks, kui teisi jälitustoimingud siis antud statistika näitab selgelt, et liigseks muretsemiseks, et kuriteo matkimist kuidagi liiga laialdaselt kasutatakse pole põhjust. Lähtuvalt eelnevast võiks küsida, kas mitte kuriteo matkimise toimingut ei kasutata liiga vähe.

Joonis 3. Kohtu ja prokuratuuri väljastatud load vs kuriteo matkimise ja politseiagendi load

1.5. Kuriteo matkimise kasutamise võimalus teiste riikide regulatsioonides

Antud alapeatüki vaatleb autor kahe riigi - Saksamaa ja Inglismaa - kuriteo matkimist puudutavat regulatsiooni. Kõnealused kaks riiki on valitud autori poolt välja, kuna tegemist on teiste riikide õigusloome arendamises valdavalt eeskujuks olevate õigusriikidega.

Eestis ei ole kuriteo matkimine oma kasutuselt kõige populaarsemate jälitustoimingute hulgas. Matkimist ja sellega sarnast kriminaalse käitumise stimuleerimist kasutavad põhiliselt Ida-

Euroopa riigid ning ka inimõiguste kohtule esitatud kaebused politsei provokatsiooni kohta pärinevad viimastel aastatel põhiliselt neist riikidest.²⁹

Kuna kuriteo matkimise puhul on tegemist teistest jälitustoimingutest n-ö enim põhiõigusi riivava jälitustoiminguga on paljudes Euroopa riikides eelnimetatud jälitustoiming lubamatu.

Üldlevinud on, et otseselt kuriteo matkimist reguleerivat regulatsiooni ei eksisteeri. Erinevates riikides on regulatsioonid, mis hõlmavad kuriteo matkimise aspekte ning omakorda on kajastatud erinevates regulatsioonides.

Ka Saksa õiguses ei ole kuriteo matkimist otseselt reguleerivat seadust. Küllaga võib leida Saksa karistusseadustikust Strafgesetzbuch (StGB)³⁰ § 26, mis sätestab isiku kihutamise. Nimelt on eelnimetatud paragrahvis sätestatud, et isik, kes taotluslikult kihutab teist ebaseaduslikku tegu toime panema kihutaja/ärgitaja/ässitaja on vastutav samal määral nagu ta oleks esmane kuriteo toimepanija. StGB § 30 sätestab, et isikut, kes üritab mõjutada teist isikut kuriteo toimepanemiseks või ärgitab teise isiku kuriteo toimepanekut, on vastutav kuriteokatse puhul rakendatavate seadusesätete alusel. Määratavat karistust võib kergendada vastavalt StGB §-le 49. Isik, kes teatab oma soovist või kes aktsepteerib teise isiku pakkumist või kes nõustub teise poolt tehtud pakkumisega sooritada või kaasa aidata kuriteo sooritamisele, kannab vastutust samadel tingimustel.

Samuti puudub Inglise õiguses kuriteo matkimise konkreetne regulatsiooni. Kohtupraktikast on kujundanud enamuse seniseid tõlgendusi. Politsei -ja kriminaaltõendite seadus (Police and Criminal Evidence Act 1984)³¹ artikkel 78 lõige 1 sätestab, et kohus võib mis tahes menetlustes keelduda lubamast tõendusmaterjale, millele süüdistuse ettepanekul tuleks tugineda, kui kohtule ilmneb, et kõiki asjaolusid silmas pidades, kaasa arvatud asjaolud, millistel tõendusmaterjal omandati, oleks nende tõendusmaterjalide tunnustamise korral vastupidine mõju menetlustoimingute õiguspärasusele, nii et kohus ei peaks neid tunnistama.

Lähtudes eelnevast nähtub, et kohus võib tunnistada tõendeid vastavalt oma äranägemisele, kuid lähtudes, kas tõendid avaldavad negatiivset või kahjulikku mõju õiglasele kohtumenetlusele.

---

²⁹ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 118.

³⁰ Strafgesetzbuch. (18.10.2016).

³¹ Police and Criminal Evidence Act 1984. (18.10.2016).

1.6. Kahtlustatava mõiste

1.07.2004. a jõustunud KrMS 4.jagu § 33 annab selgituse, kes on kahtlustatav. Nimelt on kahtlustatavaks isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.³²

KrMS § 33 lg 2 aga sätestab uurimisasutusele esitatavad tegevuse nõuded. Kui isik on kahtlustatavana kinni peetud, siis selgitatakse kahtlustatavale selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervise seisund ei võimalda tema kohest ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks.

KrMS § 34 sätestab kahtlustatava õigused ja kohustused. Kahtlustataval on õigus: teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest; teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu; kaitsja abile; kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta (nimetatud kohtumise võib katkestada menetlustoiminguks, kui kohtumine on kestnud ühe tunni); kaitsja juuresolekul olla üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel; osaleda vahistamistaotluse arutamisel kohtus; esitada tõendeid; esitada taotlusi ja kaebusi; tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse; anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe.

Kahtlustatavale tulenevad kaudsed õigused karistusseadustikust (KarS) ning need seonduvad karistuse kergendamise võimalusega. Kahtlustataval on karistuse kergendamiseks õigus teha koostööd menetlejatega ning mõningal juhul saab selline koostöö toimida vaid läbi matkimise.

Autor toob siinkohal näite, kus kahtlustataval on vabatahtlik soov matkida näiteks korruptsioonijuhtumit eesmärgiga läbi koostöö vähendada oma süüd. Kui uurimisasutus kuriteo matkimist kahtlustatava poolt ei toeta, võtab ta isikult ära reaalse võimaluse oma süüd vähendada. Uurimisasutus kaotaks samas matkimisest loobudes võimaluse kinni pidada näiteks altkäemaksu pakkuja. Kellegi teise kaudu peale kahtlustatava aga antud kriminaalasjas tulemuslikult matkida ei oleks võimalik.

Kahtlustatav on kohustatud: ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel; osalema

---

³² RKKKo 3-1-1-68-14, p 17.

menetlustoimingus ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Antud KrMS § 33 ja 34 on sõnastuselt kasutusel antud ajahetkel. Vastavalt KrMS §-le 33 on kahtlustatav isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule. Loomulikult ei tähenda menetlustoimingule allutamine koheselt kahtlustatava staatust, kui selleks pole piisavalt alust.

1.6.1. Kahtlustatava staatuse teke

KrMS § 33 lg 1 kohaselt tekitab kahtlustatava "staatus" karistusõiguslikus tähenduses kahest järgnevast aspektist:

- isiku kahtlustatavana kinnipidamine §-s 217 sätestatud tingimustel;
- kuriteo toimepanemise piisavast kahtlusest lähtuv isiku allutamine tema suhtes läbiviidavale menetlustoimingule (ülekuulamisele, läbiotsimisele).

Riigikohus on kohtulahendis nr 3-1-1-2-13 toonud välja kahtlustatava tõlgenduse, nimelt KrMS §-is 33 lg 1 sisalduva alternatiivi (piisava aluse esinemine isiku kahtlustamiseks ja tema allutamine menetlustoimingule) tuvastamiseks tuleb esmalt otsustada, kas kõnealused tingimused olid täidetud. Piisav alus isiku kahtlustamiseks kuriteo toimepanemises (põhjendatud kuriteokahtlus) saab tuleneda kogutud tõenditest, mis viitavad kuriteo toimepanemisele selle konkreetse isiku - kahtlustatava - poolt. Olukorras, kus isikut ei peeta kahtlustatavana kinni, sedastatakse vastav kahtlus reeglina menetluskohaselt (näiteks määruses või kutses), mille alusel menetleja allutab isikut menetlustoimingule või taotleb sellise otsustuse tegemist teise menetleja - vastavalt kas prokuratuuri või kohtu poolt (näiteks läbiotsimine, tagaotsitavaks kuulutamine või isiku väljakutsumine kahtlustatavana ülekuulamiseks). Seadus ei piira kahtlustatava seisundi tekkimist kindla menetlustoimingu liigiga. Tegemist ei pea muuhulgas olema uurimistoiminguga ehk tõendi saamisele suunatud menetlustoiminguga. Isikut saab käsitada kahtlustatavana ka siis, kui tema suhtes on esitatud vara arestimise taotlus, milles on sedastatud kriminaalasjas kogutud tõenditele tuginev põhjendatud kahtlus, et isik on toime pannud kuriteo.³³

---

³³ RKKKo 3-1-1-2-13, p 5.3.

Isiku kahtlustatavana kinnipidamist võib pidada esimeseks otseseks kokkupuuteks uurimisasutuse ja kuriteo toimepanemises kahtlustatava isiku vahel. Väga oluliseks peetakse edasises eeluurimises just nimelt esimest näost näkku kohtumist. Kahtlustatava kinnipidamine on nn edasilükkamatu menetlustoiming, mis tähendab, et selleks on pädevad eranditult kõik uurimisasutuse pädevust omavad asutused, sealhulgas ka need asutused, kel puudub õigus kohtueelse uurimise toimetamiseks täies mahus kuni loogilise lõpuni ja kes on õigustatud üksnes edasilükkamatute menetlustoimingute läbiviimiseks.

Isiku kahtlustatavana kinnipidamist reguleerib KrMS § 217. Tegu on menetlustoiminguga, millega võetakse isikult vabadus kuni 48 tunniks. Vastava uurimistoimingu kohta koostatakse kinnipidamisprotokoll.

Isiku kahtlustatavana kinnipidamise alusteks on: isik on tabatud kuriteo toimepanemiselt või vahetult pärast seda; kuriteo pealtnägija või kannatanu osutab temale kui kuriteo toimepanijale; kuriteojäljed viitavad temale kui kuriteo toimepannud isikule.

Kuriteole viitavate muude andmete põhjal võib isiku kahtlustatavana kinni pidada, kui ta püüab põgeneda, ei ole tuvastatud tema isikut, ta võib jätkuvalt toime panna kuritegusid, ta võib kriminaalmenetlusest kõrvale hoiduda või seda muul viisil takistada.

Kuriteo toimepanemisel või vahetult pärast seda põgenemiskatselt tabatud isiku võib igäiks toimetada politseisse kahtlustatavana.

Teine viis kahtlustatava staatuse tekkimiseks on, kui isik allutatakse tema suhtes läbiviidavale menetlustoimingule. Üldjuhul ei ole seadusloojad taotluslikult soovinud kahtlustatava menetlusseisundi teket siduda mingi menetlusdokumendiga. Õigused peaksid seega tekkima lihtsalt vastava menetlustoimingu alustamisel. Enamikel juhtudel, mil isikut ei ole kahtlustatavana kinni peetud, ei ole vastavat isikut ka koheselt vastavaks menetlustoiminguks võtta ja teda tuleb menetlustoiminguks välja kutsuda (KrMS § 163).

KrMS § 33 lg 2 sätestab uurimisasutusele kohustuse viivitamata selgitada kahtlustatavale tema õigusi ja kohustusi ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervislik seisund ei võimalda tema kohest ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks.

KrMS § 34 sätestab kahtlustatava õigused ja kohustused. Nimelt on kahtlustataval õigus: teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest; teada, et tema

ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu; kaitsja abile; kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta; kaitsja juuresolekul olla üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel; osaleda vahistamistaotluse arutamisel kohtus; esitada tõendeid; esitada taotlusi ja kaebusi; tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse; anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe. KrMS § 75 lg 3¹ alusel on kahtlustataval ja tema kaitsjal õigus saada ülekuulamise käigus koopia kahtlustatava ülekuulamise protokollist käesoleva seadustiku § 76 lg 1 p-des 1-3 sätestatud ulatuses.

Kahtlustatav on kohustatud: ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel; osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

1.7. Tunnistaja mõiste kriminaalõiguses

Kahtlustatav annab kuriteo matkijana enamasti ütlusi kriminaalasjas tunnistajana. KrMS § 66 järgi on tunnistaja füüsiline isik, kes võib teada tõendamiseseme asjaolusid. Kriminaalasjas ei või tunnistajana osaleda samas asjas kahtlustatav või süüdistatav isik³⁴, samuti uurimisasutuse ametnik, prokurör ega kohtunik, kelle menetluses on kriminaalasi. Uurimisasutuse ametnik, prokurör või kohtunik, kelle menetluses kriminaalasi on olnud, võib olla kohtumenetluses tunnistajaks tõendi usaldusvääruse kontrollimiseks. Üldjuhul on tunnistaja ütlus tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks ise vahetu tajumise kaudu.³⁵ Tunnistaja ütlus tõendamiseseme nende asjaolude kohta, millest ta on saanud teadlikuks teise isiku vahendusel, ei ole üldjuhul tõend, välja arvatud kui, vahetut tõendiallikat ei saa üle kuulata KrMS § 291 lõikes 1 (isik on surnud) nimetatud põhjusel:

- tunnistaja ütluste sisuks on teiselt isikult kuuldu vahetult enne rääkimist tajutud asjaolude kohta juhul;
- kui nimetatud isik oli rääkimise ajal veel tajutu mõju all ning puudub alus arvata, et ta moonutas tõde;
- tunnistaja ütluste sisuks on teiselt isikult kuuldu, milles sisaldub kuriteo toimepanemise omaksvõtt või mis oli muul viisil ilmselgelt vastuolus rääkija huvidega;

---

³⁴ RKKKo 3-1-1-6-11.

³⁵ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik kommenteeritud väljaanne. Juura 2012, lk 228.

- tunnistaja ütluste sisuks on ühiselt toimepandud kuriteo asjaolud.

Kui tunnistaja ülekuulamisel ilmneb, et tegemist on siiski kahtlustatavaga, tuleb ülekuulamine lõpetada ja isik ülekuulata kahtlustatavana, järgides kahtlustatava ülekuulamise reegleid.³⁶

Tunnistaja on kohustatud andma ütlusi, kui ütluste andmisest keeldumiseks puudub seaduslik alus KrMS §-de 71 – 73 (ütluste andmisest keeldumine isiklikel põhjustel, ütlustest keeldumine kutse-või muu tegevuse tõttu, riigisaladuse ja salastatud välisteabe kohta andmisest keeldumine) järgi. Ütlusi andes on tunnistaja kohustatud rääkima tõtt. KrMS § 71 lg2 p 2 koheselt on tunnistajal võimalik ütluste andmisest loobuda, kui ta on kaastäideviija või osavõtja samas kuriteos süüdi või õigeks mõistetud.

KrMS § 68 sätestab tingimused tunnistaja ülekuulamisele. Oluline on kindlaks teha, mis laadi on tunnistajal suhted kahtlustatava või kannatanuga. Tunnistajale selgitatakse tema õigusi ja kohustusi ning õigust kirjutada ütlusi omakäeliselt. Tunnistajale tema õiguste selgitamine on menetleja poolt suuline ja sätete sisu tuleb lahti mõtestada, oluline on, et tunnistaja saab lähtudes individuaalselt tunnistaja isikust. Eelnimetatud õiguste suulisest selgitamisest on ka Riigikohus andnud hinnangu 2002 aasta lahendis. Nimelt ei tutvustatud tunnistajale tema õigusi ja sooviti vaid allkirja, et tunnistajale on tutvustatud tema õigusi. Riigikohtu seisukoht antud küsimuses oli järgnev, tunnistajale tema õiguste ja kohustuste selgitamine peab aset leidma enne ülekuulamise algust. Kuna ülekuulamine on jagatud kaheks etapiks, esimene isiku tuvastamine ning õiguste ja kohustuste selgitamine, teiseks etapiks ülekuulamine uuritava kuriteo sisu kohta. Kui teavitamiskohustus on jäänud täitmata, ei saa isiku poolt antud ütlusi lugeda lubatavateks tõenditeks. Seetõttu tuleks kõnealust teavitamiskohustuse täitmata jätmist käsitada kriminaalmenetluse seaduse olulise rikkumisena.³⁷

Väga oluline on tunnistaja turvalisuse tagamine, eriti organiseeritud kuritegude puhul. Kuriteo matkimise toimingust annab matkija ütlusi tunnistajana ja talle kehtivad tunnistaja õigused ja kohustused. Tunnistaja on isik, kelle ütlused on tõenäoliselt ja alati kahtlustatava vastu siis tuleb arvestada tunnistajal tihti ka nõ “kättemaksuga”, mõjutamisega, ähvardustega, kõigega millega püüab kahtlustatav oma staatust paremaks või olematuks muuta. KrMS § 67 sätestab tunnistaja turvalisuse tagamise nimelt, kuriteo raskusest või erandlikest asjaoludest tulenevalt võib eeluurimiskohtunik prokuratuuri taotlusel määrusega muuta tunnistaja tema turvalisuse tagamiseks anonüümseks. Samuti on võimalik tunnistaja turvalisuse tagamiseks tema

---

³⁶ *Ibid.*

³⁷ RKKKo 3-1-1-25-02, p 10.

anonüümseks muutmisest sõltumata kohaldada tunnistajakaitse seaduses sätestatud. Anonüümseks muutmise põhjusteks võib olla näiteks oht tunnistaja tervisele, tema elule, vabadusele ja omandile. Nii on siis, kui reaalne oht on tunnistaja lähedastele.

Anonüümsusmääruse tegemiseks küsitleb eeluurimiskohtunik tunnistajat tema usaldusvääruse kindlakstegemiseks ja turvavajaduse selgitamiseks ning kuulab ära prokuröri arvamuse. Vajaduse korral tutvub eeluurimiskohtunik kriminaaltoimikuga. Anonüümsele tunnistajale antakse anonüümsusmääruse alusel leppenimi, mida kasutatakse menetlustoimingutes KrMS § 146 lõike 8 kohaselt (§ 8 menetlusosaliste õiguste tagamine).

Andmed anonüümseks muudetud tunnistaja nime, isikukoodi või selle puudumisel sünniaja, kodakondsuse, hariduse, elu- ja töökoha või õppeasutuse kohta suletakse ümbrikusse, millele kantakse kriminaalasja number ja menetleja allkiri. Ümbrik pitseeritakse ja seda hoitakse kriminaaltoimikust eraldi. Kui süüdistusakt kohtusse saadetakse, jääb eelnimetatud ümbrik anonüümseks tunnistatud isiku andmetega prokuratuuri hoiule. Ümbrikus olevate andmetega võib tutvuda üksnes menetleja, kes tutvumise järel pitseerib ja allkirjastab ümbriku uuesti.

KrMS § 67¹ järgi võib tunnistaja kasutada ka esindajat, et tema õiguste kaitseks viibiks kohtueelses menetluses tema ülekuulamise juures tema lepingulise esindajana advokaat või muu käesoleva seadusega lepingulisele esindajale kehtestatud haridusnõuetele vastav isik. Tunnistaja esindaja eesmärgiks peab olema vaid kaitsta tunnistaja õigusi ja sekkuma vaid siis kui rikutakse menetlusnõudeid.

Ülekuulamise juurde ei või menetleja lubada tunnistaja esindajana isikut, kes on juba samas kriminaalasjas menetlusosaline, tunnistaja, asjatundja, võib osutada tunnistajaks või asjatundjaks või on põhjendatud kahtlus, et isiku huvid on vastuolus tunnistaja huvidega. Isiku mittelubamine esindajaks vormistatakse menetleja määrusega, mille tunnistaja võib vaidlustada eeluurimiskohtuniku juures kahe tööpäeva jooksul määruse saamisest.

Kui tunnistajal ei õnnestu kahe tööpäeva jooksul alates menetleja kutses nimetatud toimingust ajast ilmuda ülekuulamisele koos käesoleva paragrahvi lõigete 1 ja 2 nõuetele vastava esindajaga, viiakse ülekuulamine läbi ilma esindajata.

Tunnistaja esindajal on õigus sekkuda ülekuulamisse, kui menetlusnõuete rikkumine toob kaasa tunnistaja õiguste rikkumise, ning esitada kaebusi käesoleva seadustiku 8. peatüki 5 (uurimisasutuse ja prokuratuuri peale kaebamine) jaos sätestatud alustel ja korras. Tunnistaja esindajal ei ole õigust anda tunnistaja nimel ütlusi.

Esindaja on kohustatud hoidma saladuses talle kriminaalmenetluse käigus õigusabi andmisel

teatavaks saanud andmeid. Esindajal on lubatud kriminaalmenetluse käigus õigusabi andmisel teatavaks saanud andmeid avaldada esindatavale. Esindatava kohta käivaid kohtueelse menetluse andmeid võib esindaja avaldada vaid esindatava nõusolekul ning KrMS §-s 214 (kohtueelse menetluse andmete avaldamise tingimused) ettenähtud tingimustel.

Tunnistaja võib ütlust andes kasutada arvandmete ning nimede ja muude raskesti meespeetavate andmete kohta märkmeid ja muid dokumente.

Tunnistajat võib üle kuulata üksnes tõendamiseseme asjaolude kohta. Suunavaid küsimusi võib esitada ainult KrMS § 288¹ lõike 2 punktides 2–5 (suunavad küsimused) nimetatud juhtudel.

Juhtudeks on:

- küsimus puudutab asjaolu või sisaldab väidet, milles ei ole vaidlust;
- küsimus on vajalik küsitluse eseme sissejuhatuseks;
- tunnistajal on vanuse või tervises seisundi tõttu raske mõista mittesuunavaid küsimusi;
- tunnistaja kinnitab, et mäletab küsitluse esemeks olevaid asjaolusid halvasti.

Tunnistajale võib esitada küsimusi kahtlustatava, süüdistatava ja kannatanu kõlbeliste omaduste ning harjumuste kohta üksnes juhul, kui kriminaalmenetluse esemeks olevat tegu tuleb hinnata lahutamatus seoses nende varasema käitumisega. Tunnistajal peab olema võimalus esialgu anda ütlusi vabas jutustuses, seejärel alles võib menetleja esitada küsimusi.

KrMS § 69¹ sätestab võimaluse ütlusi deponeerida. Nimelt, prokuratuur, kahtlustatav või kaitsja võib taotleda, et eeluurimiskohtuniku juures kuulataks üle isik, kes on kriminaalmenetluses tunnistajaks, kui kriminaalmenetluse esemeks on tahtlik kuritegu, mille eest on karistusena ette nähtud vähemalt kuni kolm aastat vangistust. Kohus hindab taotluse alusel, kas esinevad vajalikkust põhjendavad asjaolud, ütluste deponeerimiseks. Kohus rahuldab taotluse, kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad järeldada, et tunnistaja hilisem ülekuulamine kriminaalasja kohtulikul arutamisel võib osutada võimatuks või teda võidakse mõjutada valeütlusi andma. Taotluse rahuldamata jätmise vormistab kohus põhistatud määrusega, mis on vaidlustatav määruskaebuse korras. Kohus lahendab taotluse ütluste deponeerimiseks viie päeva jooksul taotluse saamisest ning taotluse rahuldamisel määrab esimesel võimalusel ülekuulamise aja, mille teeb viivitamata teatavaks prokuratuurile ja kaitsjale.

Ülekuulamisele eeluurimiskohtuniku juures kutsutakse prokurör, kaitsja, kahtlustatav ja tunnistaja. Kahtlustatav jäetakse tunnistaja või prokuratuuri taotlusel ülekuulamisele kutsumata, kui kahtlustatava ülekuulamise viibimine ohustab tunnistaja turvalisust. Isikute väljakutsumise ütluste deponeerimisele korraldab menetlusosaline, kes ülekuulamist taotleb. Kaitsja võib isiku

väljakutsumiseks taotleda eeluurimiskohtunikult abi KrMS § 163¹ lõigetes 4 ja 5 sätestatud ulatuses ehk kohus väljastab kohtumenetluse pooltele nende taotlusel kutsed eelistungil, märkides kutsele käesoleva seadustiku § 163 lõikes 1 loetletud andmed kutsutava nimi, kutsuja ametinimetuse ja kontaktandmed, kutsumise põhjus, ilmumise kohustuslikkus, ilmumise aeg ja koht, kriminaalasja number, kohustus teatada ilmumata jäämisest ja selle põhjustest, ilmumata jäämise tagajärjed). Kutsuja ametinimetuse ja andmete kohale märgib kohus kohtumenetluse poole andmed. Kohus väljastab kaitsjale tema taotlusel rahvastikuregistrist selle isiku aadressi, kes kutsutakse tunnistajana kohtusse kaitsja taotlusel.

Kutse kätte saanud kahtlustatava ilmumata jäämine ei takista ülekuulamist. Ülekuulamist ei toimu, kui kutse kätte saanud prokurör või kaitsja ei ilmu mõjuval põhjusel ja on sellest eelnevalt kohut teavitanud. Kui ülekuulamist taotlenud menetlusosaline ei ilmu ülekuulamisele või ei toimeta kohtuniku juurde isikut, kelle ülekuulamist ta taotleb, jäetakse ülekuulamine eeluurimiskohtuniku juures läbi viimata.

Ülekuulamise ja selle protokollimise järgitakse KrMS §-des 155–158 (kohutistungi kontokoll, kohtuistungis heli- ja videosalvestamine, kohtuistungis salvestise ja protokollija tutvumine, kohtumenetluses menetlusdokumentide kättesaadavaks tegemine, kohtuistungis sekretär, kohtuistungis protokolliparandamise taotlus) ning 287–291 (4. jagu kohtulik uurimine) sätestatud.

Kahtlemata tuleb ütluste deponeerimisel silmas pidada ka Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 6, mis sätestab õigused õiglasele kohtumenetlusele. Nimelt art 6 lg 3 sätestab, et igas kuriteos süüdistatava on õigus küsitleda ise või lasta küsitleda tema vastu ütlusi andma kutsutud tunnistajat, lasta omalt poolt kohale kutsuda tunnistajaid ja neid küsitleda tema vastu ütlusi andvate tunnistajatega võrdsetele tingimustel.³⁸

---

³⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, RT II 2010, 14, 54.

2. Kuriteo matkimine läbi kohtupraktika

Antud töö peatükis on autor võtnud eesmärgiks kajastada kohtupraktikat Eesti Riigikohtu ja Euroopa Inimõiguste kohtu lahenditest. EIK lahendeid just seetõttu, et Riigikohus on andnud lahendis nr 3-1-1-88-02 järgneva hinnangu, nimelt tulenevalt Põhiseaduse (PS) §-st 3 lg 1 ja §-st 123 lg 2 on EIÕK ja EIK seisukohad konventsiooni tõlgendamisel Eesti õigussüsteemi lahtutamatud osad, millised on prioriteetsed ka Eesti seaduste suhtes.

Lähtudes Riigikohtu matkimist puudutavatest seisukohtadest toimingu seaduslikkuse hindamisel ning *agent provocateur*'i võrdsustamisel matkijaga, vaadelda EIK matkimist puudutavaid lahendite erinevusi ja probleemkohtade lahendusi. Leidmaks vastuse, kui palju kuriteo matkimist üldse on kajastatud kohtu lahendites ja kui laialdaselt on matkimise terminit käsitletud ning sisustatud matkimise terminit laiemalt. Samuti toob autor antud peatükis välja olulisemate kohtulahendite lühiülevaated ja lahendis jõutud tulemi. Autor toob välja iga lahendi lõpus omapoolsed lahendis tekkinud küsimused ja kommentaarid, millele püüab vastuse saada lõputöö kolmandas peatükis. Kohtulahendid on valitud kõikide saadavalolevate Riigikohtu ja EIK lahendite hulgast, mis puudutavad kuriteo matkimist ning mis on andnud terminile kuriteo matkimine täiendavat sisu.

2.1. Riigikohtu käsitus kuriteo matkimisest

Eesti kohtupraktika on seoses kuriteo matkimistega vähese kohtupoolse tõlgendusega. Esimene matkimist kajastav Riigikohtu kohtulahend pärineb aastast 2000³⁹. Alates aastast 2000 on Riigikohtu poolt tehtud 13 kohtuotsust, mis kajastavad kuriteo matkimist. Võib öelda, et kahjuks on tegemist paari-kolme Riigikohtu lahendiga, mis on võetud läbi aegade põhistamaks matkimise teoprovokatsiooni terminit ning alles 2016 aasta suvel on Riigikohtu poolt kohtuotsus, mis käsitleb seisukohta matkimiseks vajamineva loa olemasoluks. Riigikohtu otsus nr 3-1-1-129-13 viis aga seadusemuudatusteni seoses välisriigi politseiagendi kasutamisega. Ajavahemikul aastast 2000 kuni käesoleva ajani on peamiselt toetunud erinevad kohtuinstantsid matkimist käsitletavates kohtuotsustes kahele Riigikohtu lahendile, Riigikohtu otsus nr 3-1-1-110-04 ja Riigikohtu otsus nr 3-1-1-118-06.

Harvad on kohtuotsused, kust võib või saab täpset teavet, näiteks kes on kuritegu matkinud, kas matkijat on kuulatud tunnistajana üle, kas on infot kuriteo matkimise toimingu salvestiste kohta.

---

³⁹ RKKKo 3-1-3-5-00.

Enamasti on kohtuotsustes välja toodud lühike kokkuvõte kriminaalmenetluse käigus tuvastatud asjaoludest, kuid pole põhjaliku analüüsi kuriteo matkimise seaduslikkuse kohta. Autor on arvamisel, et valdav kokkuleppemenetluse kasutamine on viinud olukorrani, kus kohtuotsused on ilma põhjalikuma seaduslikkuse põhimõtte järgimise kontrollita. Kohtuotsuste põhjal ei ole võimalik anda hinnangut sellele, kas kohus on jälitustoimingu seaduslikkust kontrollinud põhjalikult ning millise hinnangu on kohus jälitustoiminguga saadud tõendile andnud. Teoreetiliselt on võimalik olukord, kus kohus on enda jaoks tõendite kogumisel nn jälitustoimingu protokollid kõrvale jätnud, kuid tuginenud muudele tõenditele ning kinnitab kokkuleppe endiselt. Seda esineb kokkuleppemenetluse raames tehtud kohtuotsuste puhul tihti, kuigi võistlev kohtumenetlus oleks oluliselt sügavamale ulatuv.

Riigikohtu otsus nr 3-1-1-110-04⁴⁰

Antud kaasuses andis Riigikohus hinnangu teprovokatsiooni olemusele ja lubatavusele ning matkija vastutusele.

Kaasuse asjaolud: V. Jegorov, kohtudes 4. mail 2003. a Janek Litoviga (matkija) viimase maakodus, lubas viimase vahendusel maksta maksuametnikule altkäemaksu vähemalt 300 000.- krooni. Raha lubas ta selle eest, et saada tagasi Tallinna Juriidiliste Isikute Maksuameti (TJIM) poolt menetletava väärteoasja raames OÜ TRC Tubaka ruumidest 30. aprillil 2003. a teostatud läbiotsimisel äravõetud dokumendid, mis kajastasid võimalikke maksusüütegusid. Täpsemalt soovis V. Jegorov enda kätte saada kaht käsikirjaliste märkmetega vihikut, ühte flopiketast ja arvutit, enne kui maksuametnikud neid uurima hakkavad. Edaspidi kohtusid V. Jegorovi ja J. Litovi ajavahemikul 6.-13. mai 2003. a aset seitse kohtumist, mis kõik salvestati jälituse erandtoimingu raames. Esimestel kordadel uuris V. Jegorov nimetatud esemete tagasisaamise võimalikkust, alates neljandast kohtumisest hakkas ta 100 000.- krooni kaupa J. Litovile üle andma raha, et viimane edastaks selle maksuameti töötajale Kristi Pajule, kellega kohtumisel jõuti kokkuleppele ühtekokku 450 000.- krooni altkäemaksu üleandmises. Kokkulepitud summast jõudis V. Jegorov üle anda 300 000.- krooni.

Linnakohtu otsusest nähtub, et isikute omavahelise vestluse aktiivsemaks osapooliks oli J. Jegorov. Jälituse erandtoimingu salvestistest nähtub, et V. Jegorov läks kõigile kohtumistele eesmärgiga tagasi saada teda huvitanud esemed, samuti võis teha järelduse, et ta oli juba

---

⁴⁰ RKKKo 3-1-1-110-04.

eelnevalt valmistunud äravõetud esemete salaja väljavahetamiseks. Samuti kirjeldab J.Jegorov pikalt kõiki eelnevalt kasutatud võimalusi ning räägib soovist leida isik, kelle abil äravõetud esemed ka näiteks tagasi varastada. Kõneluste lõpus on samuti aru saada, et just V. Jegorov on huvitatud ka järgnevatest kokkusaamistest, sh ka kohtumisest maksuametnikuga konkreetse kokkuleppe saavutamiseks.

Ringkonnakohus asus seisukohale, et käesolevas kriminaalasjas läbiviidud jälitustegevuse erandtoiming " kuriteo matkimine " väljus jälitustegevuse seadusega (JTS, kehtis kuni 01.01.2013.a) lubatud piiridest ning asendus kuriteole kihutamise ja altkäemaksu andmine V. Jegorovi poolt oli provotseeritud.

Ringkonnakohtu arvates tulenes jälitustegevuse salvestustest üheselt, et J. Litov provotseeris V. Jegorovit altkäemaksu andmisele, mis aga välistas matkimise seaduses ettenähtud eesmärgil.

Eeltoodu alusel asus ringkonnakohus seisukohale, et tegemist oli ebaseadusliku jälitustegevusega, mille tulemit saadud andmed ei ole kriminaalmenetluses lubatud tõenditeks.

Riigikohus jäi antud kaasust arutades järgnevale seisukohale. Kui matkijal puuduks tegelikkuses side matkimist teostava ametkonnaga, oleks tema käitumine vaadeldav süüteo toimepanemisenä, peamiselt just osavõtu (kihutaja) vormis, pole aga välistatud et ka täideviija vormis (vt RKKK 3-1-1-15-01). Süüteo jäljendamise vajadus võib situatsiooniti ja deliktiti erineda. Raskemate süütegude korral ei ole välistatud pikaajalised operatsioonid (nt palgamõrvad, inimkaubandus, altkäemaksu andmine). Matkija vastutus on välistatud, sest tal esineb vastutuse eeldustes puudus koosseisu subjektiivse külje tasandil. Tal on küll kihutamistahtlus, kuid tema tahtlus ei ulatu lõpuleviidud põhiteoni. Matkija tegevus ei saa nn "kihutamisel" olla piiramatu ja õiguslike kitsendusteta. Lubamatu on nt teotsuse esilekutsumine isikul, kel puudus see eelnevalt vähemalgi määral ning kelle suhtes uurimisorganil puudus eelnev informatsioon tema võimaliku kuritegeliku käitumise kohta. Kui matkija provotseeriv käitumine on sellise kaaluga, millega võrreldes provotseeritu enda teo panus jääb tahaplaanile ja matkija osakaal on selles tähenduses põhjendamatus ülekaalus, siis on provotseeritu vastutus välistatud. Matkija vastutus peaks olema jaatav juhul, kui ta "kihutajana" soodustab ja kiidab heaks teo lõpuleviimise ja õigushüvede tegeliku kahjustamise.

Eelnimetatud kaasus on üks esimene põhjalikuma kohtu analüüsiga kuriteo matkimist puudutav kaasus. Riigikohus on hinnanud antud kaasuses, et tehiludele tuleb anda üldhinnang. Mis tähendab, et kogu kuriteo matkimise protsessi tuleb võtta tervik kogumina. Samuti on oluline seisukoht, et kuriteo matkimine võib vältida väga pikka aega. Ei ole just midagi ebatavalist, et

näiteks narkokuritegude matkimisel võib jälitustoiming ulatuda ka jälitustoimingu maksimaalsele läbiviimise ajale, ehk ühele aastale. Erandjuhtudel isegi kauem.

Riigikohtu lahendist tuleneb seisukoht, kus matkija vastutus peaks olema jaatav juhul, kui ta kihutajana soodustab ja kiidab heaks teo lõpuleviimise ja õigushüvede tegeliku kahjustamise. Samuti on seisukoht, kus matkija vastutus on välistatud, sest tal esineb vastutuse eeldustes puudus koosseisu subjektiivse külje tasandil. Nimelt matkijal on küll kihutamistahtlus, kuid tema tahtlus ei ulatu lõpuleviidud põhiteoni.

Antud kaasusest tulevad päevakord autori jaoks järgnevad õiguslikud küsimused: Milline peab olema kontroll kuriteo matkimise toimingu üle? Kas ja millised piirangud peavad olema kuriteo matkimise toimingu? Kellel ja millisel kujul lasub vastutus kuriteo matkimise protsessis?

Tekkinud küsimuste üle arutleb autor antud töö kolmandas peatükis, leidmaks võimalike lahendusi tekkinud probleemidele.

Riigikohtu otsus nr 3-1-1-118-06⁴¹

Antud kaasuses andis Riigikohus hinnangu teprovokatsiooni käitumise piiridele.

Kaasuse asjaolud: Kristjan Pint ja Sergei Kapustin, töötades Põhja Politseiprefektuuri liiklusjärelvalve osakonna liiklustalituse konstaablina võtsid ühiselt ja kooskõlastatult grupis kuriteo matkijalt altkäemaksu. Nimelt peatasid K. Pint ja S. Kapustin 27. juulil 2005. a kella 13.40 ajal tööülesandeid täites Tallinnas Laagna tee alguses kuriteo matkija juhitud sõiduauto Škoda, kuna autot juhtinud isik pani toime liiklusseaduse (LS) § 74²² lg 2 ja § § 74³⁵ lg 1 järgi kvalifitseeritavad väärteod, s.o ületas lubatud sõidukiirust ja juhtis sõidukit kinnitamata turvavööga. K. Pint ja S. Kapustin ei vormistanud rikkumiste kohta väärteomaterjale ja võtsid selle eest kuriteo matkijalt 1000 krooni altkäemaksu.

Maakohus hindas kaasust järgnevalt. Kriminaalasjas läbiviidud jälitustegevuse erandtoiming - kuriteo matkimine - väljus jälitustegevuse seadusega lubatud piiridest, sest initsiatiiv altkäemaksu andmiseks tuli kuriteo matkijalt, kes seega ületas matkimisel lubatud käitumise piirid. Kuriteo matkimise käigus on lubamatu teootsuse esilekutsumine isikutel, kellel see eelnevalt puudus. Kriminaalasjas tuvastatu ei viita sellele, et K. Pint oleks pannud kuriteo toime ka ilma matkija aktiivse tegevuseta. Asjaolud, et matkija poolt antud raha anti K.Pintile ja S.

---

⁴¹ RKKKo 3-1-1-118-06.

Kapustin kuuldes samaaegselt sõidukis viibides matkija poolsest raha pakkumisest, otsustas sõidukist väljuda enne raha üleandmist. Millest tulenevalt Maakohus leidis, et S.Kapustin tuleb õigeks mõista ning ei ole tuvastatud, et mõlemad süüdistatavad tegutsesid kooskõlastatult ja ühiselt.

Ringkonnakohus oli järgneval seisukohal. Nimelt ei nõustunud Ringkonnakohus Maakohtu otsusega, et isikute ühine ja kooskõlastatud tegevus poleks tõendatud. Samuti ei ole oluline, kas üks isikutest viibib vahetult raha üleandmise juures või mitte. Ning samuti ei väljunud kuriteo matkimine lubatud piiridest. Altkäemaksu võtmine eeldabki, et just matkijal tuleb olla aktiivsemaks pooleks. Jälitustoimingu tulemina saadud teabesalvestise põhjal on tuvastatav, et matkija palvele protokolliga tegemata kokkuleppele jõuda küsis politseitöötaja temalt korduvalt, et milles me kokku lepime. Ettepanekust jätta protokoll tegemata ja maksta politseinikele sündmuskohal raha väljendus selgelt altkäemaksu andmise soov. Ringkonnakohtu hinnangul oli matkija poolt altkäemaksu andmise-võtmise ettepaneku tegemine hinnatav lubatud teoprovokatsioonina

Riigikohtu seisukohaks oli nõustumine Ringkonnakohtu seisukohtadega. Nimelt kuriteo matkija poolt politseiametnikele korduvalt tehtud ettepanekut jätta raha eest väärteprotokoll koostamata on ringkonnakohus õigesti hinnanud lubatud jälitustegevuse raamidesse jääva käitumisena.

Riigikohtu arvamuse kohaselt oli antud kaasuses ringkonnakohus piisavalt põhjendanud. Nimelt matkijal tulebki olla aktiivsem osapool, antud kaasuses oli tegu lubatava teoprovokatsiooniga.

Vastulauseks eelnevale Riigikohtu seisukohale toob autor oma töös välja EIK kohtulahendid *Morari vs Moldova* ja *Ciprian Vladut ja Florin Pop vs Rumeenia*. EIK on eelnevates kohtuotsustes selgel seisukohal, et kui matkitav esialgsel pakkumisel keeldub, on edaspidi lubamatu matkitavale surve avaldamine, näiteks pakkumise kordamine.

Teadupärast on provokatsiooni hindamine kuriteo matkimisel väga subjektiivne, kuna oleneb täielikult konkreetsest olukorra situatsioonidest. Provokatsiooni piire ei kajasta ükski seadus vaid on läbi kohtupraktika kujunenud hinnangu andmine, lähtudes sealjuures kogu kaasuse asjaolude terviklikust hindamisest. Kas meil oleks tarvilik sätestada provokatsioonile kuriteo matkimise toimingus kirjalikud piirid?

Riigikohtu otsus nr 3-1-1-129-13⁴²

Antud kaasuses andis Riigikohus hinnangu ebaseadusliku politseiagendi rakendamisele (politseiagent ei olnud EV kodanik).

Kaasuse asjaolud: maksis Andrus Sukles 26. augustil 2010 kella 18-19 vahelisel ajal Tallinnas Tartu maantee ja Liivalaia tänava vahetus läheduses A-le oma endise äripartneri OÜ S ainuosaniku ja juhatuse liikme T. L.-i tapmise eest ettemaksuna 1000 eurot ning lubas maksta ülejäänud 9000 eurot pärast tapmise toimepanemist. Samuti andis ta tapmise täideviijale üle T. L.-i fotod, tutvustas ohvri võimalikke asukohti, liikumistrajektoori, lähikondseid ning nende elukohti, kallutades sellise tegevusega kuriteo täideviijat T. L.-i tapmisele. Tapmise toimepanemise hoidis ära politseiametnike sekkumine. A. Sukles tegutses omakasu motiivil, s.o seoses varalise kasu saamisega OÜ S ja MaxKinnisvara OÜ vahel 31. jaanuaril 2005 sõlmitud koostöölepingus märgitud X kinnistu arendamisest.

Maakohtu seisukoht antud kaasuses, et Jälitustegevuse ajal nägi KrMS § 120 ette, et politseiagent on ametnik, kes kogub kriminaalmenetluses tõendeid muudetud identiteeti kasutades. Politseiagendil on kõik uurimisasutuse ametniku kohustused niivõrd, kuivõrd see ei too kaasa muudetud identiteedi paljastamist. Tulenevalt avaliku teenistuse seaduse §-st 14 lg 1 ning politsei ja piirivalve seaduse §-st 1 lg 6 ning §-st 38 saanuks politseiagendina tegutseda üksnes Eesti Vabariigi kodanik.

Muud tõlgendust ei võimalda ka PS § 123, mille kohaselt olukorras, kus Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise kriminaalasjades vastastikuse õigusabi konventsiooni (edaspidi konventsioon) artikkel 14 p 1 kohaselt võivad taotluse esitanud ja taotluse saanud liikmesriik kokku leppida, et teineteise abistamiseks kasutavad nad politseiametnikku, kelle identiteet on varjatud või muudetud. Konventsioon on küll Riigikogu poolt vastu võetud, kuid vastavalt Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise kriminaalasjades vastastikuse õigusabi konventsiooniga ühinemise seaduse § 3 p-le 2 on Eesti Vabariik deklareerinud, et artikkel 14 ei ole Eesti suhtes siduv. Lähtuvalt eeltoodust mõistis Maakohus A.Suklesi õigeks.

Ringkonnakohus nõustus täielikult maakohtu seisukohaga, et välisriigi politseiagent ei saa matkida kuritegu Eesti Vabariigis.

---

⁴² RKKKo 3-1-1-129-13.

Riigikohtu kolleegiumi seisukohaks oli järgnev. Kuni 1. jaanuarini 2013 kehtinud KrMS § 120 lg 4 nägi ette, et konkreetse kahtlustatava või süüdistatava suhtes politseiagendi rakendamiseks loa andmisel järgitakse KrMS § 114 lõikes 1 sätestatud, s.t jälitustoiminguks pidi loa andma eeluurimiskohtunik. Kuigi seadus ei määratlenud üheselt, millal on tegemist piisava kahtlusega, tulnuks siiski isiku põhiõiguste tagamise seisukohalt olukorras, kus politseiagendi rakendamine on seotud selgelt konkreetset määratletud isikuga vahetu kohtumise ja suhtlemisega ning tema tegevuse kohta andmete kogumisega, lähtuda sellest, et tegemist on politseiagendi rakendamisega kahtlustatava suhtes KrMS § 120 lg 4 tähenduses. Jälitustoimingu lubatavuse hindamisel ja selleks loa andmisel on määrava tähtsusega faktilised asjaolud ja seda kinnitavad tõendid, mitte teole antud õiguslik hinnang. Iseenesest on võimalik, et õiguslane koostöö teiste riikidega, eriti Euroopa Liidu õigusruumis, tingib ka välisriigi politseiasutuse töötajate kaasamise uurimistoimingute tegemisse, kuid selleks peab olema selge õiguslik alus, mis olemuslikult tagab riigi vastutuse teise riigi ametnike kaasamise eest. Muu hulgas võib selliseks õiguslikuks aluseks olla KrMS § 2 p-st 2 tulenevalt Eestile siduv välisleping. Olukorras, kus välisleping ja riigisisene seadus on omavahel vastuolus, tuleb lähtuda PS §-st 123 lg 2, mis sätestab, et kui Eesti seadus on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. Samas nõustus kolleegium maa- ja ringkonnakohtuga, et Euroopa Liidu liikmesriikide vahelise kriminaalasjades vastastikuse õigusabi konventsiooni ratifitseerimisel on seadusandja expressis verbis deklareerinud, et selle konventsiooni artikkel 14, mis reguleerib varjatud kohtueelset menetlust ja politseiagentide kasutamist, ei ole Eestile siduv.

Antud kaasus vallandas seadusemuudatuses, seoses politseiagendi kasutamisega. Kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse teise lugemise eelnõus 30. mail 2012. a on õiguskomisjon põhjendanud seadusemuudatuse vajadust sellega, et eelnõu eesmärgiks on laiendada politseiagendi regulatsiooni võrreldes kehtiva õigusega, et võimaldada politseiagendina tegutseda ka isikul, kes ei ole Eesti Vabariigi uurimisasutuse ametnik. Õiguskomisjon tõdes, et kehtiv regulatsioon on selles osas liigselt piirav ning välistab teiste isikute kasutamise politseiagendina. Samas on sageli, sealhulgas rahvusvahelise koostöö käigus, otstarbekas kasutada ka teisi isikuid, sealhulgas teise riigi politseiametnikke.⁴³

Antud kaasus on tähendusrikas, kuna viis olulise puudujäägini seadusandluses. Lähtuvalt kaasusest teostati seadusemuudatus, mis võimaldab kaasata välisriigi ametniku EV kohtueelsesse

---

⁴³ TlnRnKo 18.06.2013, 1-11-12591, p 7.3.

menetlusse.

Kas antud kaasuste põhjal saab tõmmata paralleele nii välisriigi politseiagendi kui ka EV-s kinnipeetud välisriigi kodaniku kasutamisel kuriteo matkijana?

Teadupärast ei ole uudne olukord, kus välisriigi kodanik on toime pannud EV-s kuriteo ja ta on kinnipeetud kuriteos kahtlustatavana. Näitena toob autor Harju maakohtu kohtuotsus nr 1-14-1406/38, kus Hispaania kodanik olles eelnevalt pannud toime kuriteo EV-s, sama kriminaalasja raames kahtlustatava staatuses olles matkib kuritegu.

Lähtuvalt Riigikohtu otsusest nr 3-1-1-129-13 on autoril päevakorda tekkinud järgnevad küsimused. Kas kahtlustatavana kinni peetud välisriigi kodaniku saab/võib kasutada kuriteo matkijana EV-s? Millised peaksid olema antud juhul isiku kaasamise kitsendused, kui üldse? Milline on EV vastutus kaastava välisriigi kodaniku suhtes?

Riigikohtu otsus nr 3-1-1-33-16⁴⁴

Riigikohus esitab seisukoha matkimise loa olemasolu vajadusest.

Kaasuse asjaolud: J. J. lubas eeluurimisel tuvastamata isikule, et viib üle Eesti ja Venemaa vahelise ajutise kontrolljoone tulevad välismaalased Tartusse hotelli, kust nad hiljem edasi toimetatakse. Sellest lubadusest said teada Vene piirivalveametnikud, kes kohtusid 29. augustil 2012 Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri piirivalvebüroo välispiiri teabe talituse piirivalvurite A. Ljubajevi, J. Kivioja ja T. Keelega. Vene ametnikud ütlesid, et nende teada võib järgmise päeva varahommikul üle Venemaa ja Eesti vahelise kontrolljoone tulla grupp süürlasi ning et süürlased toimetab Tartusse hotelli J. J. A. Ljubajev, T. Keel ja J. Kivioja lubasid seepeale Vene ametnikele, et nad korraldavad välismaalaste transportimise ajutiselt kontrolljoonelt J. J-ini, kellele annavad enne seda teada välismaalaste üleandmise aja ja koha.

Pärast 29. augusti 2012. a kohtumist korraldasid A. Ljubajev, T. Keel ja J. Kivioja samal päeval Tartus nõupidamise, kus osalesid peale nende veel mitu teist piirivalvurit. Nõupidamisel lepidi kokku, mida järgmisel päeval teha, et tabada nii välismaalased kui ka neid edasi transportima pidanud J. J. A. Ljubajev, T. Keel ja J. Kivioja andsid R. A-le ja J. P-le korralduse esineda eraisikutena ja viia üle kontrolljoone tulnud süürlased J. J-iga kokku lepitavasse kohta. T. Keel andis R. A-le ülesande soetada J. J-iga suhtlemiseks mobiiltelefon ja kõnekaart. Ostetud

---

⁴⁴ RKKKo 3-1-1-33-16.

kõnekaardiga seotud telefoninumbri edastasid A. Ljubajev, T. Keel ja J. Kivioja Vene ametnikele, kes lubasid selle edasi anda Venemaal välismaalaste ebaseadusliku üle ajutise kontrolljoone toimetamisega seotud isikutele.

Tuvastamata isikud andsid süürlastele S. K-le, S. S-ile, H. S-ile ja O. S-ile Venemaal infot ajutise kontrolljoone ületamise koha ja neid ootava sõiduki asukoha kohta ning toimetasid süürlased 30. augusti 2012 varahommikul kontrolljooneni. Kell 5.45 tulid süürlased Võrumaal Meremäe vallas Vinski küla juures üle kontrolljoone Eestisse ja siirdusid neid läheduses autoga ootavate R. A. ja J. P. juurde. Viimased võtsid süürlased auto peale. J. P. saatis eelmisel päeval ostetud telefoniga kõigepealt J. J-le venekeelse sõnumi ja paar minutit hiljem ka helistas ning rääkis vene keeles. Nii sõnumi kui ka telefonikõne sisu oli, et J. J. peab tulema Tartumaale Ülenurme valda Uhti bussipeatusesse, kus tal on vaja süürlased auto peale võtta. R. A. ja J. P. sõitsidki süürlastega Uhtisse, kus süürlased istusid ümber J. J-i sõidukisse. J. J. asus sõitma Tartusse ja piirivalveametnikud pidasid ta paar minutit pärast seda eelmisel päeval välja töötatud plaani kohaselt kinni.

Maakohtu otsus seoses antud kaasusega oli järgnev. A. Ljubajev, T. Keel ja J. Kivioja teadsid, et nad peavad taotlema kuriteo matkimiseks loa. Nende kohtuistungil antud vastupidised ütlused – st väited, et nad üldse ei mõelnud selle peale, et olnuks vaja mingi luba võtta – tuleb vastuolulisuse ja ebausaldusväarsuse tõttu kõrvale jätta. Seda esiteks seetõttu, et nad tegelesid jälitustoimingutega iga päev. Teiseks aga ütlesid nad kohtueelses menetluses, et arutasid 29. augustil 2012 matkimise loa küsimise vajalikkust, ent jätsid selle küsimata, sest ei oleks jõudnud luba ajanappuse tõttu Tallinnas asuva keskkriminaalpolitsei kaudu vormistada. Neid vastuolusid ei suutnud kohtualused usaldusväärselt selgitada. Nimelt väitsid süüdistatavad, et kohtueelses menetluses olid nad väga suure surve all ja seetõttu matkimisest rääkisidki. See ei ole aga usutav, sest süüdistatavad on pikaajalised politseiametnikud, kes niisama lihtsalt uurimisasutuste väidetavale survele järele ei anna. Pealegi kinnitasid nad oma allkirjaga, et ülekuulamisprotokollidesse kirja pandu on õige. Lisaks jätsid süüdistatavad loa taotlemata seetõttu, et nad soovisid kurjategijate kinnipidamist näidata enda töövõiduna. Keskkriminaalpolitsei poole pöördumine oleks aga nende hinnangul päädinud operatsiooni ülevõtmisega. A. Ljubajevi, T. Keele ja J. Kivioja eesmärk oli tabada välismaalaste ülevedaja, et tõkestada edaspidi sellised teod. Selle eesmärgi nimel asusid nad ilma jälitustoimingu loata toimetama välisriigi kodanikke ülevedajani.

Ringkonnakohus jättis maakohtu otsuse muutmata va menetluskulude hüvitamise küsimus. Ringkonnakohus leidis, et maakohtu otsus on süüküsimuse osas seaduslik ja põhjendatud.

Riigikohus tegi õigeksmõistva otsuse, mille seisukohad seoses matkimisega olid järgnevad. Matkimise korral on tegemist pelgalt süüteo toimepanemise jäljendamisega. Järelikult puudub matkijal soov, et tema poolt mõjutatav isik viiks kuriteo juriidiliselt, saati siis faktiliselt lõpuni: matkija tahtlus on vastupidiselt suunatud hoopis sellele, et kuriteo kahjulik tagajärg ei realiseeruks ja matkimisele allutatud isik peetakse kinni üldjuhul juba kuriteo katsestaadiumis. Kui sündmuste käik on jälitusasutuse kontrolli all ja teo toimepanija peetakse kinni alles pärast teo lõpule viimist, ei ole paljude kuritegude puhul võimalik koosseisuga kaitstavaid väärtusi sisulises tähenduses kahjustada. Seetõttu ei ole matkijal ka niisugusel juhul tahtlust koosseisuga kaitstavate väärtuste sisuliseks (materiaalseks) kahjustamiseks. Eelnevast ilmneb, et tahtluse seisukohalt ei ole tähtsust sellel, kas kuriteo matkijal on selle jälitustoimingu tegemise luba või mitte. Loa olemasolu või puudumine ei mõjuta matkija tahtlust hoida ära matkitava kuriteoga kaitstava õigushüve kahjustamine.

Antud Riigikohtu lahendit võib pidada matkimise aspektist lähtuvalt kõige ebatavalisema oodatud tulemusega lahendiks. Nimelt jõudis Riigikohus oma otsuses kahest eelmises ühtemeelt olevast kohtuotsusest erinevale seisukohale. Seisukohaks oli, et pole oluline, kas matkijal on matkimiseks luba või mitte. Tähtis on ära hoida matkitava kuriteo kaitstava õigushüve kahjustamine. Kuna kaasuse sündmus oli jälitusasutuse kontrolli alla, ei pea Riigikohus antud matkimist ka ebaseaduslikuks.

Vastukaaluks antud Riigikohtu otsusele peab autor vajalikuks välja tuua EIK lahendeid *Bannikova vs Venemaa*, *Veselov vs Venemaa* ja *Sepil vs Türgi*. Autori arvamuse kohaselt oleks pidanud Riigikohus oma otsuses lähtuma ka EIK eelnimetatud lahenditest. EIK on andnud oma lahendites selge tõlgenduse sarnase kaasuse puhul. Nimelt on EIK lahendeist lähtuvalt järgneval seisukohal: Matkimist tuleb lubada ettenähtava õigusliku menetluse kaudu, lubatav ei ole matkimise otsustamine sama ametkonna poolt, kes seda hiljem täide viib.⁴⁵ Politsei ei saa tegutseda ilma kohtu loata.⁴⁶

Antud kaasus tekitab paljuski vastakaid arusaamasid ja tõlgendusi. Nimelt, kas kuriteo matkimine erandliku jälitustoiminguna ning väidetavalt kõige enam põhiõigusi riivavama jälitustoiminguna peaks alati olema kohtuluba nõudev uurimistoiming? Kas kuriteo matkimine läbiviimiseks piisaks prokuröri loast? Viimane tagaks kindlasti kiirema võimaluse loa saamiseks. Milline on ametnike vastutus ebaseadusliku kuriteo matkimise eest ja kas vastustus on üldse

---

⁴⁵ EIKo 04.11.2010, 18757/06, *Bannikova vs. Venemaa*.

⁴⁶ EIKo 12.11.2013, 17711/07, *Sepil vs Türgi*.

vajalik? Kuigi lähtugem, et uurimisasutused, kes kuriteo matkimist läbi viivad, teevad seda alati eesmärgiga kaitsta õigushüve kahjustamist.

2.2. Euroopa Inimõiguste Kohtu käsitus kuriteo matkimisest

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on oma kohtuotsustes kuriteo matkimise toimingut kajastanu lahendeid märgatavalt enam kui Eesti Vabariigi õigust mõistvad organid seda on teinud. Lähtuval eeltoodust, tuleb kuriteo matkimise seaduslikkuse hindamisel alati lähtuda EIK lahenditest.

EIK lähtub matkimist puudutavate kaasuste lahendamisel Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist⁴⁷ (edaspidi EIÕK), andes hinnangu, kas riigisiselt teostatud jälitustoiminguga on tagatud EIÕK-is sätestatud õigused. Matkimise toimingu õigused leiab konventsiooni artiklist 6 (õigus õiglasele kohtumenetlusele) ja artikkel 8 (eraelu puutumatus). EIK lähtub põhimõttest, et menetlusalune isik on subjekt, kelle menetluslikke õigusi tuleb tutvustada ja tagada. EIK ülesandeks ei ole hinnata seda, kas teatud tõendid saadi ebaseaduslikult, vaid seda kas väidetav "ebaseaduslikkus" tõi kaasa EIÕK-s kaitstud mõne teise õiguse rikkumise.⁴⁸ Valdavalt toetuvad lahendid teoprovokatsiooni väljaselgitamisele oluliselt laiemal käsitluse kui EV kohtulahendid. Samuti on käsitletavateks küsimusteks agendi küsitlemine kohtus, kuriteo matkimine eraisikult saadud teabe aluse, politsei informaatori kaasamise lubatavusest kuriteo matkimisel, politseiagendi kasutamisel saadud tõendite lubatavus ja kuriteole kihutamise küsimused. Antud alapeatükis toob autor välja olulisemad EIK-i seisukohad kuriteo matkimisega seotud probleemkohtadest alates aastast 2009.

Kohtulahendis *Patrascu vs Rumeenia* uuris EIK politseiagendi kasutamisel saadud tõendite lubatavust. Politseiagent astus kontakti ööklubis isikuga (kaebaja) hankimaks kinnitavat teavet, et isik tegeleb uimastite käitlemisega. Isikute vaheline kontakt saavutati ning kaebaja lubas politseiagendile uimasteid hankida ning ühendust võtta. Eeltoodu alusel alustati kaebaja suhtes kriminaaluurimist ning kohus andis loa salajase politseioperatsiooni läbiviimiseks. Kaebaja võttis politseiagendiga ühendust ja pakkus müügiks *ecstasy*t. Politseiagent helistas kaebajale mitmeid kord eesmärgiga saada teda millal tehing toimub. Kaebaja helistas politseiagendile umbes kuu hiljem ning leppis kokku kohtumise. Eelnimetatud kohtumisel peeti kaebaja kinni.

EIK märkis, et siseriiklikul kohtul oli kohustus selgitada välja tõde, pidades seejuures silmas, et

---

⁴⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010,14,54.

⁴⁸ EIKo 30.11.2013, 17711/07, *Sepil vs Türgi*.

prokuratuuril lasub tõendamiskoormus tõendamaks, et provokatsiooni ei esinenud. Siseriiklik kohus peab tuvastama, millel põhines võimude kahtlus, et kaebaja tegeles uimastite vahendamisega. EIK osundas, et siseriiklikud kohtud ei kontrollinud esialgses politseiaruandes olevat väidet, mille kohaselt oli politseil teave kaebaja osaluse kohta uimastitega kauplemises.

EIK viitas asjaolule, et ehkki politseiagent andis siseriiklikes kohtutes ütlusi, keelasid kohtud kaebaja esindajal politseiagendi käest küsida küsimusi, mille eesmärk oli tuvastada, kas salaoperatsiooni jaoks oli käimasolevas uurimises luba ning kas kaebaja suhtes esinesid varasemalt kahtlused. Seega ei võimaldanud politseiagendi antud ütlused saada vajalikku selgust provokatsiooni olemasolu kohta. Siseriiklikud kohtud ei analüüsinud fakti, mille kohaselt pöördus politseiagent esimesena kaebaja poole sooviga saada uimasteid, ega fakti, mille kohaselt toimus nimetatud esmane kontakt enne, kui politseiagendi kasutamiseks anti ametlik luba. Siseriiklikud kohtud ei võtnud arvesse seda, et kaebaja ei olnud varasemalt kriminaalkorras karistatud, kaebaja valduses ei olnud uimasteid ning kas kaebaja oleks tehingust varalist kasu saanud.

EIK viitas, et tehing toimus mitu kuud pärast kaebaja ja politseiagendi vahel aset leidnud esmast kontakti ning vahepealsel ajal helistas politseiagent kaebajale mitu korda, et küsida uimastite olemasolu kohta. Seetõttu pidanuksid siseriiklikud kohtud välja selgitama, millises ulatuses politseiagent kaebajale peale käis.

EIK osundas ka asjaolule, et kaebaja süüdimõistmine põhines ainult salaoperatsiooni käigus kogutud tõenditelega.⁴⁹

Autor arvates on antud kaasuses toodud välja aspektid, milles EV kohtuinstantsid pole matkimise lahendite puhul enamasti toetunud. Peamiseks peab autor seisukohta, et oluline on matkitava isiku eelnev kuritegelik taust. Samuti on EIK-l üheselt selge seisukoht, et matkitaval on õigus küsitleda kohtus matkijat. Eelnevad seisukohad on läbivad mitmetes EIK matkimist puudutavates lahendites. Samuti võib pidada läbivaks EIK seisukohaks ka prokuratuuri kohustust tõendada, et provokatsiooni kuriteo matkimise toimingus ei ole esinenud.

Autori arvates on EIK pööranud läbi antud seisukohtade suurt ja olulist tähelepanu aspektidele seetõttu, et tegu on tugevate indikaatoritega lahendamaks provokatsiooni küsimust kuriteo matkimise toimingus. Provokatsiooni küsimus kuriteo matkimisel on enamiku EIK esitatud kaebuste põhiprobleemiks. Lähtudes aspektist, mis puudutab isiku eelnevat kuritegelikku tausta,

---

⁴⁹ EIKo 14.02.2017, 7600/09, *Patrascu vs Rumeenia*.

on see autori arvates väga oluliseks näitajaks. Näiteks, ei ole autori arvates väga tõsiseltvõetav, kui isik räägib provokatsioonist tema vastu, samas olles ise eelnevalt korduvalt narkokuritegude toimepanemise eest karistatud. Mis ei tähenda, et antud probleemi püstitamisel peaks provokatsiooni küsimusest antud juhul mööda vaatama. Matkija küsitlemist kohtus peab autor elementaarseks ning antud küsitlemise kaudu saab näiteks provokatsiooni toimumise fakti olulise selguse. Provokatsiooni küsimuse käsitlemisel peab autor oluliseks vaadelda kogu tõendite kogumit ühtse tervikuna.

Kohtulahendis *Morari vs Moldova* andis EIK hinnangu provokatsioonile. Kaasuse asjaolud olid järgnevad, kaebaja helistas ajalehekuulutuse peale, kus paluti abi passi hankimisel. Kaebaja peeti kinni kui ta oli üle andmas politseiagendile võltsitud passe. Kõrgema astme kohtud jäid seisukohale, et provokatsioon puudus kuna kaebaja ise reageeris ajalehekuulutusele. Kõik kohtud keeldusid politseiagenti tunnistajaks kutsumast. Põhjenduseks, et politseiagenti saab välja kutsuda vaid tingimusel, et ta on nõus oma identiteeti avalikustama.

EIK seisukoht antud kaasuses oli järgnev, provokatsiooniga on tegemist siis, kui julgeolekujõud või –ametnikud ei vii läbi uurimist passiivselt, vaid kutsuvad enda tegevusega esile sellise kuriteo toimepanemise, mida muidu ei oleks sooritatud. Salajase politseioperatsiooni käigus ei ole lubatud survestada isikut panema toime kuritegu pärast tema esialgset keeldumist – nt lubades rahalist kasu või apelleerides isiku kaastundele.

Kui isikul on põhjendatud väide provokatsiooni kohta, siis läheb tõendamiskoormus prokuratuurile tõendamaks, et provokatsiooni ei olnud. Kohtulik uurimine peab käsitlema küsimusi, miks oli matkimine vajalik, milline oli politseiagentide osalemise ulatus ning kas isikule avaldati survet.⁵⁰

Antud kaasuses tõi EIK välja seisukoha, et salajase operatsiooni käigus ei ole lubatud isikut survestada panema toime kuritegu pärast tema esialgset keeldumist. Näitena survestamise faktist on kohus toonud rahalise kasu lubamise ja isiku kaastundele apelleerimise. Autor nõustub üheselt EIK seisukohaga. Juhul kui uurimisasutus isiku keeldumise korral hakkab näiteks rahaga meelitama, on tegemist ilmselge provokatsiooniga ja tugeva kallutamisega kuriteole. Seda ei tohiks uurimisasutused oma töös mitte mingi hinna eest lubada.

Järgnevas kohtuasjas *Ciprian Vladut ja Florin Pop vs Rumeenia* oli tegemist vendadega, kes peeti kinni narkootiliste ainete käitlemise tagajärjel. Isikud mõisteti kohtus süüdi ning

---

⁵⁰ EIKo 29.06.2016, 65311/09, *Morari vs Moldova*.

peamisteks tõenditeks olid jälitustegevusega kogutud teave. Isikud kaebasid nende üle teostatud provokatsiooni kohta, et kui poleks olnud provokatsiooni, poleks isikud ka narkootilisi aineid hankinud. Samuti puudus kaebajatel esitada küsimusi politseiagendile.

EIK seisukohad olid järgnevad, piir matkimise ja provokatsiooni vahel on ületatud siis, kui puudub selge menetlus matkimise lubamiseks ning järelevalve selle teostamise üle. Salaagendi tegevus peab jääma passiivseks. Lubamatu on isikut kallutada kuriteo toimepanemisele näiteks järgnevate tegevustega: pakkumise kordamine pärast esialgset keeldumist, isikuga kontakti loomine, pidev kontakteerumine, hinna tõstmine keskmisest kõrgemale, isikus kaastunde äratamine. Kui isik esitab provokatsiooni väite, tuleb kohtutel seda väidet uurida põhjalikult võistlevas menetluses. Tuleb uurida salajase operatsiooni alustamise põhjuseid, isiku surveamist ja politsei osaluse ulatust.⁵¹

Käesolev EIK otsus täiendab autori arvates EIK lahendit *Morari vs Modova*. EIK on toonud antud lahendis välja täpsustavaid tegevusi, täiendamaks isiku surveamist. Autor nõustub EIK otsuses väljatoodud tegevuste kirjeldustega, kuna antud tegevused on selged ja üheselt mõistetavad isiku kallutamiseks kuriteole. Autori arvamus kohaselt võiks eeltoodud aspektidele kuriteo matkimise kaasustes tähelepanu pöörata ka EV kohtuinstantsid ning see annaks uut tõlgendust ja täiendust EV kohtupraktikas ja õigusruumis.

Kohtulahend *Toran ja Schymik vs Rumeenia*, kus politseiga koostööd tegev isik kontakteerus kaebajatega ning soovis osta 5000 ecstasy tabletti. Kohtuliku loa alusel filmiti narkootilise aine üleandmine isikute poolt ning nad peeti kinni.

EIK andis antud kaasusele hinnangu, et avaliku huviga on vastuolus see, kui isik tunnistatakse süüdi provokatsiooni tulemusel. Kohtueelsel uurimisel võib olla põhjendatud anonüümsete politseiagentide kasutamine, kuid hilisemas kohtumenetluses tuleb tagada selliste agentide esitatud teabe vastu tugevad ja selged kaitsegarantiid.⁵²

Antud EIK kohtuotsus on üks väheseid, kus tõenäoliselt võib olla võimalus, et kasutatud on matkijana kahtlustatavat. Lähtudes asjaolus, et tegu võib olla ka n-ö inimesega tänavalt, on antud kaasus tähelepanuväärne. Kohus on selgelt toonud välja, et mittepoltiseiagendist matkija poolt esitatud teabe vastu peavad olema tugevad ja selged kaitsegarantiid. Lähtuvalt eelnevast on autor seisukohal, et EIK seab kahtluse alla mittepoltiseiagendist matkija usaldusväärset.

Altkäemaksu võtmise kaasus *Nosko ja Nefedov vs Venemaa*, kus meedikutena töötavad isikud,

---

⁵¹ EIKo 21.07.2015, 43490/07, *Ciprian Vladut ja Florin Pop vs Rumeenia*.

⁵² EIKo 28.04.2015, 43873/10, *Toran ja Schymik vs Rumeenia*.

kellest üks väljastas tasu eest töövõimetuslehti ja teine isik muutis politsei poolt joove kontrolliks toodud isikute joove tulemusi. EIK on korduvalt leidnud, et organiseeritud kuritegevuse ja korrupsiooni vastu võitlemiseks on lubatud kasutada salajase jälitustegevuse meetodeid ning selliste meetoditega kogutud tõendid on kriminaalkohtus lubatavad eeldusel, et nende kogumisel kohaldati asjakohaseid tagatisi.

EIK leidis, et piiri salaagendi õiguspärase tegevuse ning kuriteole provotseerimise vahel on kerge ületada siis, kui puuduvad selged reeglid salajase jälitustegevuse kontrollimiseks. Salajasi operatsioone tuleb läbi viia passiivselt ning mitte astuda samme isikuga kontakteerumiseks või talle kasu lubamiseks kuriteo toimepanemise eest.⁵³

EIK otsus on selge seisukohaga, et salajaste operatsioonide läbiviimine peab jääma passiivseks. Siinkohal saab tuua paralleele kahe eelneva isiku tegevusele kallutamise formuleerimise kaasusega. Samuti on kohus märkinud, et salajase jälitustegevuse kontrollimiseks peavad olema selged reeglid. Kahjuks EIK oma kohtuotsuses selgete reeglite terminit täpsemalt ei avanud. Autori arvates võiks EIK silmas pidada täpseid juhiseid seaduses.

Kuriteo matkimine kaasuses *Furcht vs Saksamaa*, isikuga (eelnev kriminaalkaristus puudus) võtsid ühendust salaagendid, seoses kuue isiku vastu teostavava uimastikaubanduse uurimisega. Kuigi kaebaja nõustus üksnes vahendustasuga uimastikaubitsejatega kontakti loomise eest, nõustus ta pärast salaagentide survet ise neile uimasteid müüma. Kaebaja vahistati pärast teist müüki ning talle määrati 5-aastane vanglakaristus.

EIK asus seisukohale, et kaebajat provotseeriti kuritegu toime panema, tal puudus varasem kriminaalkaristus, puudusid objektiivsed kahtlused tema seotusest uimastikaubandusega ning esialgu soovis politsei tema kaudu jõuda teise kahtlusaluseni. Tähtsust ei omanud asjaolu, et teatud aja möödudes pakkus kaebaja ise võimalust muretseda uimasteid, sest objektiivset kahtlust isiku seotusest kuritegevusega tuleb hinnata politseiagendiga esimese kontakti aja seisuga. Oluline oli see, et kaebaja väljendas hiljem soovi mitte uimasteid muretseda, kuid andis siis järele politseiagendi mõjutusele. Sellega loobusid politseiagendid passiivsest rollist ning provotseerisid kaebajat kuritegu toime panema.⁵⁴

Eelneva EIK kohtuotsuse sisuga jääb autor osaliselt erimeelele. Nimelt on kaasuses välja toodud matkitav ilma eelneva kuritegeliku taustata, kes oli valmis looma kontakti kuritegeliku grupiga uimastite hankimise eesmärgil, sealjuures olles ise vahendaja rollis. Autori arvates tekib vastuolu

---

⁵³ EIKo 24.11.2014, 5753/09;11789/10, *Nosko ja Nefedov vs Venemaa*.

⁵⁴ EIKo 31.10.2014, 54648/09, *Furcht vs Saksamaa*.

kohtuotsusega: olgugi, et isikul puudus eelnev kuritegelik taust, on piisav tema nõusolek uimastite vahendamisel näitamaks tema seotust kuritegeliku tegevusega. Selle kinnituseks oli matkitav isegi nõus ise narkootilisi aineid müüma. Seetõttu ei saa autori arvates alati lähtuda isiku eelnevast kuritegelikust taustast, kuna see ei pruugi olla alati uurimisasutusele teata. Autori poolse ettepanekuna tuleks igat juhtumist vaadelda lähtuvalt konkreetsetest kriminaalmenetluse käigus kogutud tõenditest. EIK seisukoht, et kuritegu tuleb hinnata politseiagendiga esimese kontakti aja seisuga, ei ole autori arvates ainuõige.

Järgnevas uimastite “prooviostu” kaasuses *Baltins vs Läti*, mille asjaolud olid järgnevad: kaebajal oli varasem kriminaalkaristus uimastite hoidmises. 2004. a novembris viis politsei läbi erioperatsiooni, mille käigus teostas kolmel korral kaebajalt uimastite „prooviostu“.

EIK viitab varasematele kohtulahenditele, mille kohaselt kuriteo matkimise käigus kogutud tõendite kohtulikul käsitlemisel on sisuline ja menetluslik aspekt.

EIK üldine õiguskäsitus oli järgnev. Sisulisest aspektist tuleb hinnata, esiteks, millised olid kuriteo matkimise põhjused. Teiseks tuleb hinnata, millises kuriteo staadiumis asus politseiagent tegutsema. Kolmandaks tuleb selgitada, kas politseiagendi tegevus jäi peaaegselt passiivseks. Menetluslikust aspektist tuleb prokuratuuril tõendada provokatsiooni puudumist.

EIK seisukohad aga olid järgnevad: Läti kohtud ei analüüsinud seda, milliste tõendite alusel otsustas prokuratuur matkimise läbi viia. Puudus teave selle kohta, et kohtud oleksid nõudnud välja need salajased dokumendid, mis olid politseil enne operatsiooni läbiviimist.⁵⁵

Antud kohtuotsuses toetus EIK paljus varasematele otsustele, kuid pidas oluliseks tuua välja kolm sisulise hindamise aspekti. Esiteks, millised olid kuriteo matkimise põhjused, teiseks, millises staadiumis asus politseiagent tegutsema, ja kolmandaks, kas politseiagendi tegevus jäi passiivseks. Kahjuks puudub antud kohtuotsuses pikem selgitus esitatud kolmele aspekti kohta. Samuti on EIK pööranud tähelepanu Läti kohtu puudujääkidele, kontrollimaks matkimise toimingut seaduslikkust. Siit aga tõstatub autori jaoks küsimus, kui palju kasutavad EV kohtuinstantsid neid kolme eelnimetatud aspekti, kontrollimaks teostatud matkimise toimingut. Autor, olles läbi töötanud kuriteo matkimisega seotud EV kohtulahendid, ei täheldanud neis eelnevate EIK poolt püstitatud aspektide käsitlemist.

Veselov jt vs Venemaa kaasus kajastab politsei informaatori kaasamise lubatavusest kuriteo matkimises. Tegemist on taaskord narkootiliste ainete käitlemisega väidetavalt provokatsiooni

---

⁵⁵ EIKo 24.01.2013, 25282/07, *Baltins vs Läti*.

tulemusena. Täpsemad asjaolud olid järgnevad. Kahes asjas pöördus politsei poole varasemalt politseiga koostööd teinud isik ning teatas, et oli ostnud avaldajatelt uimasteid. Politsei otsusel viidi läbi operatsioon, kus koostööd teinud isik ostis avaldajalt uimasteid, misjärel peeti avaldaja kinni ning leiti temalt politsei poolt provokaatorile antud sularaha. Politsei poole pöördunud isik ei olnud varasemalt koostööd teinud. Mitte üheski asjas ei otsustanud politseioperatsiooni läbiviimist prokurör või kohtunik – politsei otsustas nii operatsiooni plaani üle kui ka teostas selle. Telefonikõnesid avaldajate ning provokaatorite vahel küll kuulati pealt, kuid ei lindistatud. Politseioperatsiooni ei salvestatud ning kohtud tuginesid hilisemalt üksnes provokaatori ning politseinike tunnistustele.

EIK selgitab, et informaatore (sh anonüümsete informaatore) edastatud teave on lubatav kriminaalmenetluse alustamise allikas, kuid seejärel tuleb tagada selgete ning ettenähtavate reeglite olemasolu informaatore kaasamiseks kriminaalmenetluses ning neid reegleid ka rakendada. Ettevaatlikult tuleb suhtuda asjadesse, kuis informatsiooni allikaks on politseiga varasemalt koostööd teinud isik, sest sellisel juhul võib informaatore tegevus kergesti üle minna provokaatori tegevuseks. Sellisel juhul on oluline tuvastada, kas väidetava kuriteo toimepanemine oli juba alanud ajaks, millal informaatore pöördus ametivõimude poole. Piiri informaatore ja provokaatori vahel on kerge ületada siis, kui puuduvad selged reeglid salajaste politseioperatsioonide läbiviimiseks. Kohtul on hilisemalt oluline roll õiglase menetluse tagamiseks – kohtul tuleb hinnata salajase operatsiooni läbiviimise põhjuseid, politsei sekkumise ulatust ning kahtlustava mõjutamise ulatust kuriteo toimepanemiseks.

EIK rõhutas, et politseiga varasemalt koostööd teinud isikute kaasamine kuriteo matkimisse eeldab eriti mõjuvaid põhjendusi, operatsiooni läbiviimist üksnes selge otsustusprotsessi tulemusena ning toimunu salvestamist ja dokumenteerimist selleks, et hilisemalt oleks sõltumatul otsustusorganil võimalik hinnata osapoolte käitumist. Avaldaja väited provokatsiooni kohta jäid siseriiklikus menetluses kohtute poolt vastuseta.⁵⁶

Käesolevat EIK lahendit peab autor eriliseks oma toimepandud teo poolest, samuti tõmbab autor paralleeli Riigikohtu lahendiga nr 3-1-1-33-16 (piirivalvurite matkimistoiming ilma kohtuloata). Kaasuse põhiaspektiks oli, et mitte üheski kaasust puudutavas asjas ei otsustanud politseioperatsiooni läbiviimist prokurör ega kohtunik. Politsei isetegevuseks oli operatsiooniplaan ja selle teostamine. Politsei teostas isikute vahelist pealtkuulamist, kuid ei lindistanud, samuti ei fikseeritud kogu operatsiooni. Hiljem tugines kohus vaid provokaatori ja

---

⁵⁶EIKo 02.10.2012, 23200/1; 24009/07; 556/10, *Veselov jt vs Venemaa*.

politseinike tunnistustele. Autori arvates on tegu väga ulatusliku menetlustoimingute rikkumisega, millele peab järgnema uurimisasutuse vastustus.

EIK on andnud seisukoha seoses informaatrite rakendamisega, millest lähtuvalt on tuleb tagada selgete reeglite olemasolu ning nende rakendamine. Samuti on EIK seisukohal, et informaatrite tegevus matkijana võib väga kergesti üle minna provokaatori tegevuseks.

Autor peab väga oluliseks EIK rõhutavat seisukohta seoses kaastööd tegeva isiku suhtes. Uurimisasutusega koostööd tegeva isiku kaasamine matkimisse eeldab eriti mõjuvaid põhjendusi, operatsiooni läbiviimist üksnes selge läbimõeldud otsustusprotsessi tulemusena ning toimunu tuleb salvestada ja dokumenteerida. Seda seisukohta peab autor oluliseks ellu rakendada kindlasti ka uurimisasutuste töös EV-s. Autorile jääb antud kohtuotsusest arusaam, et EIK ei pea uurimisasutustega koostööd tegevaid isikuid kuigi usaldusväärseteks, mistõttu on vajalik iga kaastöötaja kaasamist kuriteo matkimiseks väga põhjalikult kaaluda.

Põhjaliku hinnangu andis matkimisele EIK lahendis *Bannikova vs. Venemaa* väidetava kihutamisega kuriteo toimepanemisele (narkootikumide müük) selgitades, et politseinikud tegutsesid provokaatoritena (*agent provocateur*) ning seetõttu pani ta toime kuriteo, mida ta muidu ei oleks sooritanud.

EIK seisukoht oli järgnev. Esiteks tuleb hinnata kuriteo toimepanemisele kihutamist nn substantiivse testi alusel. Seejuures tuleb muuhulgas hinnata, kas uurijatel oli informatsiooni isiku eelnevate õigusrikkumiste kohta (karistatuse olemasolu ei ole piisav alus eeldada jätkuvat soovi panna toime kuritegusid); kas isik paistis tundvat nt uimastite hindu; kas politseinikud lihtsalt liitusid toimuva kuriteoga või algatasid selle; kas politseinike roll oli passiivne. Ametivõimudel on tõendamiskoormus, et kuriteo matkimine ei ole üle läinud kuriteo toimepanemisele kihutamiseks. Matkimist tuleb lubada ettenähtava õigusliku menetluse kaudu, lubatav ei ole matkimise otsustamine sama ametkonna poolt, kes seda hiljem viib täide. Matkimise läbiviimise üle on kõige kohasem kohtuliku kontrolli olemasolu, kuid piisavate menetluslike tagatiste korral on sellist kontrolli pädev teostama ka prokurör.

Teiseks tuleb hinnata, kuidas siseriiklikus kohtumenetluses hinnati isiku väidet kuriteo toimepanemisele kihutamise kohta. Siseriiklikul kohtul peab olema võimalus sellist väidet hinnata võistlevas menetluses. Uurimisorganid peavad võimaldama juurdepääsu uurimistoimikule, kuigi varasemalt aktsepteeris EIK seda, et teatud juhtudel võib kolmandate isikute õiguste kaitseks või teatud uurimismeetodite konfidentsiaalse iseloomu tõttu piirata juurdepääsu osadele materjalidele. Käesolevaks ajaks on EIK oma õiguskäsitlust muutnud ning

lähtub kuriteo toimepanemisele kihutamist väitvates asjades õiglase õigusemõistmise põhimõtte laiemast tõlgendusest. Isegi kui teatud uurimis- või operatiivmaterjal ei sisaldu kohtutoimikus, tuleb asja arutaval kohtul tagada, et ka selline informatsioon koos kogu toimiku materjaliga oleks võistleva menetluse objektiks avalikul kohtuistungil. See on eriti rangelt nõutav informatsiooni osas, mis puudutab isiku väidetavat eelnevat käitumist. Üldjuhul tuleb tagada võimalus küsitleda avalikul kohtuistungil kuriteo matkimises osalenud isikuid või vähemalt tuleb detailselt selgitada, miks ristküsitlemine ei ole võimalik.

Tagada tuleb võistlev menetlus, sh kohtualust väidetavalt kuriteo toimepanemisele kihutanud isikute ülekuulamine avalikul kohtuistungil. Kohtualusel ja tema kaitsjal peab olema võimalus neid isikuid küsitleda, kasvõi esitada küsimused kirjalikult. Oluline on, et kohtus uuritakse vahetult kuriteo matkimise ajal salvestatud tõendeid.⁵⁷

EIK toetub antud kohtuotsuses paljuski eelnevatele otsustele. Autor peab vajalikuks antud otsusest välja tuua, et uurimisorganid peavad võimaldama kahtlustatavale juurdepääsu uurimistoimikule. Hiljem on EIK oma varajasemat seisukohta seoses toimikule juurdepääsuga muutnud, mis varem oli olnud järgneva seisukohaga: nimelt kolmandate isikute kaitseks või uurimismeetodite konfidentsiaalse iseloomu tõttu võis juurdepääsu toimiku materjalidele piirata. Antud käsitus seisneb järgnevas, kõik uurimis- või operatiivmaterjalid koos kogu toimiku materjalidega peaksid olema võistlevas menetluse objektiks avalikul kohtuistungil. Eraldi on välja toodud ja rangelt nõutavaks on peetud teavet isikut puudutava eelneva kriminaalse käitumise kohta. Samuti on pööratud erilist tähelepanu küsitlemisele kohtus ja kui küsitlemine pole võimalik, on tarvilik detailne selgitus. Eelneva EIK põhjendusega autor osaliselt nõustub. Erimeelsused tekivad seoses toimikule juurdepääsuga. Nimelt ei pea autor vajalikuks, et igaühel on võimalik tutvuda uurimisasutuse jälitustoimingute läbiviimise taktikaliste nüanssidega. EIK esmane seisukoht seoses toimikule juurdepääsuga oli autori arvates piisavalt põhjendatud ning ajakohane. Autor on seisukohal, et kui kõik uurimisasutuste salajased taktikad tõendite kogumisel avalikustada, kas siis on jälitustoimingud kui sellised üldse võimalikud. Autor nõustub aga täielikult EIK seisukohaga seoses menetlusosaliste küsitlemisega kohtus.

Kohtulahendis *Sepil vs Türgi* helistasid kaks politseiagenti kaebajale 2005. a suvel ning soovisid osta heroini. Järgnenud kohtumisel müüs kaebaja agentidele väikese koguse heroini ning seejärel ta vahistati. Kohus tunnistas kaebaja süüdi uimastikaubanduses ning teda karistati 6,5-aastase vangistusega. Kaebaja väitis, et ta ei tegutsenud uimastikaupmehena ning

---

⁵⁷EIKo 04.11.2010, 18757/06, *Bannikova vs Venemaa*.

politseiagendid provotseerisid teda kuritegu toime panema. Kaebajal olid uimastid väikeses koguses enda tarbeks. Politseiagentidel puudus tegevuseks kohtu luba. Kohtud ei rahuldanud kaebaja taotlust telefonikõnede väljavõtete uurimiseks, millest kaebaja arvates ilmnenuks asjaolu, et politseiagendid ei võtnud temaga ühendust heroini ostmiseks. Avaldus EIK-ile oli konventsiooni artikli 6 lg 1 rikkumise tuvastamiseks.

EIK-i seisukohad: Õiglase õigusemõistmisega on iseenesest kooskõlas politseiagentide kasutamine – eeldusel, et nende tegevust reguleerivad selged piirangud ja tagatised. Kuid avalikkusele on vastuvõetamatu provokaatorite kasutamine tõendite saamiseks, sest sellisel juhul on õiglase õigusemõistmise põhimõtet rikutud algusest peale. Provotseerimine toimub siis, kui politseiagendid ei jää passiivseks, vaid mõjutavad isikut toime panema kuritegu, mida ta ilma sellise mõjutamiseta toime ei oleks pannud.

Politseinikud tegutsesid omal algatusel ilma kohtu loata. Kui isik esitab usutava väite provokatsiooni kohta, siis tuleb prokuratuuril tõendada vastupidist. Kui prokuratuur seda ei tee, siis tuleb kohtul omakorda uurida tõendeid väga hoolikalt. Kui kohus tuvastab provokatsiooni, siis tuleb teha sellest EIÕK-i põhimõtetele vastav järeldus.⁵⁸

Kohtuotsus sätestab üheselt, et kasutades politseiagente matkijana, peab nende tegevus olema reguleeritud selgete piirangute ja tagatistega. Sellest lähtuvalt saab öelda, et seadus, mille järgi jälitustoimingud teostatakse, peab olema selge ja üheselt arusaadav.

---

⁵⁸ EIKo 12.11.2013, 17711/07, *Sepil vs Türgi*.

3. Kahtlustatava kasutamise probleemid kuriteo matkimisel, lähtuvalt kehtivast kriminaalmenetluse seadustikust

3.1. Kuriteo matkimise läbiviimise üldised aspektid ja probleemkohad

Kuriteo matkimine, peale selle et tegemist on väidetavalt enamike õigusteadlaste poolt enim põhiõigusi riivava jälitustoiminguga, seadusandluses väga kitsas selgitus antud terminist. Õigusteadlane E. Kergandberg on püsitanud küsimuse ja andnud omapoolse hinnangu kuriteo matkimisega seotud põhiõiguste riivele, mis on järgnev. „Küsimusele sellest, kui suur on see privaatsuse ala, kus ta paikneb ja kuidas teda kirjeldada, vastatakse erinevates riikides ja eriteooriates võrdlemisi erinevalt. Puutuvalt aga kuriteo matkimisse, tuleb tunnistada, et tegelikult ei olegi kerge nimetada seda konkreetset põhiõigust (või neid põhiõigusi), mida kõnealuse jälitustoiminguga arjergardrünnaku tasemel piiratakse. Võib-olla ongi nii, et kuriteo matkimine kujutab endast üksnes avangardrünnakut? Milles siis seisneb see jälitustegevuse poolne avangardrünnak põhiõigustele? Sellel rindel ei piirata aktuaalselt mitte mingeid põhiõigusi endid, vaid rünnatakse põhiõiguste realiseerimise ja kaitsmise võimalusi sellega, et jälitustegevuse salajasuse tõttu ei saa isik lihtsalt oma põhiõiguste rikkumisest teada. Kuid loomulikult võib küsida, et kas sellist võimaluse äravõtmist saab käsitada väljaspool põhiõiguste süsteemi. Ehk teiste sõnadega: kas ka kõnealuse võimaluse äravõtmine ise ei ole käsitatav mingi põhiõiguse rikkumisena?“⁵⁹

KrMS § 126⁸ sätestab kuriteo matkimise, kui kohtu loal kuriteotunnustega teo toimepanemise, mis võimalusel jäädvustatakse foto, filmi, heli-või videosalvestise vahendusel. Kuriteo matkimise toiminguks annab loa kuni kaheks kuuks eeluurimiskohtunik ning antud toimingu luba saab pikendada kuni kahe kuu kaupa. Selliselt kirjeldab KrMS kuriteo matkimist. Kas eelnimetatud seaduse kirjeldus on piisav õigusteadlaste poolt enim põhiõigusi riivavamaks jälitustoiminguks märgitud toimingu kohta? Autori arvates ei peaks kuriteo matkimist teistest jälitustoimingutest pidama eriliselt põhiõigusi riivavamaks. Kriminaalmenetluses on jälitustoimingud toimingud, mis ilmselgelt on põhiõigusi riivavad, kuid lähtuvalt seadusest lubatud. Mis on lubatud ning mis lubamatu või hoopis keelatud? Tõenäoliselt seda teavad kõige paremini need, kes isiklikult on omanud kokkupuudet kuriteo matkimise toiminguga kas ametnikuna või siis mitte ametnikuna (näiteks salajasele koostööle kaasatud isik). Autori puhul

---

⁵⁹ Kergandberg, E. Jälitustegevus kui riigisaladus ja jälitustegevuse tulemina saadud tõendi spetsiifika. *Juridica*, 2000, lk 606 – 607.

on tegemist isikuga, kes on puutunud kokku kuriteo matkimisega ametniku tasandil, olles uurimisasutuse ametnik ja uurija. Vahetu kontakt jälitustoimingute läbi aastate on andnud kogemuse erinevate jälitustoimingute läbiviimiseks ja toonud välja seaduste kitsaskohti.

Autor annab alapeatükis üldise ülevaate toimingu kulgemisest, et lugeja võiks hoomata paremini kuriteo matkimise toimingu üldist pilti. Näited on lähtuvalt narkokuritegude toimepanemisest, ei ole seostatavad konkreetsete kriminaalmenetlustega ning autor ei lasku toimingu taktikalistesse nüanssidesse.

Kõik matkimise juhtumid on väga individuaalsed, kuna pole kunagi täielikult identseid juhtumeid. Kuigi matkimise toimingul üldisemalt on tõepoolest ühised tunnused. Matkimisel teadupärast saab kasutada kuriteo matkijatena erinevate staatustega isikuid: jälitustoiminguks volitatud asutuste, allüksuste ja nende töötajaid, politseiagente, variisikuid, salajasele koostööle kaasatud isikuid. Kuriteo matkimise toiming saab alguse vajadusest koguda tõendeid kuriteo kohta ning muul viisil tõendite kogumine on oluliselt raskendatud või hoopis võimatu. Matkimise toiminguks loa saamiseks esitab prokurör taotluse eeluurimiskohtunikule. Prokuröri taotlus peab olema väga hästi põhjendatud ning jälgima peab *ultima ratio* põhimõtet ehk tegu peab olema viimase vahendiga eesmärgi saavutamiseks. Kuriteo matkimine on üldjuhul kriminaalmenetluses viimaseks vahendiks, et saavutada eesmärk, milleks on tõendite kogumine ning kurjategija kinnipidamine. Kuna kaasaegne organiseeritud kuritegevus on oma olemuselt väga konspiratiivne ning väga raskesti avastatav, leiab enamik kuriteo matkimisteks väljastatud lubasid rakendust just eelnimetatud menetlustes. Prokuröri põhjendatud taotlus, saadetakse eeluurimiskohtunikule tutvumiseks ja otsuse langetamiseks, kas kuriteo matkimist lubada või mitte. Eeluurimiskohtunik peab lähtuma prokuröri taotlusest ja peale jälitustoimiku ja kriminaalasja materjalidega tutvumist langetama otsuse ning selle ka kirjalikult vormistama. Kuriteo matkimist võib alustada, kui eeluurimiskohtunik on väljastanud matkimist lubava kohtumääruse. Kohtumäärus antakse isiku peale, kes kuritegu matkib ja matkitava isiku suhtes, kuid KrMS seda välja ei too.

Kuriteo matkimine võib olla kriminaalasjas esimene jälitustoiming kui ka viimane jälitustoiming. Ei ole ühtset seaduspärasust millest lähtutakse, vaid kõik taandub konkreetsele juhtumile ja juhtumi olulistele detailidele.

Millest aga lähtutakse, kes on kuriteo matkijaks? Kas kasutada politseiagenti või salajasele koostööle kaasatud isiku? Taaskord oleneb matkija isik konkreetsest juhtumist. Kehtiv KrMS sätestab üheselt, et jälitustoiminguid võivad teostada jälitusasutused ja nende kaastöötajad (politseiagendid, variisikud ja salajasele koostööle kaasatud isikud). Kuid seadus annab

võimaluse ka menetlusosalisel samas kriminaalasjas kuritegu matkida. Kehtiv seadus ei sätesta kuriteo matkijaks kasutatava isiku suhtes piiranguid seoses isiku karistatusega. Mistõttu võib kuritegu matkida ka näiteks eelnevalt kriminaalkorras karistatud isik. Viimane tekitab kindlasti usaldatavuse küsimuse kuriteo matkija suhtes. Ka põhiõiguste kaitse seisukohast on suuremad riskid seotud matkijate, salajasele koostööle kaasatud isikute ning kriminaalse taustaga informaatoriga.⁶⁰ Kuritegu saab matkida ka samas kriminaalasjas kinni peetud kahtlustatav. See tähendab, et isik, kes teostab matkimist, on eelnevalt kinni peetud kahtlustatavana, talle on esitatud kahtlustus ning ta on näiteks asunud vabatahtlikult salajasele koostööle uurimisasutusega. Salajasele koostööle asumine uurimisasutusega peab olema dokumenteeritud vastavalt kehtivale õigusele. Riigikohus on otsuses nr 3-1-1-113-13 toonud välja salajasele koostööle kaasatud isiku termini kitsendamise vajaduse. Samas öeldakse, et mõistet on vaja veelgi enam kitsendada. „Mitte kõik vabatahtlikule koostööle kaasatud inimesed ei ole jälitustegevuses salajasele koostööle kaasatud isikud. Sellised isikud on vaid inimesed, kelle koostöö jälitusasutusega on mingil moel dokumenteeritud või registreeritud.“⁶¹ Mis ütleb üheselt, et iga isik ei ole salajane kaastöötaja ega igat isikut ei saa kasutada salajase kaastöötajana.

Kahtlustatav matkijana osaleb kuriteo matkimises eeluurimiskohtuniku kohtumääruse alusel eesmärgiga koguda tõendeid või aidata kaasa kuritegeliku ahela kõrgem lüli tabamisele.

Mis aga ajendab ühte kriminaalse taustaga isikut või kahtlustatavana kinni peetud isikut tegema salajast koostööd jälitusasutusega? Eelkõige on koostöö motivaatoriks karistust kergendavad asjaolud, mille tagavad koostöö menetlejaga ja abi osutamine kuriteo avastamisel. Kuid ei saa ka tähelepanuta jätta isikute isiklike sisemisi motivaatoreid koostööks uurimisasutustega. Salajasele koostööle võib ahvatleda isikut ka raha, mida soovitakse töötasuks. Riigikohtu lahendist nr 3-1-1-113-13⁶² nähtub selgelt, kui üldlevinud on Eesti õiguskaitse süsteemis raha maksmine. Kas antud tasustamise viis on võimalik ka kahtlustatava puhul on autorile teadmata. Taaskord jõuab autor tõdemusele, et kõik eelnevalt öeldu taandub lõppkokkuvõttes konkreetsele juhtumile. Iga juhtum vajab individuaalset lähenemist ja taktikat ning ei saa tõmmata ühte kindlat joont.

Kuritegeliku taustaga isiku kasutamine kuriteo matkimisel on autori arvates kõrge riskiga ja pole võrreldav politseiagendi või variisiku kasutamisega samas toimingus. Kuritegeliku taustaga isik kuriteo matkijana võib osaledes eelnimetatud jälitustoimingus kokku puutuda jälitusasutuste

---

⁶⁰ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 107.

⁶¹ RKKKo 3-1-1-113-13, p 24.

⁶² RKKKo 3-1-1-113-13.

nüansilise poolega (taktika, tehnikalsed vahendid, jälitusmeetodid), mida võib edaspidi enda huvides ära kasutada. Kuid eesmärgi nimel tuleb ka jälitusasutusel riskida.

Mitte ainult usaldusvääruse küsimus ei teki päevakorda kahtlustatava kasutamisel kuriteo matkijana. Samuti järgnevad küsimused, nimelt millised on lubatud käitumise piirid isikul, kes on kahtlustatava staatuses ning matkib kuritegu? Millised on õigused ja kohustused kahtlustataval, kes matkib kuritegu? Kas õigused ja kohustused üldse on ning kas mõlemal osapoolel ehk kahtlustataval matkijal ja jälitusasutusel? Kui on, siis millised? Milline peab olema kuriteo matkimise toimingu kontroll, kui kasutada kahtlustatavat kuriteo matkimisel? On reaalne võimalus, et kahtlustatav võib olla ka kuriteo matkimise hetkel tegelikult vahistatud. Kas vahistatu puhul on või peaksid olema teistsugused lähtenurgad toimingu läbiviimisel? Seega on väga palju küsimusi, mis vajavad täpsemat vaatlust ja analüüsi, mida autor antud peatüki alapeatükkides käsitleb.

Peale kuriteo matkimise toimingut annab kuriteo matkija ütlusi matkimise kohta tunnistajana, vastavalt KrMS § 126⁹ lg 4, eelnimetud käib täielikult politseiagendi kohta. Kahtlustatavana kinni peetud isiku puhul kuriteo matkijana annab isik ütlusi kahtlustatavana asjaolude kohta, mida peaks rääkima tunnistajana. Kahtlustatavana saab anda isik ütlusi kuriteo matkimises näiteks järgneval juhul: kui isikult leitakse tollikontrolli käigus suures koguses narkootilist ainet, misjärel isik peetakse kahtlustatavana kinni, esitatakse kahtlustus. Kahtlustatavana kinnipeetud isik on nõus matkima kuritegu, eesmärgiks saada sama kriminaalasja raames kätte narkootilise aine tegelik tellija ja omanik. Kuriteo matkimise õnnestumise korral on olnud kuriteo matkija ja jälitusasutuse vahel kokkulepe väiksema karistumäära osas. Matkija annab ütlused kahtlustatavana ja jääb antud kriminaalasjas kahtlustatava staatusesse.

Järgnevalt näide, kus kahtlustatavana kinnipeetud isik annab ütlusi esmalt kahtlustatavana ja hiljem tunnistajana. Politseiametnikud peavad kinni narkootilist ainet käitleva isiku. Peale isiku kinnipidamist ja kahtlustuse esitamist on kodanik tunnistanud oma õigusvastast tegu ning on nõus matkida kuritegu. Kuriteo matkimise eesmärgiks on näiteks narkootilise aine ost isikult, kellelt kahtlustatav (kinnipeetud) isik on eelnevalt narkootilisi aineid hankinud. Mitte välja näitamaks, et matkija on talle narkootilist ainet müünud isiku välja andnud, annab matkija ütlusi tunnistajana juba uues kriminaalasjas, mis alustati seoses narkootilise aine kuriteo matkimisega kahtlustatavale narkootilist ainet müünud isiku suhtes. Kahtlustatav ei saa anda ütlusi samas kriminaalasjas tunnistajana, mille sätestab KrMS § 66 lg 2.

3.2. Kahtlustava matkijana kasutamine ja põhiõigused

“ Eesti õiguse üldpõhimõtete kujundamisel tuleb Põhiseaduse kõrval arvestada ka Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu asutuste poolt kujundatud õiguste üldpõhimõtteid”⁶³. Euroopa põhiõiguste süsteemi iseloomustab kolmekihiline struktuur, kus kõigil süsteemis osadel on oma põhiõiguste kataloog ning institutsioonid, sealhulgas kohtud, mis peavad tagama põhiõiguste austamise.⁶⁴ Seega ei saa me enam piirduda vaid pelgalt EV õigusega vaid peame lähtuma ka Euroopa Liidu õigusest ja õiguslikest üldpõhimõtetest. Teatavasti peetakse jälitustoiminguid põhiõigusi riivavaks, ning kuriteo matkimist liigitatakse isegi kõige enam põhiõigusi riivavate kriminaalmenetluslike toimingute hulka⁶⁵.

KrMS § 9 sätestab, et isiku perekonna- või eraellu lubatakse sekkuda vaid KrMS-s ettenähtud juhtudel ja korras ning eesmärgiks on kuriteo tõkestamine, kurjategija tabamine, kriminaalasja tõe tuvastamine ja kohtuotsuse täitmise tagamine.⁶⁶ Seadusandlus annab õiguse põhiõiguste riiveks, kooskõlas põhiseadusega, mille sätestab Põhiseadus (PS) § 11.⁶⁷

Samuti ei tohiks ära unustada, et põhiseaduses on sätestatud ka peale põhiõiguste vabadused ja kohustused. Igäüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning jälgima seadust. Lähtuvalt eelnimetatust toob PS üheselt välja, et kõik isikud peavad jälgima seadust. See käib igäühe kohta. Nimelt on autor arvamusel, et kui isiku tegevus on karistusseadustikus kirjeldatud kui keelatud ning karistatav tegu, peab isik olema valmis põhiõiguslikeks riiveteks uurimisasutuste poolt. Kas on otstarbekas pingsalt rõhuda jälitustoimingute kritiseerimisel põhiõiguslikele riivetele? Kas kurjategijal on eetilise kohtus enda süütuse tõendamisel rõhuda põhiõiguslike riivetele või peaks ta hoopis lähtuvalt kaasuse sisust enda süütust tõestama? Analüüsides erinevate kuritegude kohtuotsuseid, kumab väga selget läbi kaitsjate selge suund oma kaitsealuse õigeksmõistmise taotlemisel just rõhuda põhiõiguste riivele, enamalt just kriminaalasjades, kus on kasutatud jälitustoiminguid. Autori arvates pööratakse kohati liiga suurt tähelepanu kriminaalmenetluses põhiõiguste väljatoomisele. Kuigi autor nõustub, et põhiõigused on õiguses oluline alustala, kuid põhiõigused võiksid rohkem olla kaitseks eeskujulikele ja ausatele kodanikele.

---

⁶³ Lõhmus, U. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. *Juridica* IX/2011, lk 639.

⁶⁴ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Juura 2014, lk 19.

⁶⁵ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 286SE II-1, lk 17.

⁶⁶ KrMS RT I, 06.01.2016, 19.

⁶⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

Loomulikult annab põhiseaduse § 29 isikule vabaduse valida vabalt endale tegevusala, elukutse ja töökoht, millest lähtuvalt võiks öelda, et kurjategijal on vabadus valida endale n-ö kurjategija elukutse. Kuid valides endale kuritegevusega seotud tegevusala, peab isik autori arvates suutma ka oma eelnevatest otsustest lähtuvalt vastutada. Kurjategijate puhul on siiski tegemist isikutega, kes teadvustavad oma tegevuste seadusevastasust, kuigi on ka erandeid. Just nendele, eranditele, keda kas on ära kasutatud või kes oma rumalusest on pannud toime kuriteo, peaks põhiseadused enam kaitsma. Kuigi jah, põhiseaduse § 12 järgi on kõik isikud seaduse ees võrdsed.

Põhiõigused on küll täpselt PS-is kirjas, kuid ikka ja jälle toovad nad palju kõneainet. Eriti kriminaalmenetluses, täpsemalt jälitustoimingute teostamisel. Milliseid põhiõigusi piiratakse kuriteo matkimisega? Konkreetseid riivatavaid põhiõigusi nimetada on keeruline ja on enamasti jäänud kohtupraktika kanda. E. Kergandberg on andnud omapoolse hinnangu, et kuriteo matkimist puudutava põhiõiguslikus riive küsimuses pole kerge leida konkreetset põhiõigust, mida kuriteo matkimisega riivatatakse.

KrMS § 126¹ lg 3 sätestab, et jälitustoiminguga ei või ohustada isiku elu ja tervist, põhjendamatult ohustada vara ja keskkonda ega põhjendamatult riivata muid isikuõigusi. Millest aga ei nähtu siiski täpsemalt, mida silma on peetud, milliseid põhiõigusi riivavad jälitustoimingud ning kuriteo matkimine.

Jälitustegevus on varjatud ja salajase iseloomuga ning üldjuhul pole isikud kelle suhtes jälitustoiminguid teostatakse oma põhiõiguslikest riivetest teadlikud. Seadus on loonud põhiõiguslikuks järeelvalveks isiku teavitamise viisi jälitustoimingute teostamise puhul. KrMS § 126¹³ sätestab jälitustoimingutest teavitamise korra. Nimelt tekib jälitustoimingu tegemise loa tähtaja lõppemisel ja kui on mitme jälitustoimingu tegemise loaga tegemist (lähtudes viimasest loa tähtajast) jälitusasutusel viivitamatu kohustus teavitada isikut, kelle suhtes jälitustoimingut tehti, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ja kes on menetluses käigus tuvastatud. Teavituses on märgitud jälitustoimingu tegemise aeg ja liik.⁶⁸

Kuid samas jätab seadus ka võimaluse isiku mitte teavitamisest, tema kohta teostatud jälitustoimingutest. Nimelt, KrMS § 126-13 lg 2 kohaselt jälitusasutus võib jätta prokuratuuri loal jälitustoimingust teavitamata, kui teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust, kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu. Samuti võib see seada ohtu jälitusasutuste meetodite, taktika, jälitustoimingute tegemisel

---

⁶⁸ KrMS RT I, 06.01.2016, 19, § 126¹³.

kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse.⁶⁹

Mis aga puudutab kuriteo matkimist, siis on autor veendunud, et teavitamine eelnimetatud jälitustoimingust on tagatud ja piisav. Lähtudes KrMS §-st 126¹³ lg 2 p 3 on kuriteo matkimise puhul tegemist uurimisasutuse meetodite, taktika ja jälitustoimingutel kasutatavate vahendite rakendamisega politseiagentide, variisikute ja salajasele koostööle kaasatud isikute osalusel. Mõnikord tuleb päevakorda ka võimalusi, kas kuriteo matkimisest teavitamine on otstarbekas ja isegi vajalik. Autori hinnangul ei ole mõistlik panna ohtu isikuid, kes matkimises osalevad ja samuti näidata uurimisasutuste töömeetodeid. See tagaks edaspidi efektiivsema võitluse kuritegevuse vastu.

Riigikohus tegi 05.12.2008 otsuse, kus selgitas põhiõiguste riivamise küsimust seoses jälitustoimingutega. “Jälitustoimingute näol on tegemist spetsiifiliste tõendi kogumisele suunatud menetlustoimingutega, mida iseloomustab eelkõige nende teostamise varjatus jälitustoimingutele allutatud isikute eest. Jälitustoimingule allutatute teadmatus nende suhtes läbiviidava toimingu suhtes võib riivata põhiõigusi intensiivsemalt kui mis tahes muu uurimistoimingu teostamine. Jälitustoiminguga kaasneda võivast põhiõiguste riivest kantuna on seadusandja kehtestanud ka garantiidesüsteemi, mille keskseks osaks on KrMS §-des 116, 118 ja 119 (kehtivas KrMS §-d 126⁶, 126⁷, 126⁸) loetletud iseäranis intensiivselt põhiõigusi riivavate jälitustoimingute teostamise lubatavus üksnes KrMS § 114 (jälitustoimingu loa andmine) sätestatud korras väljastatud eeluurimiskohtuniku loa alusel“.⁷⁰

Isikuandmete salajase kogumise ja töötlemisega sekkub riik inimese privaatsfääri ning riivab seeläbi eelkõige PS § 26 lõikega 1 tagatud perekonna- ja eraelu puutumatus ning PS § 19 lõikest 1 tulenevat informatsioonilise enesemääramise õigust. PS § 3 lõikest 1 tulenevalt on isiku eraellu või mis tahes muusse põhiõigusesse sekkumiseks vajalik seaduses sätestatud alus- ehk volitusnorm. Jälitustegevuse salastatus piirab ka PS §-s 15 sätestatud kohtusse pöördumise õiguse realiseerimist.⁷¹

Kuriteo matkimine lähtuvalt Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist ning Euroopa Liidu põhiõiguste hartast. Kuna antud kaks alusdokumenti on Euroopa Liidus samaaegselt kehtivad on oluline vaadelda neid mõlemat teineteist toetava kooslusena. Euroopa Liidu põhiõiguste hartas sisalduvad juhised kahe põhiõiguste akti vahekorra kohta, mille sätestab

---

⁶⁹ KrMS RT I, 06.01.2016, 19, § 126¹³.

⁷⁰ RKKKo 3-1-1-63-08, p 13.2.

⁷¹ Õiguskantsler. Ettepanek nr 12, 17.05.2011. (06.02.2017).

artikkel 52 lg 3.⁷² Juhul kui hartas sätestatud õigused vastavad konventsiooniga tagatud õigustele, on nende õiguste tähendus ja ulatus, sealhulgas piirangud, samasugused, nagu on kehtestatud Euroopa inimõiguste konventsioonis.⁷³

Milliseid põhiõigusi kuriteo matkimise toiming kriminaalmenetluse riivab lähtuvalt Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist ning Euroopa Liidu põhiõiguste hartast? Peamiseks kriminaalmenetlusega seotud menetluspõhiõiguseks võib pidada õigust õiglasele kohtumenetlusele.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni koosseisus on peamiseks ja enim kasutatud leidev kaebuste allikas artikkel 6, mis sätestab õiguse õiglasele kohtulikule arutamisele. Vaadeldes kuriteo matkimisega seotud EIK lahendeid, on enamik kaebusi eelnimetatud artikli rikkumise kohta. Põhjenduseks on toodud enamasti provotseerimine kuriteo matkimise toimingus, millega on rikutud põhiõigust õiglasele kohtumenetlusele. Antud artiklis kajastuvad ka isiku õigused, näiteks kasutada tasuta tõlki. Kui isik ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt. Selles saab tuua paralleele kuriteo matkimise toiminguga. Näiteks matkija isik on välisriigi kodanik, ta on andnud nõusoleku matkida kuritegu EV-s, ta on Hollandi kodanik, räägib inglise keelt, kuid mitte väga heal tasemel, et mõista spetsiifilist õiguskeelt. Kas me saame olla kindlad, et isik on saanud aru sellest, millises toimingus ta osaleb, kellena ning mis on tema roll. Tegu on ilmselge probleemkohaga ning tekitab küsimuse, kas oleks vajalik tagada kriminaalmenetluse toimingutes isikule tema emakeeles suhtlemise võimalus ja seda olenemata isiku muude keelte valdamise aspektist.

EIÕK sisaldab ka teisi kriminaalmenetlusega kaasaskäivaid põhiõigusi. Artikkel 3 sätestab piinamise keelamise, 5 õiguse isikuvabadusele ja puutumatusel, 7 karistamise seaduse alusel, 13 õiguse tõhusatele õiguskaitsevahenditele, 8 õiguse era- ja perekonnaelu ja kodu austamisele ja sõnumisaladusele. Ei saa jätta tähelepanuta ka konventsiooni protokolli nr 7, mille sisalduvad artiklid 2 edasikaebamisõigusest kriminaalasjades, 3 hüvitisest väära süüdimõistmise korral ja 4 teistkordse kohtumõistmise ja karistamise keelu kohta.⁷⁴

Rohkem põhiõigusi kriminaalmenetluses toob välja Euroopa Liidu põhiõiguste harta, mille loetelu on pikem kui EIÕK-is. Artikkel 1 sätestab inimväärikuse austamise, 3 õiguse isikupuutumatusel, 4 piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise karistamise keelu, 6

---

⁷² Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Juura 2014, lk 26.

⁷³ Eur-Lex. Selgitused põhiõiguste kohta, ELT C 303, 14.12.2007. (23.03.2017), lk 33.

⁷⁴ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid nr 7¹. RT II 2010, 14, 55.

õiguse vabadusele ja turvalisuse, 7 õiguse era-ja perekonnaelu ja kodu puutumatusse ning sõnumite saladusele, 8 isikuandmete kaitse, 47 tõhusa õiguskaitsevahendi ja õiglase kohtuliku arutamise, 48 süütuse presumptsiooni ja kaitseõiguse, 49 kuritegude ja karistuste seaduslikkuse ja proportsionaalsuse põhimõtte, 50 mitmekordse kohtumõistmise ja karistamise keelu.

3.3. Kahtlustatava kasutamise problemaatika kuriteo matkijana

Rääkides usaldusväärsest, siis meie ühiskonnas võib see tekitada palju küsitavusi. Tuleb ette juhtumeid, kus ei ole võimalik usaldada isegi lähedast inimest. Kui paljud meist on valmis usaldama täiesti võõrast inimest? Sõltub olukorrast ja võõrast inimese esmamuljest. Viimast olukorda tuleb aga ette tihedalt kuritegude matkimise olukorras, kui kuriteo matkijaks on kahtlustatava staatuses isik. Üldjuhul on tegemist kahtlustatava puhul tundmatu isikuga. Puududa võib eelnev jälitusinformatsioon (pealtkuulamine, varjatud jälgimine jne), mis abistab jälitusametniku aru saamiseks millise isikuga on tegemist. Antud juhul on tarvilik eelkõige vestlus kahtlustatavaga ning jälitusametnik peab olema suuteline aru saama, kas kahtlustatavaga on võimalik edasine koostöö või mitte. Kas kahtlustatav mõjub usaldusväärseks, on väga individuaalne, siinkohas tõmbaksin paralleeli, et osa inimeste vahel tekib usaldus ja mõne vahel mitte. Seega võib väga tihti tekkida olukord, kus üks jälitusametnik suudab luua usaldusväärse kontakti kahtlustatavaga ja teine mitte. Kontakt peab olema usaldusväärne mõlema osapoole suhtes. Kuid alati tuleb olla valmis, et loodud usaldusväärne kontakt on vaid näilik. Autori arvates on vastupidine olukord taunitav – jälitusasutus ja selle ametnikud peavad olema usaldusväärsed.

Usaldada kahtlustatavat, kellel seadus annab võimaluse valetada, vastavalt KrMS §-le 34, sest kohustust tõtt rääkida ei ole ning karistust valetamine ei mõjuta. Kas sellist isikut saab usaldada? Autori nägemuse kohaselt on taaskord tarvilik läheneda juhtumile ja isikule individuaalselt, ei saa tuua üldistusi. Olles aastate jooksul kokku puutunud paljude narkokuriteo toime pannud isikutega, võib autor väita, et neist isikutest on kohe oma kuriteo sooritamist tunnistanud vaid mõned üksikud. Olenemata olukorrast, et isiku sõidukist on leitud umbes 100 kilogrammi narkootilist ainet ja sõidukis viibis isik üksinda, ei ole just eriti usutav, et isik sellest midagi ei tea. Ka läbitöötatud kohtulahendid annavad väga selge signaali ebausaldusväärsele ja valetamisele kohta. Inimesed on leidlikud isegi kõige absurdsemaid valesid, millel puudub vähemgi eluline usutavus, enda kaitseks välja mõtlema.

Autor toob välja hea näitena riigikohtu otsuse nr 3-1-1-89-12.⁷⁵ Nimelt oli tegemist isikute grupiga, kelle eesmärgiks oli Hollandist Eesti Vabariiki toimetada narkootilist ainet. Kulleriks värvatud A.V. peeti narkootilise ainega kinni Saksa Liitvabariigis ning ta andis kahtlustatavana ütlusi. A.V. viitas oma ütlustes A.S.-ile ja R.R.-ile kui kuriteo toimepanijatele ja tundis nad ära talle esitatud fotodelt. Samuti toetasid A.V. poolt antud ütlusi EV-s läbiviidud jälitustoimingud.

A.S. kui organisaator ja R.R. kui organisaatori abi, kes peeti kinni EV-s, andsid ütlusi, et nad läksid Hollandisse tööd otsima ja tegelema ehitusettevõtlusega ega olnud seotud narkootiliste ainete käitlemisega. Antud kaasuses tunnistajana EV-s ütlusi andnud isik on A.S. ja R.R. kaasosaline eelnimetatud kuriteos. Eelnev näitab selgelt, kui vastuolulised ja eluliselt mitteusutavad võivad kahtlustatava ütlused olla. Antud kaasusest lähtudes peab autor vajalikus tuua välja riigikohtu põhjenduse seoses tunnistaja ütluste usaldusväärsusega. Antud kohtu tõlgendust peab autor asjakohaseks võrdsustada kahtlustava poolt antavate ütluste usaldusväärsuse küsimuse sisustamisega. Riigikohtu seisukoht oli järgnev: „Tunnistaja ütluste kui isikulise tõendiallika puhul sõltub nende usaldusväärsus muu hulgas ka tunnistaja isikuomadustest ja tajumise asjaoludest. Tunnistaja ütluste usaldusväärsust kinnitab näiteks ka see, kui ta suudab üksikasjalikult osutada näiteks aset leidnud kohtumiste asjaoludele; suudab reprodutseerida detailirohkelt aset leidnud vestlusi; samuti, kui ta ei kajasta mitte üksnes vestluste ning asjaolude põhisisu, vaid ka nn kaasuvaid detaile, mis ei olegi kuriteoga iseenesest seotud. Tavapäraselt ei suuda valeütlusi andev isik enda väiteid selliste detailidega varustada. Kohtupraktikas on mingi tõendi usaldusväärsust põhjendatud ka selle kaudu, kuidas see tõend nõõ riimub teiste tõenditega. Riimuvate tõendite kogum suurendab kindlasti selle kogumiga kajastatava asjaolu tõenäosust, kuid riimumine ise ei ole siiski ühtegi tõendit iseloomustav tunnus, mis tõstaks selle usaldusväärsust.“⁷⁶

EIK on käsitlenud usaldusväärsuse küsimust lahendis *Toran ja Schymik vs Rumeenia*. „Kohtueelsel uurimisel võib olla põhjendatud anonüümsete politseiagentide kasutamine (politseiga koostööd tegev isik), kuid hilisemas kohtumenetluses tuleb tagada selliste agentide esitatud teabe vastu tugevad ja selged kaitsegarantiid.⁷⁷ Mis näitab üheselt, et EIK arvates, ei ole koostööd tegev isik usaldusväärne ning tema kogutud tõendid vajavad lisagarantiisid.

Elementaarseks peab autor, et usaldusväärsust peab tekitama ka kahtlustatavale vastaspool, kelleks on uurimisasutus, ametnikud ja menetlust juhtiv prokurör. Jälitusametniku ja prokuröri

---

⁷⁵ RKKKo 3-1-1-89-12, p 1.3, 11.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-89-12, p 14.

⁷⁷ EIKo 28.04.2015, 43873/10, *Toran ja Schymik vs Rumeenia*.

kohustuseks on olla aus, otsekohene, õiglane ning lähtuma kehtivast õigusest. Autori arvates on uurimisasutusel vägagi täpselt piiritletud tegevusvabadus.

Autori arvates ei garanteeri ka tunnistaja staatus matkimise usaldusväarsust, sest ka tunnistajate ütluste usaldusväarsust tuleb hinnata põhjalikult. Ka tunnistajana kaasatud matkijat võivad mõjutada hoopis sellised asjaolud, mis meile teada pole ning mille tõttu tema usaldusväarsus kahaneb. Näiteks tuleb keegi vabatahtlikult matkima narkokuritegu, sest tahab tegelikult kellelegi kätte maksta või veel hullem – kõrvaldada konkurenti, et enda tegutsemine lihtsam oleks.

Usaldusväarsus on kuriteo matkimisel individuaalne. Usaldusväarsust võib pidada antud jälitustoimingu oluliseks probleemiks, kuna kahtlustatava kasutamine kuriteo matkijana baseerub valdavalt usaldusele. Kuid usaldusväarsus on ja jääb antud jälitustoimingu puhul uurimisasutuse riskiks, kuna mitte miski ja mitte kunagi ei saa tagada kuriteo matkimise alguses 100% kavandatud lõpptulemust.

Paljud kahtlustatava staatuses isikud on algusest peale uurimisasutuse suhtes skeptilised ja keelduvad kategooriliselt kasvõi vestlusest. Sellisel juhul polegi midagi teha, kuna kuritegu matkida, peab olema siiski kahtlustatava isiku vaba soov. Kas soov kuritegu matkida on isiku vaba soov, kui on teada, et 10 kilogrammi narkootilise aine salakaubaveo eest või karistuseks olla 10 - 15 aastat reaalselt vangistust? Autori vastus eelnevale küsimusele on, et tõenäoliselt mitte. Eksisteerib n-õ põhimõttelisi inimesi, kes võtavad vaikides vastu selle, mis karistuseks seadusevastase teo eest määratakse. Valdav osa kahtlustatavaid siiski süüdimõistmise korral edasist elu vanglas veeta ei soovi. Autor on arvamusele, et paljud kahtlustatavad ei sooviks kuriteo matkimisel matkijana osaleda, see otsus langetatakse sundolukorras.

Autori arvamust on kujundanud isikute piiratud teadmised õigusest ja oskusest orienteeruda õigusmaailmas. Isikud, kes ei puutu oma igapäeva toimetustes kokku õigusaktidega, ei taju autori arvates piisavalt adekvaatselt neile võõraid olukordi. Sundolukorra tingivad n-õ hüved, mida kuriteo matkijana on võimalik saada, tehes koostööd uurimisaustusega, mis läbi tagada enda teole kergendavad asjaolud. Kuritegu matkiv salajasele kaastööle kaasatud isik ehk antud juhul kahtlustatav peaks andma eelkõige allkirja salajaseks koostööks. See tekitab autori arvamuse kohaselt isikul veel rohkem segadust, kes on justkui nurka surutud.

Sagedased on olukorrad, kus kahtlustataval on hirm kuriteo matkimises osalemise ees, kuna kartus oma elu ja tervise pärast on suur. Kardetakse kättemaksu nende poolt, keda jälitusasutustele kaasabi osutades lõksu püütakse. Lähtudes olukorrast, kus isik on vahetult

kahtlustatavana kinni peetud ning tihti seoses kinnipidamisega emotsionaalselt segaduses, annab nõusoleku kuriteo matkimiseks, võib tekkida olukord, kus kahtlustatav ei saa selgelt aru, milleks ta täpselt nõusoleku on andnud. Mis taaskord toob päevakorda küsimuse, kas sellises seisundis isikut saab usaldada tegema ühte enim põhiõigusi riivavat ja väga salajast jälitustoimingut? Autori arvates antud küsimusele ühtset ja selget vastust pole. Keeruline kui mitte võimatu on hinnata võõrast inimest ja tema seisundit, kuna see, mida inimene tegelikult mõtleb, pole teistele teada.

Eelnimetatud riske saaks autori arvates vähendada näiteks selliselt, et matkimise toiminguks nõusoleku andmise juures oleks kohustuslikult kaitsja. Või veel parem – kahtlustatava nõusoleku võtmine tuleks näiteks fikseerida eeluurimiskohtuniku juures kohtuniku küsitlemise tulemusena.

Kehtiv õigus kahjuks ei sätesta piisavalt täpselt kuriteo matkimist, rääkimata selle toimingu spetsiifilisemat poolt. Küll aga on riigikohus piiritletud näiteks otsuses nr 3-1-1-110-04 provokatsiooni küsimust kuriteo matkimise toimingus. Laialdasemat tõlgendust on andnud provokatsioonile oma lahendites ka EIK. Spetsiifiliseks osaks saab lugeda ka matkimisel lubatud ja lubamatud käitumise piirid matkija ja matkitava suhtes. Teadupärast peetakse matkimise toimingut provotseerivaks jälitustoiminguks, kus ühte osapoolt ahvatletakse kuritegu toime panema, eesmärgiga kurjategija kinni pidada ja karistada toime pandud seadusevastase teo eest.

Kuriteo matkimise toimingu osapooled on välja toodud KrMS §-s 126¹ jälitustoimingute tegemise üldtingimuste all ehk jälitustoiminguid tehakse KrMS § 126² lõikes 5 nimetatud asutuste kui ka nende hallatavate asutuste ja jälitustoimingute tegemiseks volitatud asutuste, allüksuste ja töötajate kaudu, samuti politseiagentide, variisikute ja salajasele koostööle kaasatud isikute kaudu. Täpsemalt on välja toodud seaduses politseiagendi termin KrMS § 126⁹. Kuid miks ei võiks seadus lubada kasutada kuriteo matkimisel n-ö isikuid tänavalt? Kas on tarvilik piiritleda väga kitsalt isikud, kes saavad kuriteo matkijaks olla? Kuna matkimine on jälitustoiming, mis teostatakse kohtu loal ja uurimisasutuse kontrolli alla, ei pea autor vajalikuks nii kitsast matkijate ringi piiritlemist. Autori arvates oleks vajalik siinkohas seaduse täiendamine. Näiteks olukorras, kus kuriteo matkimise läbiviimine seaduses sätestatud isikute abil on võimatu või välistatud, on matkimisse kaasatud isiku kirjalikul nõusolekul võimalik kuritegu matkida teiste isikute kaudu.

Samuti on autoril tekitanud küsimus seoses kuriteo matkimise osapooltega. Kas ka juriidiline isik võiks olla matkitav? Antud küsimust küll pole senini õigusloomes käsitletud, kuid autori arvates tuleks sellele kindlasti mõelda. Eriti lähtuvalt ulatuslike maksupettuste kohtueelsete uurimiste

läbiviimise aspektist lähtuvalt. Näiteks on Tallinna Sadama kriminaalasjaga seoses mõttekoht see, et kahtlustus altkäemaksu maksmises on esitatud juriidilisele isikule, seega võiks juriidilised isikud matkijaks olla ka korrupsiooniasjades.

Toimingust osavõtvate osapoolte õigused ja kohustused sätestab kehtiv õigus Autori arvates pole kõik õigused ja kohustused mustvalgel kirjas, kuid paljuski tuletatavad õigusest. Tekib küsimus, kas kuriteo matkimisest osavõtvatel pooltel on üldse tarvis õigusi? Lähtudes, et kindlustunnet soovivad kõik toimingust osavõtvad pooled oleks autori ettepanek sätestada matkimise toimingus osavõtvate poolte õigused ja kohustused üheselt arusaadavalt KrMS-is kuriteo matkimist käsitleva paragrahvi all.

Kuriteo matkimise toimingu läbiviimisel kaasnevaid kohustusi, kuivõrd neid kuidagi on, sätestab KrMS ja loomulikult oleks otstarbekas lähtuda ka antud teema kohtulahenditest. Kohustused on suunatud pigem uurimisasutusele, kes kuriteo matkimise toimingu läbi viib. Mis aga puudutab kahtlustatavat kuriteo matkijana, kes on andnud kirjaliku nõusoleku salajaseks koostööks, rakendub lähtuvalt Politsei ja piirivalveseadusest (PPVS) §-s 7⁵¹ lg 5 kohustus hoiduda teadvalt väärast või laimava teabe edasiandmisest ning hoida saladuses neile koostöö käigus teatavaks saanud andmed, samuti jälitustoimingute tegemisel kasutatavaid vahendeid, meetodeid ja taktikat.⁷⁸

Uurimisasutuse kohustused salajase kaastöötaja kasutamisel matkijana sätestab PPVS, KrMS ja RSVS.

Esmalt toob autor välja esimese kohustuse, milleks on uurimisasutuse poolt kuriteo matkija turvalisuse tagamine. Kuriteo matkijale ei tohi tekkida reaalselt ohtu elule, tervisele ning samuti tuleb vajadusel kaitsta matkijat edaspidi. Matkija turvalisuse tagamine kinnipidamisasutuses või vabaduses olles, kui eelnimetatut ähvardab reaalne oht. Samuti on oluline kaitsta matkija peret. Teiseks kohustuseks on kehtiva õiguse järgmine jälitustoimingute teostamisel kriminaalmenetluse käigus. Jälitustoimingute läbiviimine vajab olukorra ja õiguse ühtse toimivuse arusaama ning kohtu poolt antud volituste täpset järgimist.

Kolmandaks toob autor välja eduka matkimise saavutamiseks, kohustuse anda matkijale täpseid ja üheselt arusaadavaid juhiseid kuriteo matkimise toiminguks. Samas olles veendunud, matkija juhiste arusaadavuses. Millest lähtuvalt edaspidine provokatsiooni küsimus jälitustoimingu tõenäoliselt ei tõstatuks.

---

⁷⁸ Politsei ja piirivalveseadus. RT I, 15.12.2016,7.

Neljandaks peab uurimisasutus tagama vajalikud tehnilised vahendid toimingu läbiviimiseks.

Kas ja kui palju vastutab matkimise läbiviimise toimingus matkija? Seadusandlus eelnevat küsimust aga kahjuks ei reguleeri. Ning enam küsitavust tekitab vastutuse osas just salajasele koostööle kaastaud isikute ring. Matkijat võrdsustatakse materiaalõiguses kihutajaga, kuid tema toimepandavas teos matkijana puudub õigusvastasus, kuna tema tegu on KrMS §-is 126⁹ menetlusõiguslikult reguleeritud tegu. Küsitav on ka olukord, kus matkija n-ö omavolitseb ja kaldub kõrvale eelnevalt järelevalvetoimetuse ametnikega kooskõlastatud tegevusest. Kasutades kahtlustatavat kuriteo matkimisel võib teoreetiliselt tekkida olukord, kus näiteks kahtlustatav, teinud matkimise käigus tellimuse narkootilist ainele, soovib samuti toimingust varalist kasu saada, edastades järelevalvetoimetuse ametnikule müüjaga eelnevalt kokkulepitud summast suurema summa. Samuti ei ole välistatud, et kuriteo matkijana kasutatav kahtlustatav annab vastaspoolele kuriteo matkimise käigus mõista, et käesolev toiming on järelevalvetoimetuse kontrolli all ja tegemist on n-ö lõksu püüdmisega.

Riigikohus on otsuses nr 3-1-1-10-09 toonud välja järgneva matkija vastutust puudutava seisukoha. Tegevuse korral, mis on toimuv järelevalvetoimetuse kontrolli all, matkija omab sidet matkimist teostava ametkonnaga ja tal puudub soov toime panna süütegu, ei ole alust rääkida tahtliku teo toimepanemisest. Seetõttu esineb matkija vastutuse eeldustes puudus juba teo koosseisupärasuse tasandil, millest johtuvalt pole võimalik hinnata kuriteo matkija käitumist koosseisupärase teona ega kuriteo toimepanemise katsena.⁷⁹

Sellest lähtuvalt võib järeldada, et matkijal vastutus kuriteo matkimise protsessis on kaudselt tuletatav, kui mitte vähene. See on autori arvates taunitav. Ei saa tekkida olukorda, kus n-ö enim põhiõigusi riivav järelevalvetoiming ei too endaga kaasa otsesest vastutust.

Kui kuriteo matkijaks on politseiametnik, ei ole tõenäoliselt põhjust liigselt karta plaanidest kõrvalekaldeid ning sellega kaasnevat olukordi. Politseiametnik vastutab lähtuvalt seadusest oma tööülesandeid täites. Kui aga kasutada kuriteo matkijana näiteks kahtlustatavat, saab öelda, et tegelikult on matkija vastutus minimaalne ning see ei tulene otseselt KrMS matkimist käsitlevast punktist.

Kõige enam vastutust toob kaasa tunnistaja staatus, kui matkijale rakenduvad kõik KrMS- st tulenevad õigused ja kohustused. Kriminaalmenetluses osalev isik vastutab vastavalt KrMS §

---

⁷⁹ RKKKo 3-1-1-10-09, p 45.

214 lg 3 kohaselt kohtueelse menetluse andmete avaldamise keelu rikkumise eest, trahvimisega. Kuid trahvimine ei laiene kahtlustatavale ega süüdistatavale.

Matkijale saab kohaldada karistusseadustikust tulenevalt kriminaalvastutust järgnevalt: KarS § 319 tulenevat kriminaalvastutust teatavalt vale kaebuste esitamise eest, kuriteo toimepanemise kohta teise isiku poolt; KarS § 320 tulenev tunnistaja poolt kriminaalmenetluses teadaolevalt vale ütluse andmise eest; KarS § 318 kohaselt tunnistaja poolt kriminaalmenetluses ütluste andmisest aluseta keeldumise eest; KarS § 316 lähtuvalt tõendi kõrvaldamise või kunstliku loomise eest eesmärgiga takistada kuriteona karistatava teo olemasolu või selle puudumise või muude tõendamiseseme asjaolude tuvastamist. Kahtlustatava puhul, kes n-ö valetab ja tegelikult koostööd ei tee, toob see kaasa ka selle, et tema puhul ei arvestata koostööd karistust kergendava asjaoluna ning tema karistus toimepandud kuriteo eest võib olla karmim.

Lähtudes eelnevast tõmbaks autor paralleelid, et ka kahtlustatavat kuriteo matkijana kasutades on samad riskid kui kasutada tunnistajat kuriteo matkijana. Kõige eelnimetatu kohta on kahjuks regulatsioon laialivalgub, kui mitte puudulik. Mistõttu on valitsevat olukorda tarvis määratleda ja seda KrMS jälitustoimingute osa täiendamisega.

Kuriteo matkimine on jälitustoimingu, mis viiakse läbi jälitusasutuse kontrolli all. Kuigi KrMS otseselt seda ei sätesta ning tuleneb eelkõige nüansist, et antud toiming on kahe osapoole jälitusasutuse ja matkija omavaheline kooskõlastatud suusõnaline ja usaldusel põhinev kokkulepe. Taaskord tekivad küsimused, millele kehtiv KrMS vastust ei anna. Kas jälitusasutuse kontroll on vajalik kogu matkimise perioodile ja millises ulatuses? Kelle üle on kontroll vajalik, kas matkija või matkimise toimingu üle? Kas käesolevast KrMS tulenev matkimise jäädvustamine (KrMS § 126⁸ lg 3), võiks olla mitte võimalusel kasutatava vaid kohustuslik kasutada ning hilisema toimingu järelkontrolli teostamise oluline osa? Kas kuriteo matkija ja jälitusasutuse vahel peab/võiks olla kirjalik kokkulepe kuriteo matkimise läbiviimise kohta? Millisel tasemel matkimise kontroll peaks olema ja kas see oleks üldse vajalik? Küsimusi on vastuseid ootamas hulgaliselt.

Kokkuvõte

Kuriteo matkimine on politsei salajaste töömeetodite hulka kuuluv toiming ja seaduse mõistes jälitustoiming, milleks annab loa kohus, et panna toime kuriteotunnustega tegu. „Antud teo toimepanemise eesmärgiks on avastada kuritegu, selgitada välja kuriteo toimepanija või toimepanija kinni pidada. Matkimine tähendab sisuliselt süüteo jäljendamist, kus matkija (*agent provocateur*) tegevus on materiaalõiguslikult üldjuhul vaadeldav kihutamisena. Kuriteo matkimine on lubatud jälitustoiming juba alustatud kriminaalmenetluses, mistõttu peavad menetlejal olemasolevas teabes esinema kuriteotunnused.⁸⁰ Antud jälitustoiming viiakse läbi kooskõlastatult uurimisasutusega ja samuti uurimisasutuse kontrolli all. Väga oluliseks peab autor aspekti, et kuriteo matkimine peab olema matkija jaoks vabatahtlik ning ühekordne toiming.

Erialane kirjandus on kuriteo matkimise toimingut iseloomustanud veel järgnevalt. „Kuriteo matkimisel on eesmärgiks paljastada süüdlane/kurjategija ning ta kohtu ette tuua. Jälitusasutustel on võimalus kasutada nõ hõlbustatavat meetodit kuritegude avastamisel ja ennetemaisel, milleks on näiteks kuriteo matkimine. Antud toiming on üldjuhul oluliselt vähem ressursi nõudvam kui näiteks varjatud jälgimine ning ka teinekord kiireim viis jõuda kurjategija tabamiseni. Just selline meetod nagu matkimine on aga lubatud ja lubamatu tegevuse tasakaalu vaatekohast kõige problemaatilisem.“⁸¹

Kuriteo matkimine on jälitustoiming, mis pole olnud EV kriminaalmenetlusõiguses väga pikka aega, kuid siiski piisava ajalooga, et omada laialdast kohtupraktikat ning selget ja ühese asusaamaga seaduses sätet. Kahjuks peab autor tõdema, et nii see päris pole. Töötades läbi erinevaid Riigikohtu lahendeid ning EIK lahendeid saab üheselt öelda, et meie kohtupraktika on vähene võrreldes EIK lahenditega. Mis aga puudutab selget seadusesätet jääb töö autor arvamusele, et kehtiva KrMS täiendamine oleks asjakohane ja proportsionaalne.

Kuriteo matkimise teema on aktuaalne, kuna järjest enam näitab tõusutrendi antud jälitustoimingu kasutamine. Matkijaks võib olla politseiagent, ametnik, menetlusosalisena ka kahtlustatav jne. Paljudes kuriteo matkimistes kasutatakse just kahtlustatava staatusega isikuid, mida küll kohtupraktikast otseselt välja ei öelda, kuid on siiski tuletatav. Kuna jälitustoiminguid reguleeriv regulatsioon läbi aegade on palju täienenud, võttis autor oma töös fookusesse kuriteo matkimist seadust puudutavad kitsaskohad. Pöörates eelnimetatud jälitustoimingu puhul rohkem

---

⁸⁰ Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik kommenteeritud väljaanne. Juura 2012, lk 324.

⁸¹ Lõhmus, U. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Juura 2012, lk 105-106.

tähelepanu kahtlustatava kasutamisele kuriteo matkimisel.

Töö eesmärgiks oli tuua välja antud jälitustoimingu õiguslikud probleemkohad ja anda probleemkohtadele parim võimalik lahendus. Kuna töö teema oli välja kujunenud praktilisest igapäeva tööst siis töö probleemi lahenduses näeb autor kooskõla eelkõige praktikaga, et tööst väljakujunenud lahendust oleks võimalik praktilises töös realiseerida.

Autor püstitas antud teemas probleemküsimused:

- Miks ei võimalda KrMS otseselt kasutada matkimiseks igat kodaniku? Seaduse tõlgendus lähtuvakt kohtupraktikast võimaldab kasutada kuriteo matkimisel näiteks kahtlustatavalt. Seadus küll otsesõnu seda ei sätesta, kuid ei ole ka piiranguid.
- Kas matkimine on võrreldes teiste JT-ga ikka kõige enam põhiõigusi riivavam jälitustoiming?
- Kas KrMS peaks/võiks olla jälitustoimingute sh matkimist kohalt rohkem sisustatud?
- Kas kuriteo matkimine kahtlustatava jaoks ikka on nõ vabatahtlik?
- Kas peaksime üldse kahtlustatavat kasutama matkijana?

Autor püstitas läbi erinevate probleemküsimuste magistritöö hüpoteesi: kehtiv seadusandlus ei reguleeri otsesõnu kahtlustatava kasutamist kuriteo matkimisel.

Millele paikapidavuse kontrollimine tuli läbi õiguse, kohtupraktika, õiguskirjanduse ja isikliku töökogemuse.

Töös püstitatud hüpotees sai töö käigus mitmekülgse käsitluse ning autor jäi alljärgnevatele seisukohtadele ja järeldustele:

Autori arvates ei peaks kuriteo matkimist teistest jälitustoimingutest pidama eriliselt riivavamaks. Kriminaalmenetluse seadustiku § 9 sätestab, et isiku perekonna- või eraellu lubatakse sekkuda vaid KrMS-is ettenähtud juhtudel ja korras ning eesmärgiks on kuriteo tõkestamine, kurjategija tabamine, kriminaalasja tõe tuvastamine ja kohtuotsuse täitmise tagamine.⁸² Seadusandlus annab õiguse põhiõiguste riiveks, kooskõlas põhiseadusega, mille sätestab Põhiseadus (PS) § 11.⁸³ Autor on arvamusel, et kui isiku tegevus on karistusseadustikus kirjeldatud kui keelatud ning karistatav tegu, peab isik olema valmis põhiõiguslikeks riiveteks uurimisasutuste poolt. Kriminaalmenetluses on jälitustoimingud toimingud, mis ilmselgelt on põhiõigusi riivavad kuid samas põhiõiguste riivest teavitatakse igat jälitustoiminguga riivatud

---

⁸² KrMS RT I, 06.01.2016, 19.

⁸³ Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.

isikut vastavalt KrMS §-is 126¹³ sätestatu kohaselt ning isikul on võimalik tutvuda tema kohta kohutud andmetega. Mis aga puudutab kuriteo matkimist, siis on autor veendunud, et teavitamine eelnimetatud jälitustoimingust on tagatud ja piisav. Lähtudes KrMS §-st 126¹³ lg 2 p 3 on kuriteo matkimise puhul tegemist uurimisasutuse meetodite, taktika ja jälitustoimingutel kasutatavate vahendite rakendamisega politseiagentide, variisikute ja salajasele koostööle kaasatud isikute osalusel. Mõnikord tuleb päevakorda ka võimalusi, kas kuriteo matkimisest teavitamine on otstarbekas ja isegi vajalik. Autori hinnangul ei ole mõistlik panna ohtu isikuid, kes matkimises osalevad ja samuti näidata uurimisasutuste töömeetodeid. See tagaks edaspidi efektiivsema võitluse kuritegevuse vastu. E.Kergandberg on andnud omapoolse hinnangu, et kuriteo matkimist puudutava põhiõiguslikus riive küsimuses pole kerge leida konkreetset põhiõigust, mida kuriteo matkimisega riivatakse. Autor arvamuse ühtib täielikult E.Kergandbergi'ga ja jääb seisukohale, et põhiõiguslik riive jälitustoimingute läbiviimisel kaasneb, kuid lähtuvalt seadusest tulenevates piirides. Üldiselt võib pidada kogu kriminaalmenetlust põhiõigusi riivavaks, rääkimata jälitustoimingute läbiviimisest. Kriminaalmenetlus ilma isiku põhiõigusi riivamata ei ole kahjuks võimalik.

Mis puudutab kahtlustatava vabatahtlikust kuriteo matkimise toimingut läbiviimisel jääb autor seisukohale, et üldjuhul me ei saa rääkida kahtlustatava puhul siiski täielikust vabatahtlikkusest. Näitena, kas soov kuritegu matkida on isiku vaba soov, kui on teada, et 10 kilogrammi narkootilise aine salakaubaveo eest või karistuseks olla 10 - 15 aastat reaalselt vangistust? Autori vastus eelnevale küsimusele on, et tõenäoliselt mitte, kui ei ole tegu vabatahtliku otsusega. Eksisteerib n-ö põhimõttelisi inimesi, kes võtavad vaikides vastu selle, mis karistuseks seadusevastase teo eest määratakse. Valdav osa kahtlustatavaid siiski süüdimõistmise korral edasist elu vanglas veeta ei soovi. Autor on arvamusele, et paljud kahtlustatavad ei sooviks kuriteo matkimisel matkijana osaleda, see otsus langetatakse sundolukorras. Kuigi otsus langetatakse ehk sundolukorras, on see siiski kahtlustatava enda valik, kas koguda kergendavaid asjaolusid või mitte. Kahtlustatavale on tagatud ka kaitsja abi ja kui ta ei ole vabatahtlik, aitab kaitsja kindlasti kuriteokaebuse kirjutada.

Autori arvamust on kujundanud isikute piiratud teadmised õigusest ja oskusest orienteeruda õigusmaailmas. Isikud, kes ei puutu oma igapäeva toimetustes kokku õigusaktidega, ei taju autori arvates piisavalt adekvaatselt neile võõraid olukordi. Sundolukorra tingivad hüved, mida kuriteo matkijana on võimalik saada, tehes koostööd uurimisaustusega, mis läbi tagada enda teole kergendavad asjaolud. Kuritegu matkiv salajasele kaastööle kaasatud isik ehk antud juhul näiteks kahtlustatav peaks andma eelkõige allkirja salajaseks koostööks, lähtudes kehtivast PPVS-ist.

See tekitab autori arvamuse kohaselt isikul veel rohkem segadust, kes on justkui nurka surutud.

Lähtudes olukorrast, kus isik on vahetult kahtlustatavana kinni peetud ning tihti seoses kinnipidamisega emotsionaalselt segaduses, annab nõusoleku kuriteo matkimiseks, võib tekkida olukord, kus kahtlustatav ei saa selgelt aru, milleks ta täpselt nõusoleku on andnud. Mis taaskord toob päevakorda küsimuse, kas sellises seisundis isikut saab usaldada tegema ühte enim põhiõigusi riivavat ja väga salajast jälitustoimingut? Autori arvates antud küsimusele ühtset ja selget vastust pole. Keeruline kui mitte võimatu on hinnata võõrast inimest ja tema seisundit, kuna see, mida inimene tegelikult mõtleb, pole teistele teada.

Eelnimetatud riske saaks autori arvates vähendada näiteks selliselt, et matkimise toiminguks nõusoleku andmise juures oleks kohustuslikult kaitsja. Või veel parem – kahtlustatava nõusoleku võtmine tuleks näiteks fikseerida eeluurimiskohtuniku juures kohtuniku küsitlemise tulemusena.

Kuriteo matkimise toimingu osapooled on välja toodud KrMS §-s 126¹ jälitustoimingute tegemise üldtingimuste all ehk jälitustoiminguid tehakse KrMS § 126² lõikes 5 nimetatud asutuste kui ka nende hallatavate asutuste ja jälitustoimingute tegemiseks volitatud asutuste, allüksuste ja töötajate kaudu, samuti politseiagentide, variisikute ja salajasele koostööle kaasatud isikute kaudu. Kuna matkimine on jälitustoiming, mis teostatakse kohtu loal ja uurimisasutuse kontrolli alla, ei pea autor vajalikuks nii kitsast matkijate ringi piiritlemist. Autori arvates oleks vajalik siinkohas seaduse täiendamine. Näiteks olukorras, kus kuriteo matkimise läbiviimine seaduses sätestatud isikute abil on võimatu või välistatud, on matkimisse kaasatud isiku kirjalikul nõusolekul võimalik kuritegu matkida teiste isikute kaudu.

Autori seisukoha kohaselt on oluline võimalus kahtlustatava kasutamise kuriteo matkijana. Eelkõige raskete uurimisjuhtumite, näiteks organiseeritud kuritegevuse puhul, kus ainsaks võimaluseks info ja tõendite kogumise ning kuritegeliku grupi teiste liikmete kinnipidamiseks jääb kasutada kahtlustatavat. Seetõttu näeb autor ilmselget vajadust KrMS täiendamise näol, mis võimaldab kasutada vajadusel igat isikut jälitustoimingu läbiviimises. Vajadusel, tähendab autori arvates läbikaalutust ja selget kirjaliku dokumenteerimisega põhjendatud otsust isiku kaasamiseks jälitustoimingusse.

Samuti tekkis autoril küsimus seoses kuriteo matkimise osapooltega. Kas ka juriidiline isik võiks olla matkitav/matkija? Antud küsimust küll pole senini õigusloomes käsitletud, kuid autori arvates tuleks sellele kindlasti mõelda. Eriti lähtuvalt ulatuslike maksupettuste kohtueelsete uurimiste läbiviimise aspektist lähtuvalt. Näiteks on Tallinna Sadama kriminaalasjaga seoses

mõttekoht see, et kahtlustus altkäemaksu maksmisel on esitatud juriidilisele isikule, seega võiks juriidilised isikud matkijaks olla ka korrupsiooniasjades.

Kehtiv KrMS ei sätesta otseselt näiteks kahtlustatava kasutamise võimalust kuriteo matkimisel ning kahtlustatavat kasutatakse seetõttu läbi seaduse tõlgenduse, mida autor ei pea kõige õigemaks lähenemiseks. Seadus peab oleme üheselt mõistetav ja arusaadav kõigile kodanikele, mitte ainult juristidele. KrMS matkimise paragrahvi ning kogu jälitustoimingute osa liigse laialivalguse küsimuses jäi autor järgnevale seisukohale. Nimelt peab töö autor vajalikuks KrMS jälitustoimingute osalist täiendamist. Seda täpsemalt kuriteo matkimise läbiviimise aspektist. Autori ettepanek on täiendada KrMS §-i 126¹ lg 5, mis võimaldab lisaks seaduses sätestatud isikutele kaasata jälitustoimingute läbiviimisel teisi isikuid. Näiteks olukorras, kus kuriteo matkimise läbiviimine kehtivas seaduses nimetatud isikute abil on võimatu või välistatud, on matkimisse kaasatud isiku kirjalikul nõusolekul võimalik kuritegu matkida teiste isikute kaudu.

Autori teeb ettepaneku sõnastada KrMS § 126¹ lg 5 järgnevalt:

§ 126¹. Jälitustoimingu tegemise üldtingimused

(5) Jälitustoiminguid tehakse vahetult nii käesoleva seadustiku § 126² lõikes 1 nimetatud asutuste kui ka nende hallatavate asutuste ja jälitustoimingute tegemiseks volitatud asutuste, allüksuste ja töötajate kaudu, samuti politseiagentide, variisikute, salajasele koostööle kaasatud isikute. Olukorras, kus kuriteo matkimise läbiviimine eelviidatud isikute abil on võimatu või välistatud, on matkimisse kaasatud isiku kirjalikul nõusolekul võimalik kuritegu matkida teiste isikute kaudu.

Имитация преступления со стороны подозреваемого через судебную практику

JUDICIAL PRACTICE ON STAGING A CRIMINAL OFFENCE BY A SUSPECT

Резюме

Современное общество очень быстро меняется и вследствие этого существенным стали также сбор и обработка информации. Развитие общества бросает вызовы для борьбы с преступностью. В настоящее время у преступников появились более широкие возможности совершать свои действия более законспирированным образом. Прежде всего нужно учитывать быстрое развитие в мире инфотехнологий, а также то, что Европа стала свободной от пограничных контролей и т.д. Всё вышеперечисленное помогает использовать в своей работе органам, борющимся с преступностью, всё больше проведенных втайне от лиц, действий. Оперативно-розыскные действия являлись с давних времён существенной частью в борьбе с преступностью и останутся ими и в будущем. По мнению автора вероятно, что в будущем может добавиться даже какое-то новое оперативно-розыскное действие, чтобы так сказать шагнуть с преступниками в ногу.

Число выдачи разрешений на проведение оперативно-розыскных действий в Эстонии с каждым годом скорее возрастало, в том числе и число разрешений имитаций преступления. По мнению автора можно провести параллели между числом разрешений на оперативно-розыскные действия и впечатляющими результатами работы оперативно-розыскных учреждений, большая часть из которых являются случаями раскрытия организованных преступлений. Основные доказательства получают именно при использовании тактики оперативно-розыскной работы, а также оперативно-розыскных действий.

Тема данной работы сформировалась из работы автора в следственном учреждении, имея соприкосновения с имитацией преступления, а также с использованием подозреваемого в имитации преступления. При проведении имитации преступления в оперативно-розыскных действиях выявились существенные недостатки законодательства, которые в дальнейшей перспективе могут сделать некоторые судебные решения частично недействительными и действия незаконными. Действующие правовые рамки дают очень общие и обширные понятия об оперативно-розыскных действиях. Не говоря о действиях имитации преступления. При использовании в имитации преступления, лица в статусе подозреваемого, нужно в настоящее время исходить от толкования закона и от

имеющихся судебных решений. Но судебных решений недостаёт, и смысл термина имитации преступления остается достаточно узким и единообразным.

При рассмотрении темы работы у автора возникли следующие проблематичные вопросы: Является ли оперативно-розыскное действие имитации преступления полностью в соответствии с Конституцией ЭР? Является ли действующее право достаточно ясной формулировкой или необходимы дополнения закона? Нуждается ли использование подозреваемого в имитации преступления в дополнительных гарантиях для имитируемого? Является ли подозреваемый в роли имитируемого, надёжным? Какими являются разрешённые границы поведения имитируемого? Определяется ли действующим правом достаточный контроль над имитацией, как над одним из оперативно-розыскных действий? Какими являются права и обязанности сторон при действии имитации преступления?

Тема имитации преступления является актуальной, поскольку возрастает использование данных оперативно-розыскных действий. Имитатором может быть полицейский агент, чиновник, участником производства так же подозреваемый и т.д. Во многих имитациях преступления используются именно лица в статусе подозреваемого, что конечно в судебной практике прямо не высказывается, но всё-таки можно вывести. Поскольку регуляция, которая контролирует оперативно-розыскные действия множество раз дополнялась, автор обращает особое внимание в своей работе на узкие места закона, касающиеся имитации преступления. Обращая в случае вышеуказанного оперативно-розыскного действия большее внимание к использованию подозреваемого в имитации преступления.

Целью работы является вывести правовые проблемные места данного оперативно-розыскного действия и дать проблемным местам наилучшее возможное решение. При составлении работы использовалась тематическая литература на эстонском и иностранных языках. Основными источниками являются правовые акты, а также их комментарии, и пояснения законопроектов, правовая теоретическая литература, а также судебная практика. Из судебной практики использовались решения Государственного суда, а также практика Европейского суда по правам человека. Поскольку тема работы образовалась из ежедневной практической работы, то в решении проблемы работы видит автор прежде всего соответствие с практикой, чтобы решение, сформировавшееся из работы, можно было бы реализовать в практической работе.

По данной теме автор вынес проблемные места:

- Почему УПК не даёт возможности непосредственно использовать при имитации преступления каждого гражданина? Толкование закона исходя из судебной практики даёт возможность использовать при имитации преступления, например, подозреваемого. Напрямую это законом не предусмотрено, но ограничений тоже нет.
- Затрагивает ли имитация преступления по сравнению с другими оперативно-розыскными действиями больше всего основные права?
- Должно ли быть/могло ли быть УПК больше заполнено относительно оперативно-розыскных действий, в том числе имитацией преступления?
- Является ли имитация преступления для подозреваемого всё-таки добровольной?
- Нужно ли / можно ли вообще подозреваемого использовать в качестве имитатора?

Исходя из проблемного вопроса автор выдвигает гипотезу магистерской работы:

Действующее законодательство напрямую не регулирует использования подозреваемого в имитации преступления.

Автор использует в работе методы сбора данных и оценки результатов. Работа состоит из эмпирического исследования и качественной исследовательской работой.

Объектом исследовательской работы является прежде всего использование лица в статусе подозреваемого в имитации преступления, и проблемы, возникающие при проведении данного оперативно-розыскного действия, или проблемы, которые могут возникнуть.

Работа состоит из трёх глав. В первой главе автор описывает связанные с работой основные понятие и их суть. Более подробно автор считает нужным остановится на понятии имитации преступления, также рассматриваются понятия подозреваемый и свидетель, исходя из аспекта имитации преступления.

Во второй главе автор указывает на самые существенные решения Государственного суда, а также решения Европейского суда по правам человека, в которых судом дано новое толкование термину имитации преступления. Также автор оценивает судебные решения со своей стороны путём решения.

В третьей главе автор анализирует, дает оценку и возможное решение вопросам, возникшим в предыдущей главе. Проблемные места указаны в подпунктах, точнее автор останавливается на следующих проблемных местах: надёжность подозреваемого при проведении имитации преступления, разрешённые границы поведения подозреваемого, являясь имитируемым, права и обязанности сторон участвующих в действии, контроль в

имитации действия, а также соответствие использования подозреваемого при имитации преступления с Конституцией ЭР.

Гипотеза, выдвинутая работой, получила всестороннюю трактовку и автор остался при нижеуказанных выводах и мнении:

Действующий УПК не даёт непосредственной возможности использовать например подозреваемого в имитации преступления, и поэтому подозреваемого используют через толкование закона. По вопросу статьи имитации и всей остальной части оперативно-розыскных действий в УПК, автор остался при следующем мнении, а именно, автор работы считает необходимым дополнить УПК в части оперативно-розыскных действий, а точнее аспект проведения имитации преступления. Предложение автора является дополнить часть 5 статьи 126¹ УПК, что позволит по крайней необходимости кроме законом предусмотренных лиц, привлечь так же к оперативно-розыскным действиям каждого лица. При расширении закона была бы возможность привлекать при имитации преступления каждое лицо, куда автор работы определяет и подозреваемого.

По мнению автора, имитацию преступления не нужно считать существенно более затрагивающей, по сравнению с другими оперативно-розыскными действиями. В уголовном производстве имеются оперативно-розыскные действия, которые явно затрагивают основные права, но при этом лицо уведомляется согласно ст.126¹³ УПК о каждом оперативно-розыском действии, затрагивающим его основное право, и лицо имеет возможность ознакомиться с собранными о нём сведениями.

Э. Кергандберг оценил вопрос, касающегося затрагивания основного права при имитации преступления своей точкой зрения так – не легко найти конкретное основное право, которое затрагивается при имитации преступления. Автор полностью соглашается с Э. Кергандбергом и остаётся при мнении, что при проведении оперативно-розыскных действий, сопровождаются затрагивание основного права, но в рамках установленными законом. Проведение оперативно-розыскных действий в уголовном производстве, не затрагивая основного права, к сожалению невозможно.

Что касается добровольности подозреваемого при проведении действия имитации преступления, то автор остаётся при мнении, что в общих случаях мы всё-таки не можем говорить о добровольности подозреваемого. Например, является ли желание имитировать преступление добровольным желанием лица, если известно, что за контрабанду 10 килограмм наркотического средства может быть наказанием реальное тюремное

заключение на 10-15 лет? По мнению автора, ответ на данный вопрос – вероятнее нет. Существуют так называемые принципиальные люди, которые молча примут то, что назначат наказанием за незаконное деяние. Основная часть подозреваемых при осуждении, всё-таки дальнейшую жизнь в тюрьме провести не желает. Автор считает, что многие подозреваемые не хотели бы участвовать в качестве имитатора при имитации преступления, данная ситуация является как бы принудительной ситуацией. Мнение автора исходя из предыдущей точки зрения, сформировали ограниченные знания лиц по правам и навыкам ориентироваться в правовом мире. Лицо, которое ежедневно не сталкивается в своих повседневных делах с правами, по мнению автора не воспринимает достаточно понятно ему незнакомые ситуации. Принудительная ситуация возникает из-за преимущества, которое можно получить в качестве имитатора преступления, сотрудничая со следственным учреждением, обеспечивая таким образом своему совершённом деянию смягчающие обстоятельства. Смягчающим обстоятельством является в основном уменьшение срока наказания.

По мнению автора использование подозреваемого в качестве имитатора преступления является важной возможностью. Прежде всего при сложных следственных случаях, например в случае организованной преступности, где является единственной возможностью сбора информации и доказательств, а также для задержания других членов преступной группы – использование подозреваемого. Поэтому автор видит явную необходимость в дополнении УПК, что позволит по крайней необходимости привлечь к проведению оперативно-розыскных действий, каждого лица. Крайняя необходимость, по мнению автора, обозначает обдуманное и ясное письменно документацией обоснованное решение о привлечении лица в оперативно-розыскное действие.

Автор предлагает сформулировать ст.126¹ УПК следующим образом:

Статья 126¹. Общие условия проведения оперативно-розыскных действий

(5) Оперативно-розыскные действия проводятся непосредственно как через учреждения, указанные в части 1 статьи 126² настоящего Кодекса, так и через подведомственные им учреждения и уполномоченные на проведение оперативно-розыскных действий учреждения, подразделения и работников, а также через полицейских агентов, подставных лиц и привлеченных к секретному сотрудничеству лиц. В ситуации, когда проведение имитации преступления с помощью вышеперечисленных лиц невозможно или исключено, можно при письменном согласии лица, привлечённого к имитации, имитировать преступление через другие лица.

Kasutatud allikate loetelu

Teadusraamatud:

1. Kuhl, K. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn, Juura 2002.
2. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura 2012.
3. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura 2015.
4. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn, Juura 2012.
5. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses, täiendatud trükk. Tallinn, Juura 2014.
6. Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura 2012.
7. Kinsky, M.W. AM.J.CRIM.L. American Hustle: Reflections on Abscam and the Entrapment Defense. 2014.

Teadusartiklid:

8. Cichon, T. Ethical Issues of police Undercover Operations on the Basis of Achievements of Catholic Social Teaching (CST). Internal Security, July-December 2012.
9. Hay, B. Sting Operations, Undercover Agents, and Entrapment. – Missouri Law Review, Spring 2005.
10. Jürgen, I. Menetlusõiguse rikkumine kui kohtuotsuse kassatsiooni korras tühistamise alus kriminaalmenetluses. Juridica, III/2004.
11. Kergandberg, E. Jälitustegevus kui riigisaladus ja jälitustegevuse tulemina saadud tõendi spetsiifika. Juridica, IX/2000.
12. Kangur, A. Millal saab isiku kohtust väljaspool tehtud avaldus olla tõendiks kohtumenetluses? Juridica, I/2008.
13. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Eesti uue kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu lähtekohad. Juridica, IX/2000.
14. Kergandberg, E. Eesti kriminaalmenetlus: mõned rindeteated. Juridica, IV/2013.
15. Kergandberg, E. Natuke privaatsusest ja mõnevõrra enam selle jälitustegevuslikust riivist isikuandmeid töötleva Eesti avaliku võimu poolt. Juridica, VIII/2005.
16. Kergandberg, E. Organiseeritud kuritegevus ja jälituslikud erimeetmed: Operatiivjälitustegevuse seaduse eelnõust ajendatud kirjutis. Juridica, VI/1993.
17. Kergandberg, E. Per aspera ad fair trial. Juridica, I/2011.

18. Kergandberg, E. Üldmenetluse ja erimenetluste vaheline pinge Eesti tänases kriminaalmenetlusõiguses ja kohtupraktikas. *Juridica*, VIII/2012.
19. Kruisbergen, W.E., De Jong, D., Kleemans, R.E. Undercover Polising. Assumptions and Empirical Evidence. *The British Journal of Criminology*, 2011/51.
20. Laffranque, J. Kas ja kuidas vaidlustada vaesust, demokraatiapuudust ja õiguskaitse nappust? Vaade õigusriigile läbi Euroopa Inimõiguste Kohtu silmade. *Juridica*, I/2013.
21. Lindmäe, H. Kohtueelne menetlus kriminaalmenetluse seadustiku järgi. *Juridica*, VIII/2003.
22. Linnart, K. Tõendamisvõimaluste erinevused kartellide uurimisel. *Juridica*, VI/2012.
23. Lõhmus, U. Kuriteo matkimisest. Kas riik võib provotseerida kuritegu? *Juridica*, IV/2005.
24. Lõhmus, U. Põhiõigused ja Euroopa Liidu õiguse üldpõhimõtted: funktsioonid, kohaldamisala ja mõju. *Juridica*, IX/2011.
25. Lõhmus, U. Süüdistatava põhiõigus küsitleda tunnistajaid. *Juridica*, V/2013.
26. Lõhmus, U. Tõendi lubatavus ja välistamine kriminaalmenetluses. *Juridica*, IX/2014.
27. Mõttus, M. *Speculum practici*. *Juridica*, IV/2009.
28. Niemeier, M. Nõuded õigusriiklikule politseiõigusele – proportsionaalsuse põhimõte ja Euroopa õigus. *Juridica*, VII/2004.
29. Pradel, J. Mõned tähelepanekud Eesti kriminaalmenetluse seadustiku eelnõu kohta. *Juridica*, IX/2000.
30. Randma, P. Veel kord riigi poolsest teprovokatsioonist: kas keelatud või siiski lubatud?. *Juridica*, V/2006.
31. Roiphe, R. *The Serpent Beguiled Me: A History of the Entrapment Defense*. The Entrapment Defense, 2003.
32. Schwemer, H. Põhiseaduse nõudes politseiõigusele. *Juridica*, VII/2004.
33. Sepp, H. Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. *Juridica*, VIII/2011.
34. Sillaots, M. Kohtulik uurimine ja tõendamisvõimalused kriminaalmenetluses. *Juridica*, VIII/2012.
35. Sillaots, M. Võistlev kohtumenetlus või võistlevate elementidega looritatud kohtumenetluse seadustiku eelnõus. *Juridica*, IX/2000.
36. Sootak, J. Karistusseadustiku süüteomõiste ja deliktstruktuur. *Juridica*, VII/2001.
37. Sootak, J., Kont, E., Miil M. Eesti kriminaalõigusreform: välismaine kogemus ja edasised arenguteed. *Juridica*, IX/1995.

38. Vercher, A. Terrorism in Europe. An International Comparative Legal Analysis. Clareton Press, 1994.
39. Williams, J.B. Entrapment- A Legal Limitation on Police Techniques. 48J. Crim.L.Criminology & Police Sci.343 (1957-1958).

Eesti õigusaktid:

40. Eesti Vabariigi põhiseadus. RT I, 15.05.2015, 2.
41. Jälitustegevuse seadus. RT I 1994, 16, 290.
42. Karistusseadustik. RT I, 31.12.2016, 14.
43. Kriminaalkoodeks. RT I 1995,15,173.
44. Kriminaalmenetlus seadustik. RT I, 06.01.2016, 19.
45. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus. RT I, 21.03.2011, 2.
46. Politsei ja piirivalveseadus. RT I, 15.12.2016,7.
47. Riigivastasuse ja salastatud välisteabe seadus. RT I, 04.11.2016, 4.
48. Isiku salajasele koostööle kaasamise dokumenteerimise kord. RT I, 18.01.2013, 19.
Siseministri määrus

EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid:

49. Euroopa põhiseaduste leping. RT II 2006, 13, 35.
50. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. RT II 2010, 14, 54.
51. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid nr 7¹. RT II 2010, 14, 55.

Teiste riikide õigusaktid:

52. Strafgesetzbuch. <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (18.10.2016).
53. Police and Criminal Evidence Act 1984. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents> (18.10.2016).
54. Undercover Operations Act of 1983. <https://www.congress.gov/bill/98th-congress/senate-bill/804> (18.10.2016).

Eesti kohtulahendid:

55. TlnRnKo 1-11-12591/56.

56. TlnRnKo 1-13-11198/44.
57. TlnRnKo 1-14-6088/119.
58. HMK 1-14-1406/38.
59. RKKKo 3-1-3-5-00.
60. RKKKo 3-1-1-15-01.
61. RKKKo 3-1-1-25-02.
62. RKKKo 3-1-1-88-02.
63. RKKKo 3-1-1-110-04.
64. RKKKo 3-1-1-121-05.
65. RKKKo 3-1-1-118-06.
66. RKKKo 3-1-1-63-08.
67. RKKKo 3-1-1-10-09.
68. RKKKo 3-1-1-6-11.
69. RKKKo 3-1-1-89-12.
70. RKKKo 3-1-1-2-13.
71. RKKKo 3-1-1-113-13.
72. RKKKo 3-1-1-129-13.
73. RKKKo 3-1-1-68-14.
74. RKKKo 3-1-1-33-16.

Muud kohtulahendid:

75. EIKo 04.11.2010, 18757/06, *Bannikova vs. Venemaa*.
76. EIKo 02.10.2012, 23200/1; 24009/07; 556/10, *Veselov jt vs Venemaa*.
77. EIKo 24.01.2013, 25282/07, *Baltins vs Läti*.
78. EIKo 12.11.2013, 17711/07, *Sepil vs Türgi*.
79. EIKo 30.11.2013, 17711/07, *Sepil vs Türgi*.
80. EIKo 31.10.2014, 54648/09, *Furcht vs Saksamaa*.
81. EIKo 24.11.2014, 5753/09;11789/10, *Nosko ja Nefedov vs Venemaa*.
82. EIKo 28.04.2015, 43873/10, *Toran ja Schymik vs Rumeenia*.
83. EIKo 21.07.2015, 43490/07, *Ciprian Vladut ja Florin Pop vs Rumenia*.
84. EIKo 29.06.2016, 65311/09, *Morari vs Moldova*.
85. EIKo 14.02.2017, 7600/09, *Patrascu vs Rumeenia*.

Muud allikad:

86. law.com. <http://dictionary.law.com/Default.aspx?selected=637> (29.06.2015)
87. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskiri. 286 SE II-1.
88. Justiitsministeerium. Kriminaalpoliitika analüüs Nr 3/2015, lk 3. <http://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:260950> (03.04.2017)
89. Õiguskantsler. Ettepanek nr 12, 17.05.2011. http://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettepanek_nr_12_riigikogule_jalitustoimingust_teavitamine_ja_kontroll.pdf (06.02.2017).
90. Eur-Lex. Selgitused põhiõiguste kohta, ELT C 303, 14.12.2007. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32007X1214%2801%29> (23.03.2017), lk 33.